97-84174-23

Terpstra, Heert

De vestiging van de Nederlanders aan de...

Groningen

1911

97-84174-23

MASTER NEGATIVE #

COLUMBIA UNIVERSITY LIBRARIES
PRESERVATION DIVISION

BIBLIOGRAPHIC MICROFORM TARGET

ORIGINAL MATERIAL AS FILMED - EXISTING BIBLIOGRAPHIC RECORD

3
Box 2

Terpstra, Heert., 1884-
De vestiging van de Nederlanders aan de kust van Koromandel. Groningen, Waal, 1911.
xii, 207 p. map. 24½ cm.

Thesis, Groningen.

RESTRICTIONS ON USE: *Reproductions may not be made without permission from Columbia University Libraries.*

TECHNICAL MICROFORM DATA

FILM SIZE: 35mm REDUCTION RATIO: 12:1 IMAGE PLACEMENT: IA (IIA) IB IIB

DATE FILMED: 9-2-97 INITIALS: AP

TRACKING # : 27208

FILMED BY PRESERVATION RESOURCES, BETHLEHEM, PA.

BIBLIOGRAPHIC IRREGULARITIES

MAIN ENTRY: Terpstra, Heert

De vestiging van de Nederlanders aan de kust van Koromandel

Bibliographic Irregularities in the Original Document:

List all volumes and pages affected; include name of institution if filming borrowed text.

_____ Page(s) missing/not available: ____________

_____ Volume(s) missing/not available: ____________

_____ Illegible and/or damaged page(s): ____________

_____ Page(s) or volume(s) misnumbered: ____________

_____ Bound out of sequence: ____________

_____ Page(s) or volume(s) filmed from copy borrowed from: ____________

X Other: (6) unnumbered pages follow page 207;

X Inserted material: "Verbetering" inserted before map at end of title

TRACKING#: MSH27208

3

Box 2

DE VESTIGING VAN DE NEDERLANDERS AAN DE KUST VAN KOROMANDEL.

H. TERPSTRA.

DE VESTIGING VAN DE NEDERLANDERS AAN DE KUST VAN KOROMANDEL.

DE VESTIGING VAN DE NEDERLANDERS AAN DE KUST VAN KOROMANDEL.

PROEFSCHRIFT

TER VERKRIJGING VAN DEN GRAAD VAN

DOCTOR IN DE NEDERLANDSCHE LETTERKUNDE

AAN DE RIJKS-UNIVERSITEIT TE GRONINGEN,

OP GEZAG VAN DEN RECTOR MAGNIFICUS

DR. R. A. REDDINGIUS,

HOOGLEERAAR IN DE FACULTEIT DER GENEESKUNDE,

TEGEN DE BEDENKINGEN VAN DE FACULTEIT IN HET OPENBAAR TE VERDEDIGEN

op Dinsdag 4 Juli 1911, des namiddags 2 uur

DOOR

HEERT TERPSTRA,

geboren te Stiens.

M. DE WAAL. — 1911. — GRONINGEN.

AAN MIJN OUDERS

EN

AAN MIJN MEISJE.

Aan U, Hoogleraren in de fakulteit van de Letteren en Wijsbegeerte, en ook aan U, Zeergeleerde SCHOENGEN, *breng ik bij dezen mijn dank voor de leiding, die Gij aan mijn studie gegeven hebt.*

Hoewel slechts korte tijd Uw leerling, houd ik toch steeds Uw lessen, Hooggeleerde BUSSEMAKER, *in dankbare herinnering.*

In de eerste plaats intussen geldt mijn dank U, Hooggeleerde HUIZINGA, *Hooggeachte Promotor. Gij hebt bij mij de liefde voor Uw vak steeds aangewakkerd en leiding gegeven aan mijn groeiende belangstelling. De wijze verder, waarop Gij getoond hebt, U in de gevoelens van Uw studenten te kunnen verplaatsen, heb ik steeds hoog gewaardeerd, en Gij kunt U overtuigd houden, dat ik hierin niet alleen sta. Vooral bij het bewerken van dit proefschrift heb ik Uw leiding en hulp bij de vaak zo tijdrovende schriftelike onderhandelingen op hoge prijs gesteld.*

Ook aan Professor HEERES *te Leiden, die mij op zo welwillende wijze ontving en herhaaldelik zijn hulp verleende, wil ik hier mijn hartelike erkentelikheid betuigen.*

De vriendelikheid, waarmee ik op het Rijks archief in Den Haag bij het onderzoek van de dokumenten ter zijde werd gestaan, zal ik niet licht vergeten. Gij vooral, Hooggeachte, Zeergeleerde DE HULLU, *hebt mij de in 't begin zo lastige taak niet weinig verlicht. Gij hebt mij georiënteerd in de stof, de bronnen aangewezen, waaruit ik kon putten, en bij voortduring Uw tijd beschikbaar gesteld, wanneer ik Uw hulp of inlichtingen nodig had.*

Ten slotte ook aan Mejuffrouw WELCKER *een woord van dank voor de dienstvaardigheid, waarmee zij mij wees op 't bestaan van sommige archivalia onder haar tijdelik beheer, die voor mijn onderwerp van groot belang waren.*

INHOUD.

EERSTE HOOFDSTUK. Inleiding 1

Het belang van Koromandel voor de O. I. C. Aard van het land. Voornaamste litteratuur en dokumenten over het onderwerp. De ontwikkeling van de zuidelike voor-indiese rijken tot de komst van de Hollanders aan de kust. Toestand aldaar in deze tijd. Portugal in Voor-Indië. Koromandel als portugees kolonisatie-gebied. Het begin van de engelse, franse en deense kolonisatie aldaar.

TWEEDE HOOFDSTUK. De reizen van het jacht Delft . . 27

De vloot van 1603 onder Steven van der Hagen. Bestemming en bemanning van de Delft. Invloedssfeer van de Compagnie in Indië tijdens de komst van Van der Hagen voor Calicut. Kontrakt met de samoryn van Calicut gesloten in 1604. De eerste tocht van de Delft naar Koromandel, in 1605. Vestiging in Masulipatam. Tweede tocht, in 1606. Onderhandelingen met Assalan in Atjeh. Aankomst van het jacht voor St. Thomé. Mislukte onderhandelingen te Paliacatta. Vestiging van de Hollanders in Petapoelie. Reis van Masulipatam uit naar het hof van Golconda ondernomen. Kontrakt met de koning van dit land. Vertrek van het jacht en aankomst voor Bantam in Desember 1606. Schriftelike aanwijzingen van Paulus van Soldt over de kusthandel. Nadelen, aan zijn werk verbonden.

DERDE HOOFDSTUK. Onze kantoren in het rijk Golconda gedurende de eerste tijd van hun bestaan 45

De inlandse goeverneurs en sabandars. In hoever twee kantoren noodzakelik waren. Toestanden tot de komst van de Groote Sonne. Bemanning en bestemming van dit schip. Tocht van Matelief's vloot. Aankomst van de Groote Sonne te Petapoelie in April 1607. Veranderingen, door de Groote Sonne teweeggebracht. Moeilikheden te Masulipatam met goeverneur en sabandar over het aangebrachte cargasoen. Betere toestanden in Petapoelie. Inkoop in de beide faktorijen van 2 Junie 1607 tot 1 Junie 1608. Tocht naar Arrakan, door Pieter Willemsz. ondernomen. Komst van de Eendracht aan de kust in het begin van 1608. Moeilikheden over het cargasoen. Veranderingen, door de Eendracht teweeggebracht. Vertrek van dit schip, en aankomst in Oktober te Bantam. Kleedjesverkoop aan de Engelsen. Pieter Ysaacx Eyloff en Jan van Wesick. De rol van Godia Soheyder voor de hollandse handel. Enkele opmerkingen over het lijnwaadbedrijf. Het Portugezen-gevaar. Toestanden na het vertrek van de Eendracht. Tocht van Verhoeff en instrukties omtrent Koromandel. Komst van de Arent en Valck aan de kust in het laatst van 1608. Aanbiedingen in Tegenapatam en Conimor. De beide jachten in Petapoelie en Masulipatam. Vertrek naar het Zuiden. Aankomst op de rede van Tegenapatam, 19 November 1608.

VIERDE HOOFDSTUK. De stichting van het kantoor Tegenapatam 85

Kontrakt aangaande Tegenapatam, in 1608 in Gingier verkregen. Leggers en cargasoen in Tegenapatam achtergelaten. Vertrek van Arent en Valck. Sluikhandel in kleedjes. Handelsgelegenheid in Tegenapatam. Verhuizing uit Tegenapatam naar Tierepopelier, begin 1609. Onaangenaamheden in verband hiermee. Wangedrag van Cornelis Jacobs c.s. Pogingen van de Portugezen tot verdrijving van de Hollanders. Gunstige afloop voor de laatsten. Betrekkingen van Tierepopelier uit met Kandia, Jafnapatam, Cochin, Tandzjoer en St. Thomé. Kleedjeshandel in Tierepopelier. Verhouding van deze loge tot Noord-

Koromandel. Betrekkingen van Ceilon met Noord-Koromandel. Oproeping naar het hof van Golconda in 1609 en reis van Van Wesick daarheen. Weinig bevredigend resultaat van deze reis. Tocht van de Cleyne Sonne, de Eendracht en Cleyn Middelborgh naar Koromandel en Ceilon. Kontrakt, in April 1610 met de keizer van Ceilon gesloten. Kontrakt met „Tiere Wingelaye" in Maart 1610 aangaande Tierepopelier, Tegenapatam en Porto Novo. Hofreis van Arend Maertssen naar Gingier.

VIJFDE HOOFDSTUK. De stichting van het kantoor Paliacatta. Koromandel onder één algemeen hoofd . . . 120

Gunstige handelsgelegenheid in Paliacatta. Kontrakt met de koning van Carnatica aangaande Paliacatta, April 1610. Hofreis van Arend Maertssen naar Vellor. Leggers en cargasoen in Paliacatta achtergelaten. Ongeregeldheden in Paliacatta. Olifanten, van Ceilon gezonden. Hofreis van Hans Marcelis naar Vellor. Gunstig resultaat hiervan. Onderhandelingen met Obbe Radzja. Reis van Jacob Simonssen Steyl naar Gingier. Afkeurenswaardige gedragingen van Hans Marcelis als legger. Willem Janssen stelt orde op zaken in Paliacatta. Dood van Pieter Ysaacx Eyloff. Voordelen van Masulipatam. Bloeiende handel in Paliacatta en Tierepopelier. Minder gunstige toestanden in Noord-Koromandel. Aankomst van de Cleyne Sonne en het veroverde schip Ternate in Bantam, September en Oktober 1610. Lading van deze schepen. Sluikhandel. Moeilikheden met de koning van Bantam. Kontrakt met Jacatra in November 1610. Betrekkingen van Tierepopelier uit met Tandzjoer. Tocht uit Tierepopelier naar de samoryn van Calicut. Kontrakt, in 1610 met deze gesloten. Betrekkingen met Ceilon en Arrakan. De Portugezen. Beraadslagingen in Bantam over het bestuur aan de kust. Jan van Wesick gekozen als algemeen hoofd. Paliacatta wordt hoofdplaats. Instrukties, brieven en cargasoen, met de Hasewindt naar Koromandel gezonden.

ZESDE HOOFDSTUK. Leven en bedrijf aan de kust . . . 159

Verhouding tot inlanders en Portugezen. De lijnwaadhandel en het lijnwaadbedrijf. Enkele soorten. Specialisering van

Noord- en Zuid-Koromandel ten opzichte van de lijnwaadhandel. Waar de lijnwaden gevraagd werden. Over de wenselikheid van partikuliere handel. Kontakt van de Hollanders met de lijnwaadgebieden van Bengalen en Guzeratte. Konkurentie van de Chinezen. Ander export van de kust dan kleedjes. Wat de Nederlanders op Koromandel invoerden. Steun, die de faktorijen elkaar verleenden. Verdeling van werkzaamheden in de kantoren. Verdedigingsmiddelen en waakdienst. Schepen, die aan de kust gebruikt werden. Brievenverkeer. Reizen. Tijdkorting. Ziekten. Brandgevaar. Mierenplaag.

AANHANGSEL. Naamlijst van de verschillende soorten van kleedjes 194
Register van geraadpleegde werken 198
Register van persoons-, plaats- en scheepsnamen . . . 203

EERSTE HOOFDSTUK.

INLEIDING.

„De Custe van Coromandel (is) den slincken arm van de Molucos ende omliggende eylanden, gemerckt sonder doecken, van daer comende, de negotie doot is in de Molucos."

Het is Hendrik Brouwer, de latere goeverneur-generaal, die in 1612 aldus over onze nederzettingen aan de kust oordeelt. [1]) Moeilik had hij in een juister en aardiger beeld het belang van Koromandel in 't licht kunnen stellen, de verhouding kunnen uitdrukken, waarin de vestigingen der Compagnie aldaar stonden tot het geheel van handelskantoren en forten, waarop haar handel en haar macht in Indië steunden.

Vooral om de specerijen van de Molukken was het onze voorouders te doen; deze met grote winsten in Europa te verkopen, was het begin en het eind van alle streven van de bewindhebbers. Men moest de specerijen daarom zo goedkoop mogelik zien machtig te worden. En dit trachtten de Hollanders te bereiken door middel van hun vestiging aan de zuid-oostkust van Voor-Indië. Hier kon men lijnwaadprodukten verkrijgen, die in de Molukken als kleding zeer gewild waren, evenals trouwens ook in andere delen van Indië. Tegen de koromandelse kleedjes konden de specerijen ingeruild worden. Ook aan de andere kant profiteerde men, namelik door de

[1]) Zie HEERES, p. 154.

specerijen van de Molukken wederom in te voeren aan de kust. Men dreef dus een tussenhandel in Oost-Indië, die vooral ten behoeve van de Molukken ondernomen werd, en die voorkwam, dat men onnodig kostbare „cargasoenen" aan geld op de gevaarlike tochten uit Holland zou moeten meenemen. Zeer terecht wordt dus de kust van Koromandel de „slincken arm", de dienaar, genoemd van de Molukken.

In het verre Oosten zou de strijd om het bezit van de specerij-eilanden gestreden worden; de daden, dáár verricht, werden in geheel Europa met aandacht gevolgd; als 't ware in de schaduw van deze gebeurtenissen gingen onze „leggers" op Koromandel volhardend hun gang met het uitbreiden van het lijnwaadbedrijf, om steeds weer de handel op de Molukken te kunnen vóeden.

Het is dan ook geen wonder, dat de geschiedenis van de Molukken in deze tijd zo veel beter bekend is, dan die van de kust van Koromandel. Afgezien nog van het meer direkte belang, dat het verre Oosten voor ons had, moesten ook de krijgsdaden tegen Portugezen en Spanjaarden, en de opkomende konkurentie van Engeland onfeilbaar ieders ogen naar deze streken richten. Onbekend is echter voor het grootste deel het langzaam en moeizaam uitbreiden van onze handelsbetrekkingen aan de kust, die de bewindhebbers in staat moesten stellen, uit de specerijhandel de ruime baten te genieten, die ze zich beloofden.

Hoe onze voorouders op Koromandel vaste voet gekregen hebben, en welke de omstandigheden waren, waaronder ze in dienst van de Compagnie moesten werken, dat is het onderwerp van de volgende bladzijden. Ons bestek liet niet toe, de volledige geschiedenis van de Nederlanders aan deze kust te beschrijven; zelfs kon daarbij niet de gehele ópkomst en

gróei van de kolonie worden behandeld. Als grens is daarom dát tijdstip gekozen, waarop onze betrekkingen aan de kust een zodanig belang en een zodanige uitbreiding gekregen hadden, dat er één algemeen hoofd over moest worden aangesteld, in het laatst van 1610.

De eigenlike stichtingsgeschiedenis dus.

Koromandel is het laagland ten Oosten van de Oost-Ghats, en vormt het rijkste gedeelte van de Madras Presidency. De regenval is, met het zeer ontwikkelde irrigatiesysteem, in staat, om aan deze streken met hun heet klimaat een bijna onuitputtelike vruchtbaarheid te geven. Palmen en rijst behoren er tot de voornaamste produkten. Prachtige overblijfselen van oude bouwkunst, tempels en andere monumenten van het Hindoe-geloof, staan door het land verstrooid. Inlandse kultuur en industrie hebben tegenwoordig het aanzijn gegeven aan tal van drukke centra [1]).

Welke zijn de bronnen, waaruit de vroegste geschiedenis van onze vestigingen is op te maken? We willen hier in hoofdzaak de aard ervan aanduiden. Beschouwen we eerst de bestaande litteratuur over het onderwerp.

Er bestaat een uitvoerig verhaal over een reis van het jacht Delft naar de kust, van Bantam uit, in het najaar van 1605 ondernomen. Het is het „Verhael ende journael van de voyagie gedaen van Bantam naar de custe van Choromandel ende andere quartieren van Indiën, door den opper-coopman Paulus van Soldt," voorkomende in het tweede deel van „Begin ende Voortgangh" [2]).

---

[1]) F. H. Holdich in de Imperial Gazetteer I, p. 41.
[2]) Vgl. de opgave van geraadpleegde werken.

Op deze tocht werd in 1606 onze tweede faktorij gesticht. Jammer is het echter, dat we in „Begin ende Voortgangh" juist géén beschrijving aantreffen van de reis van het zelfde jacht naar de kust in 1605, waarbij ons éérste kantoor gesticht werd, en daarmee de grond gelegd voor onze invloed.

In 1672 verscheen de „Beschrijving der Oost-Indische kusten Malabar en Choromandel, Der selver aangrenzende Ryken, En het machtige Eyland Ceylon", door PHILIPPUS BALDAEUS, „Dienaar des Godlijken Woords; Eertijdts op Ceylon, en nu tot Geervliet". BALDAEUS [1]) is als predikant, behalve te Jafnapatam op Ceilon, ook aan de kust werkzaam geweest, waar hij in 1660 te Negapatam zijn eerste predikatie hield.

Zo heeft hij ook over de kust geschreven, en kon dit doen op grond van eigen aanschouwing. Over Koromandel geeft BALDAEUS echter heel weinig: slechts een klein gedeelte van de eerste afdeling van het boek, die de beide kusten behandelt, loopt over onze nederzettingen [2]). Koromandel wordt daarin ook nog meer beschréven, en dat wel zeer in 't kort, dan dat er de geschiedenis van gegeven wordt.

In 1693 wordt een boek in 't licht gezonden, dat meer direkt op ons onderwerp betrekking heeft, namelik de „Op- en ondergang van Cormandel" door DANIEL HAVART (Med. Doct.). HAVART is aan de kust geweest van 1672 tot 1685, en heeft alle toenmalige handelskantoren van de Nederlanders beschreven. Hij geeft vooral veel persoonsbeschrijvingen, somt de opper- en onderkooplieden van de loge's op, geeft zeer duidelike plattegronden van sommige van de loge's, en spreekt

[1]) Zie over BALDAEUS: P. J. VETH: Ontdekkers en onderzoekers, p. 1 v. VAN TROOSTENBURG DE BRUYN: Biographisch woordenboek p. 19 v.

[2]) p. 154—162.

ook met grote uitvoerigheid over de koningen van Golconda. We krijgen bij hem de indruk van grote nauwkeurigheid en volledigheid. Alleen: is het te verwonderen, dat HAVART, die 67 jaren na het begin van onze vestigingen aan de kust kwam, over de eerste tijden, waarvan natuurlik ook aan de kust zelf weinig dokumenten waren overgebleven, niet heel veel licht verspreidt [1])? Hoe dankbaar zouden we mogen zijn voor zo levendige en uitvoerige persoonsbeschrijvingen van onze éérste „leggers" aan de kust, als die, welke HAVART gegeven heeft over degenen, die hij zelf persoonlik kende, en die hem daarom interesseerden! Wat de titel van zijn werk betreft, deze is wel heel pessimisties. Moge HAVART de toekomst van onze handelsplaatsen aan de kust ook donker inzien, de volgende tijden hebben hem geen gelijk gegeven: Van 1683 tot 1754 is Koromandel een van de meest winstgevende koloniën voor de Compagnie geweest, en heeft bijna jaar op jaar voordeel opgeleverd, en wel meest honderdduizenden guldens [2]).

In het begin van de achttiende eeuw werd een werk voltooid, dat jaren lange arbeid gekost had, en waarin al onze indiese bezittingen van die tijd werden beschreven met de voornaamste punten uit de geschiedenis ervan. Het is het werk van PIETER VAN DAM, advocaat van de O. I. C.,: „Beschrijvingh van de Constitutie, Regieringh en Handel van de Compagnie," dat in manuscript aanwezig is op het Rijks

[1]) Alleen iemand, die niet goed op de hoogte was van de stichtingsgeschiedenis, kon spreken over Paulus van Soest i. p. v. Paulus van Soldt, zoals HAVART doet in dl. II, p. 100.

Vgl. over Van Soldt hoofdstuk II.

[2]) Jaarlikse winsten of verliezen in Indië, van 1683—±1750, Koloniale Aanwinsten.

archief, en reeds te lang op uitgave wacht. PIETER VAN DAM [1]), die in 1652 benoemd werd tot bewindhebber van de O. I. C. ter kamer van Amsterdam, en nog in hetzelfde jaar tot advocaat van de Compagnie, bleef dit laatste ambt bekleden tot zijn dood in 1706. Hij wijdde zich met ijver aan de belangen van zijn meesters, en zo konden deze zeer profiteren van de rijke ervaring, welke VAN DAM heeft neergelegd in zijn groot werk, dat hij in 't laatst van zijn leven geschreven heeft, en dat in 1701 door hem kon worden ingeleverd, nadat hij er bijna acht jaren aan gewerkt had. Het tweede deel, en wel het tweede boek daarvan [2]), behandelt de kust van Koromandel. Hoewel zeer uitvoerig bewerkt, en met veel bijlagen voorzien, moet ons dit deel evenwel, wat de vroegste tijden van de kolonie betreft, wederom teleurstellen. Het was natuurlik de Compagnie meer te doen om een overzichtelik, goed te gebruiken werk aangaande de stánd van onze overzeese bezittingen dan om een geschiédenis daarvan. Over de stichtingsperiode schijnt VAN DAM heel slecht ingelicht te zijn [3]).

Nog moeten we spreken van een ander samenvattend werk over onze Oost-Indiese bezittingen, ik bedoel het grote werk van de predikant VALENTYN [4]): Oud- en Nieuw Oost-Indiën [5]). Hierin vinden we gegevens genoeg over de stichtingsjaren, maar de bronnen, die VALENTYN gebruikt heeft, moeten wel

---

[1]) Vgl. over hem: W. E. VAN DAM VAN ISSELT: Mr. PIETER VAN DAM (1621—1706), Bijdragen voor vaderlandsche geschiedenis en oudheidkunde 4e reeks dl. V, p. 275 v.

[2]) fol. 624 v.

[3]) VAN DAM beweert op fol. 624, dat Paliacatta vanouds de hoofdplaats van onze bezittingen op de kust geweest is. Vgl. echter hoofdstuk V.

[4]) Vgl. over VALENTYN: VAN TROOSTENBURG DE BRUYN: Biografisch woordenboek p. 435 v.

[5]) 5e deel, 1e stuk 1726, p. 1 v.

hoogst onnauwkeurig geweest zijn, of door hem geheel verkeerd geïnterpreteerd. Moesten we uit VALENTYN's werk onze kennis opdoen omtrent de eerste Nederlanders, die aan de kust het bestuur over de vestigingen gevoerd hebben, we zouden een in veel opzichten onjuist beeld krijgen [1]).

In de 19e eeuw is over onze vestigingen op Koromandel meer licht verspreid door Mr. L. C. D. VAN DIJK en Jhr. Mr. J. K. J. DE JONGE. De eerste beschrijft ons de toestand aan de kust tijdens het tweede algemene hoofd van de faktorijen, WEMMER VAN BERCHEM, die in 1612 dit ambt aanvaardde, en wel in: „Zes jaren uit het leven van Wemmer van Berchem" [2]), enz.

Zoals men ziet: het begin, het ontstaan van de eerste vestigingen wordt ook hier niet beschreven.

Dit is nu eindelik volgens gegevens uit het Oud-koloniaal archief ten dele gedaan door DE JONGE [3]). In het derde deel van zijn „Opkomst van het Nederlandsch Gezag in Oost-Indië" (1865) heeft hij de eigenlike véstiging behandeld. En iemand, die het te doen is om de hoofdfeiten van ons onderwerp, kan hier stellig voldoende worden ingelicht. Intussen, de gegevens omtrent Koromandel komen hier niet als een aaneengeschakeld geheel voor; ze worden telkens in een ander verband gegeven. Tevens is ook wat DE JONGE te zamen over deze kolonie geeft, zo beknopt, dat voor een goed begrip over ons onderwerp stellig een uitvoeriger verhaal nodig is. Ten slotte is ook

---

[1]) VAL. p. 26: Van Wesick was in 1609 opperhoofd van Masulipatam. Vgl. echter hoofdstuk V; VAL. p. 60: 1610 vertrok Pieter Ysaacx van de kust, met het bericht, dat de zaken daar nog wel stonden. Vgl. echter hoofdstuk V. In hoofdstuk III, IV en V zullen we nog meer onjuistheden van VALENTYN opmerken.

[2]) Amsterdam, 1858.

[3]) Deze heeft reeds nagenoeg alle gegevens van het Kol. archief gekend.

De Jonge niet altijd juist met zijn opgaven over de eerste „leggers" aan de kust [1]).

Ook de moderne buitenlandse litteratuur kan ons niet aan een juist en enigszins uitvoerig overzicht van ons onderwerp helpen. Danvers, die de geschiedenis van de Portugezen in Indië heeft beschreven [2]), en zich daarbij meest tot taak gesteld heeft, van de kleinste bizonderheden in chronologiese volgorde een opsomming te geven, spreekt met geen woord van de opkomst van de hollandse faktorijen. Het kontakt tussen de Portugezen en ons volk in Voor-Indië wordt hier als volgt ingeleid [3]): „The Dutch, who at first confined their trade to Java and the more eastern islands, were not long before they turned their attention to the Portuguese possessions in India. Their first point of attack was Meliapore, which place they blockaded (wanneer?), and took all the vessels going thence. This, once the wealthiest city in India, was now reduced both in population and commerce", waarop dan dadelik van een samentreffen tussen portugese en hollandse schepen in 1635 gesproken wordt.

Hunter, in zijn werk over de geschiedenis van Brits Indië [4]), is beter ingelicht dan Danvers; hij spreekt reeds over de eerste vestigingen van de Hollanders op Koromandel, maar onjuist, evenals ook de Imperial Gazetteer [5]).

Henry Weber slaat wel zeer ver de plank mis in zijn werk:

[1]) Ten onrechte plaatst De Jonge Ravesteyn onder de leggers in Masulipatam in 1610 (p. 399); verder mag men Willem Janssen niet bij de leggers van Paliacatta rekenen, zoals De Jonge doet op p. 399. Verdere onjuistheden worden vermeld in hoofdstuk II en IV.

[2]) Danvers: The Portuguese in India.

[3]) dl. II, p. 257.

[4]) Hunter: A History of British India II, p. 70. Vgl. ook hoofdstuk V.

[5]) Imperial Gazetteer II, p. 452. Vgl. ook hoofdstuk V.

„La compagnie française des Indes (1604—1875)" [1]), wanneer hij schrijft [2]), dat het nemen van Colombo ons in staat stelde, ons op de kust van Koromandel met Negapatam en St. Thomé te vestigen!

Brengen wij ten slotte nog onder de aandacht, dat De Lannoy in zijn werk over de kolonisatie van Portugal [3]) niet schijnt te weten, dat de Hollanders in 1641 reeds vestigingen aan de kust van Koromandel bezaten [4]).

Zo kon dus uit de litteratuur voor ons onderwerp weinig geput worden, en was ik voor verreweg het grootste gedeelte aangewezen op bronnenonderzoek. Van de dokumenten nu, die uit de tijd zelf tot ons zijn gekomen, was slechts een klein deel in druk verschenen. De voornaamste bronnenpublikaties, die me ten dienste stonden, waren de „Onuitgegeven stukken", door De Jonge afgedrukt in het derde deel van zijn „Opkomst van het Nederlandsch Gezag in Oost-Indië", en het „Corpus Diplomaticum Neerlando-Indicum" door Mr. J. E. Heeres [5]), waarin alle verdragen, ten behoeve van onze handel aan de kust met inlandse machthebbers gesloten, de z.g. kontrakten, in chronologiese volgorde te vinden zijn, voorzien van toelichtende inleidingen en verklarende noten.

Verder moest ik me dus wenden tot de onuitgegeven bronnen, die zich in het Algemeen Rijksarchief in Den Haag bevonden. In de afdeling Koloniaal archief berust een verzameling overgezonden brieven en papieren uit Indië, uit de eerste tijd van

[1]) Paris 1904.

[2]) p. 21.

[3]) Zie de opgave van geraadpleegde werken.

[4]) p. 76 v.

[5]) dl. I: Bijdragen tot de taal-, land- en volkenkunde van Nederlandsch-Indië, zevende volgreeks, derde deel, 's Gravenhage 1907.

de O. I. C. Daaronder waren natuurlik vooral die uit Koromandel van belang. Hier had ik, deels in originali, deels in kopie, een rijke schat van gegevens voor ons onderwerp. Vooral van belang is hierin een overgebleven kopieboek van brieven uit het kantoor Petapoelie. In dit boek [1]), lopende van 2 Mei 1608 tot 24 Maart 1610, vinden we in hoofdzaak brieven, geschreven uit Petapoelie naar Masulipatam. Als zodanig is het voor ons een zeer gewichtige bron voor het meer intieme leven op de loge's aan de kust, en daaronder natuurlik vooral voor de handelszaken. Mogen we het betreuren, dat er niet van de toentertijd voornaamste plaats aan de kust, Masulipatam, een dergelijk kopieboek is overgebleven, we vernemen door de brieven uit Petapoelie, welke die uit Masulipatam weer beantwoorden, soms ook zoveel bizonderheden over dit láátste kantoor, dat het gemis hierdoor enigszins vergoed wordt.

Zeer merkwaardig zijn ook de in dit kopieboek voorkomende brieven, geschreven op een hofreis naar Golconda, die in 1609 door Jan van Wesick ondernomen werd [2]), alsmede die, welke door de leggers van de jonge vestiging te Tierepopelier [3]) naar de oudere faktorijen in het Noorden werden gezonden.

Ook de overgezonden brieven en papieren uit Bantam, het centrale kantoor, zijn natuurlik van belang: hierin is ook vaak sprake van onze vestigingen aan de kust.

Behalve de genoemde bronnen zijn vooral door mij geraadpleegd de resolutiën van de kamer van XVII, die in verschillende afschriften in het Koloniaal archief voorkomen.

---

[1]) het begin ontbreekt.

[2]) Vgl. hoofdstuk IV.

[3]) Vgl. hoofdstuk IV.

Hebben we hiermee al de voornaamste bronnen genoemd, het Rijksarchief bevat nog vele andere archivalia, die welkome bijdragen bevatten. Ik vond het echter niet nodig, deze alle op te sommen, waar toch het citeren in de noten voldoende over de aard van de gebruikte archiefstukken inlicht.

Alvorens te kunnen overgaan tot de vestigingsgeschiedenis van de Nederlanders aan de kust van Koromandel, moeten we ons eerst voor de geest brengen, hoe de zaken vóór hun komst in dit land stonden; wie er regeerden, en wie vóór hen getracht hadden, er hun voordeel te doen. Daarvoor is het dus nodig, eerst een kort overzicht te geven van de ontwikkeling van de inlandse staten tot op het tijdstip, dat de Hollanders hun intrede aan de kust zullen doen; vervolgens, eveneens in hoofdtrekken, na te gaan, welke de positie was, die „de custe" bekleedde ten opzichte van Portugal's gezag in Voor-Indië, en of ook reeds andere europese volken daar gevestigd waren. [1]) De inlandse namen, in dit overzicht voorkomende, heb ik zoveel doenlik op zijn hollands gespeld [2]), terwijl in de volgende hoofdstukken doorgaans òf de gebruikelike aardrijkskundige vormen, òf bij minder bekende plaatsen en namen, de vormen gegeven zijn, zoals de bronnen die bieden.

De tijd van de mohammedaanse overheersing in Voor-Indië begint in het laatst van de 10e eeuw na Christus. De afghaanse Turken begonnen toen onder Mahmoed van Ghazna, die in 997

---

[1]) Voor het volgende overzicht over de geschiedenis van de staten aan de kust is vooral gebruik gemaakt van J. D. B. GRIBBLE: A History of the Deccan. Vol. I, London 1896.

[2]) Het was mij niet mogelik, voor alle gevallen te onderzoeken, in hoeverre de engelse spelling, die ik in mijn bronnen vond, de indiese vormen juist weergeeft. Men moge fouten en inkonsekwenties, in dit opzicht begaan, verontschuldigen.

aan de regering kwam, hun plundertochten in het Noorden van het schiereiland, en maakten vele volken cijnsplichtig, of stelden ze onder stedehouders. Ongeveer twee eeuwen later volgde het stamhuis van de Ghoeri's op dat van de Ghaznaviden, en de stad Delhi werd van die tijd af de zetel van het mohammedaans bestuur in Indië. Onder het stamhuis van de Childzji's, hetwelk op dat van de Ghoeri's volgde in 1288, werden de eerste tochten naar het Zuiden van het schiereiland ondernomen.

Daar bevonden zich vele Hindoe-koninkrijken, waarvan de oorsprong en de geschiedenis niet meer met zekerheid na te gaan zijn. De twee noordelikste hieronder hadden als hoofdsteden Dewagiri, spoedig daarna Daulatabad genoemd, [1]) en Warangal. Het eerste strekte zich uit tot de westkust en tevens zeer ver naar het Zuiden; het laatste omvatte Orissa en waarschijnlik het gehele Teloegoe-taalgebied van Haiderabad en Madras.

De fantastiese verhalen over de grote schatten, die de Hindoe's hadden weten te verzamelen, maakten de hebzucht gaande van Ala-oed-Din, neef en schoonzoon van de sultan van Delhi. Godsdienstijver als voorwendsel gebruikende, ondernam deze van 1294—1311 grote strooftochten naar Dekkhan. Het rijk van Dewagiri moest nu spoedig zijn zelfstandigheid opgeven, evenals ook dat van Warangal. De stad Warangal werd in 1323 ingenomen, en de radzja naar Delhi gezonden. Toen aldus het laatste van de twee grote Hindoe-rijken ten onder ging, regeerden de Childzji's reeds niet meer in Delhi, maar het huis van de Toeghlakiden.

In het verre Zuiden kon op den duur het rijk van Delhi moeilik zijn gezag staande houden. Het hielp niet, of Mohammed

[1]) Zoals het tegenwoordig ook heet.

Toeghlak Sjah al, om des te beter het oog op deze bezittingen te kunnen houden, als hoofdplaats van zijn rijk de stad Daulatabad koos; in 1347 stichtte Ala-oed-Din Hasan Kangoh, zich aan het hoofd van de ontevredenen stellende, het rijk van Kalbarga, en werd hiervan de eerste sultan. Het omvatte vooral het oude gebied van Daulatabad; en ook het rijk Telingana of Warangal, met de stad Golconda, dat zijn zelfstandigheid enige jaren na 1323 weer herkregen had, stelde zich onder de bescherming van het rijk van Kalbarga, en schijnt er later geheel bij te zijn ingelijfd.

Ondertussen had de vestiging van de mohammedaanse macht in Dekkhan ten gevolge gehad, dat in het Zuiden van het schiereiland een groot en sterk koninkrijk ontstond, dat bestemd was, meer dan 200 jaren het bolwerk te zijn van de Hindoe's tegen verdere invasie. We bedoelen het rijk van Bidzjnagar [1]). Hoewel de plááts reeds bestónd in de 14e eeuw, kreeg hij toch pas toen zijn grote betekenis. Een geheel nieuwe stad werd gesticht, naar men gewoonlik aanneemt, van 1336—1343. De Hindoe-vorsten van het Zuiden van Voor-Indië schijnen, daar ze Bidzjnagar beschouwden als hun enige toevlucht tegen de Mohammedanen, zich spoedig onder de suzereiniteit ervan gesteld te hebben [2]).

We hebben dus nu voornamelik rekening te houden met twee rijken: het Hindoe-rijk Bidzjnagar, dat zich van de Toengabhadra uitbreidde naar het Zuiden van het schiereiland, en ten Noorden ervan het mohammedaanse rijk van Kalbarga.

Dit laatste moet zich onder Ahmed Sjah (1422—1434) reeds

[1]) Sankrit: Vijayanagaram, aan de zuidoever van de Toengabhadra, een zijrivier van de Krisjna.

[2]) Vgl. over het voorgaande ook De Jonge II, p. 22 v. en P. A. Tiele: Het Oosten vóór de komst der Portugeezen. Gids 1874, III, p. 193 v.

zo ver uitgestrekt hebben, dat het ten Noorden grensde aan Malwa, ten Noord-Westen aan Guzeratte en zuidwaarts bijna aan Goa, terwijl het in oostelijke richting reikte tot Masulipatam en de kust van Koromandel. Ahmed Sjah maakte Ahmedabad Bidar [1]), welke plaats door hem zelf was gesticht, tot zijn hoofdstad.

Maar nog slechts een halve eeuw na hem zou de macht van het rijk van Kalbarga duren; na de dood van Mohammed II in 1482 viel het feitelik uiteen. Verschillende goeverneurs in de provincieën maakten zich onafhankelik. Daaronder werd Joesoef Adil Sjah in Bidzjapoer de machtigste. Toen deze zich tot onafhankelik heerser gemaakt had, volgde Malek Ahmed, de goeverneur van Daulatabad, spoedig zijn voorbeeld, en stichtte de hoofdstad Ahmednagar en de dynastie van de Nizam Sjah sultans. In Berar werd Imad-oel-Moelk eveneens onafhankelik in zijn gebied, met de hoofdstad Boerhanpoer. Ook Koetb-oel-Moelk, goeverneur van Golconda, verklaarde zich in 't begin van de 16e eeuw tot sultan van Golconda en het Telinga'se land. Hij was de eerste van een dynastie, die naar hem genoemd werd. Zelfs in Bidar, de hoofdstad van het oude rijk van Kalbarga, kon de sultan niet meer dan een schijnbestaan voeren: alle macht was in handen van de minister Kasim Berid. Ondanks een poging van de sultan, zich van dit lastige juk te bevrijden, moest deze wel aanzien, dat Kasim Berid inderdaad alle macht in handen hield. Zo stichtte deze de Berid-dynastie in Bidar.

Van al deze rijken was nu het koninkrijk Bidzjapoer het belangrijkste. Omstreeks 1520 strekte het zich uit oostwaarts van een kustlijn, die begrensd wordt door Chaul en Goa, tot

---

[1]) Ten N. O. van Koelbarga.

aan de samenvloeiing van Krisjna en Toengabhadra. Ten Noorden ervan bevond zich het rijk van Ahmednagar, en ten Noord-Oosten Golconda. Tussen beide laatstgenoemde lag Bidar, het gebied van de Berid-dynastie. Berar eindelik strekte zich noordwaarts uit van Ahmednagar tot aan Centraal Indië [1]).

Deze verbrokkeling van het rijk van Kalbarga kwam ten goede aan Bidzjnagar. Door de zwakheid van de verschillende mohammedaanse staten wist het Hindoe-rijk ten Zuiden daarvan zijn macht gedurende de eerste helft van de 16e eeuw zeer uit te breiden. Narasimha of Narsinga was hier omstreeks 1480 de stichter van een nieuwe dynastie. In korte tijd heeft hij zijn gebied uitgebreid over bijna het gehele Zuiden van Voor-Indië. Hij regeerde, toen de Portugezen in Indië landden, en aan hen is het dan ook te danken, dat de naam Narsinga voorkomt voor het deel van Voor-Indië, dat zuidelik van de Krisjna ligt. Narsinga hebben we dus te identificeren met Bidzjnagar [2]).

Vooral de koning van Bidzjapoer, Joesoef Adil Sjah, aan wie Goa toebehoorde, kreeg met de Portugezen te strijden. Onder zijn opvolger, Ismael Adil Sjah, werd de macht van de Portugezen over Goa bevestigd, en tussen hen en Bidzjapoer een verdrag gesloten.

Alle lotswisselingen na te gaan van de mohammedaanse rijkjes van Dekkhan, heeft geen zin voor ons doel. We zullen alleen de hoofdzaken noemen, en komen allereerst tot het rijk, dat later voor de Nederlanders van zo groot belang geworden is: dat van Golconda. De stichter van dit nieuwe konink-

---

[1]) Vgl. GRIBBLE, kaart II.

[2]) Vgl. ook P. A. TIELE: De Vestiging der Portugeezen in Indië, 1498—1506. Gids 1875 III, p. 220.

rijk, Barra Malek Koeli Koetb-oel-Moelk, een Pers van afkomst, werd in 1543 vermoord. Zijn zoon Dzjemsjid Koeli volgde hem op, en regeerde tot 1550. Daarna kwam Ibrahim aan het bewind (1550—1581), onder wiens regering het aan de verenigde mohammedaanse rijken gelukte, de macht van Bidzjnagar te fnuiken.

Ongeveer 1560 was dit Hindoe-rijk tot het toppunt van zijn macht gestegen. Het schijnt het hele Zuiden van Voor-Indië omvat te hebben, behalve een deel van de kust van Malabar [1]). Het gehele gebied was verdeeld onder verschillende radzja's en hoofden, die alle tribuut betaalden, en in leenverhouding stonden tot het koninkrijk Bidzjnagar. Het was een zeer rijk land: de bergen in Maisoer en het Zuid-Westen van het schiereiland waren met uitgestrekte wouden bedekt, die tot woonplaats strekten aan tal van olifanten; de rijke en vruchtbare dalen verder, het goud, dat in de grond verborgen was, moesten wel ieders afgunst gaande maken. Een uitgebreid irrigatiesysteem diende tot bevloeiing van de rijstvelden, waar rivierdalen niet voldoende voor de vruchtbaarheid van de bodem zorgden. Na de val van het rijk van Kalbarga was de Doab tussen Krisjna en Toengabhadra feitelik ingelijfd bij het grote Hindoe-rijk, hoezeer ook de koningen van Bidzjapoer zich daartegen mochten verzetten.

Geen wonder, dat de mohammedaanse vorsten beducht werden voor hun zuidelike nabuur, en begrepen, dat het hier gold, eendrachtig samen te werken tegen de gemeenschappelike vijand. Ali Adil Sjah van Bidzjapoer verbond zich met Ibrahim

[1]) Vgl. ook HUNTER: A History of British India I, p. 94; TIELE: De Portugeezen in het Oosten, Gids 1877 IV, p. 73; TIELE: Nuno da Cunha in het Oosten, Gids 1879 III, p. 246 v.

Koetb Sjah van Golconda, Hoesain Nizam Sjah van Ahmednagar en Ibrahim Berid Sjah van Bidar tot een „heilig verbond" tegen Rama Radzja van Bidzjnagar. De sultan van Berar maakte niet deel uit van het verbond.

De vier vorsten, aldus verenigd, trokken te velde tegen Rama Radzja, die in een geweldige slag bij Talikot, aan de noordelike oever van de Krisjna, werd verslagen, gevangen genomen en daarna onthoofd.

De vertegenwoordigers van de regerende familie trokken zich eerst terug naar Pennakonda, later naar Tsjandragiri en Vellor, waar ze nog een schijn van hun vroegere grootheid wisten te bewaren. Onder hen stonden de kleinere inlandse hoofden of naïks in de buurt van Madras [1]).

Het gevolg van de ondergang van Bidzjnagar was, dat de mohammedaanse sultans, nu ze niet meer tegen de grote gemeenschappelike vijand te strijden hadden, elkander onderling gingen verzwakken, hetgeen later voor de groot-mogol de taak gemakkelik maakte, in hun gebied zijn invloed te doen gelden.

In 1526 had Baber, een afstammeling van Timoerlenk, een einde gemaakt aan het verzwakte en verbrokkelde rijk van de Afghanen, Delhi genomen, en het rijk van de zogenaamde groot-mogols gesticht. In 1572 zien we reeds, dat Akbar [2]) zich met de Dekkhan'se aangelegenheden bemoeit. Toen annexeerde namelik Moertaza Nizam Sjah van Ahmednagar het rijk Berar, hoewel Akbar hem dit verboden had. De groot-mogol, die zich hierdoor beledigd achtte, trok in 1576 op naar

[1]) Vgl. ook HEERES p. 83, en HUNTER: A History of British India II, p. 76, noot 4.

[2]) 1556—1605. Op hem volgt zijn zoon Dzjahangir, 1605—1627.

het Zuiden; hij is evenwel weer teruggekeerd, vóór hij over 't Vindhya-gebergte gekomen was.

In 1580 stierf Ibrahim Koetb Sjah van Golconda, en zijn opvolger, Mohammed Koeli, zou tot 1611 aan de regering blijven.

De groot-mogol maakte steeds groter vorderingen in Dekkhan. In 1596 belegerde prins Moerad, Akbar's zoon, vruchteloos de stad Ahmednagar. Toch kreeg Akbar bij het vredesverdrag Berar, wat voor de keizers van Delhi een uitgangspunt was voor verdere veroveringen. In 1599 viel ook Ahmednagar in handen van de groot-mogol.

We willen nu nog in 't kort nagaan, hoe het met de indiese rijken aan de kust van Koromandel gesteld was in de tijd, toen de Hollanders daar hun eerste pogingen tot vestiging zouden aanwenden, in de aanvang van de 17e eeuw [1]).

De groot-mogol had aan de oostkust van Voor-Indië gaandeweg zijn macht uitgebreid: in 1576 was Bengalen door Akbar ten onder gebracht; in 1592 werd Orissa bij het keizerrijk ingelijfd. Zo was dit reeds een bedreiging voor Golconda [2]). Koning van dit rijk was, zoals we gezien hebben, Mohammed Koeli. Hij was de stichter van de stad Bhagnagar, later Haiderabad genoemd. De nieuwe stad lag in de nabijheid van het fort Golconda. Het bestuur over de landen van Golconda werd uitgeoefend door goeverneurs, die het bewind over een bepaalde streek pachtten [3]).

Ten Zuiden van Golconda lag Carnatica, het gebied, dat onder de nakomelingen van het vorstengeslacht van Bidzjnagar

[1]) Vgl. het schetskaartje.

[2]) Vgl. HUNTER: A History of British India, II, p. 85 v.; Imperial Gazetteer XIX, p. 250.

[3]) Uit een brief van Jan van Wesick aan Pieter Ysaacx, (Febr. 1609, Kopie-

stond. De vorst van dit land, de koning van Vellor, komt in onze hollandse bronnen ook voor als „den groten coninck", misschien een herinnering aan de vroegere grootheid van zijn geslacht. Onder hem stonden de naïks van St. Thomé, Gingier en Tandzjoer [1]), welke hem schatting moesten opbrengen [2]).

De vraag, in hoever zich tijdens de komst van de Nederlanders aan de kust van Koromandel reeds andere Europeanen gevestigd hadden, noopt ons, allereerst te spreken over de Portugezen [3]).

Het kleine Portugal, in de 15e eeuw het zeevarende en ontdekkende land bij uitnemendheid, had in Voor-Indië het begin van zijn roem beleefd, toen Vasco da Gama in Mei 1498 voor Calicut geankerd was. In het eerste begin nog afhankelik van de kustvorsten van Malabar voor het drijven van handel in de specerijen, hadden de Portugezen al spoedig aan de westkust van het schiereiland op enkele punten bepaaldelik hun macht weten te vestigen, vooral door de daden van mannen

boek van Petapoelie) krijgen we de indruk, alsof soms over enige goeverneurs weer een ander werd aangesteld van hogere rang. De plaats is echter niet volkomen duidelik.

[1]) Vgl. het schetskaartje.

[2]) Vgl. de brief van Bourgonje aan Pieter Ysaacx, Tierepopelier, 6 Febr. 1609, kopieboek van Petapoelie.

[3]) Vgl. omtrent de vestigingsgeschiedenis van de Portugezen in Voor-Indië: de artikelen van P. A. TIELE in de Gids 1873 III, p. 177 v.; 1874 III, p. 193 v.; 1875 III, p. 177 v.; 1876 III, p. 377 v.; 1877 IV, p. 35 v.; 1879 III, p. 236 v.; ZIMMERMANN: Die Kolonialpolitik Portugals und Spaniens; DE LANNOY en VANDER LINDEN: Histoire de l'Expansion coloniale des Peuples européens. Portugal et Espagne; DANVERS: The Portuguese in India; SAALFELD: Geschichte des portugiesischen kolonialwesens in Ostindien; DE JONGE: De Opkomst van het Nederlandsch Gezag in Oost-Indië dl. II.

als Francisco de Almeida en Affonso d'Alboquerque. Het aantal van deze machtspunten breidde zich, onder een krachtig koninklik gezag, voortdurend uit, vooral aan de kust van Malabar, en Goa, de hoofdplaats van de portugese nederzettingen, groeide op tot een machtige stad. Zelden zeker heeft een zo klein volk in korte tijd op zulk een afstand een zo grote machtsontwikkeling ten toon gespreid [1]). Hun macht bleef niet beperkt tot het vasteland van Voor-Indië; ook op Ceilon kregen ze in 1517 vaste voet, door zich in een sterkte te Colombo te vestigen. Ja, tot in Bengalen breidde zich hun invloed nog in de aanvang van de 16e eeuw uit.

De Moslims, die vóór hun komst de handelaars van het Oosten geweest waren, moesten al spoedig ondervinden, dat de nieuwgekomenen hun handel zo veel ze konden zouden trachten te fnuiken, om die zelf aan zich te trekken. De handel van de Portugezen in Voor-Indië ontwikkelde zich inderdaad tot zulk een trap, dat ze zelfs aan de inlanders konden verbieden, in de zeeën, die door hen werden beheerst, zonder hun verlof handel te drijven. De koningen van Portugal, die immers ook het initiatief van de eerste tochten hadden genomen, kregen, zoals zich laat denken, een belangrijk aandeel in de handel op Voor-Indië. De meest winstgevende produkten werden door hen gemonopoliseerd, voor zichzelf of voor hun ambtenaren.

Koopmanschappen werden weinig uit Portugal naar Indië gezonden; de produkten, die men vandaar wilde betrekken, werden meest met portugees geld betaald, of met ongemunt

[1]) „The swift audacity of the little hero-nation forms an epic, compared with which our own early labours in India are plain prose." (HUNTER: A history of British India, dl. I, p. 3.)

goud, dat men uit Zuid-Oost-Afrika kreeg. Om dat goud te bekomen, werden weer katoenstoffen uit Indië naar Afrika gezonden. We horen, dat de katoenen stoffen van Guzeratte van Sofala tot aan de Molukken een gewild handelsartikel waren.

De Portugezen kwamen niet alleen in Voor-Indië, om er voordelig handel te drijven; ze troffen er de Islam aan, en namen de gelegenheid onmiddellik te baat, de aartsvijand van het Christendom te bestrijden, zo veel ze konden. In de aanvang namen daardoor hunne ondernemingen reeds enigszins het karakter aan van kruistochten tegen de ongelovigen. Ook waren bij de twede expeditie, die in Maart 1500 onder Cabral uitzeilde, de nodige geesteliken meegezonden voor het bekeringswerk.

De Oost-Indiese bezittingen van het streng katholieke kleine land kregen een vaste kerkelike organisatie, aan het hoofd waarvan de aartsbisschop van Goa stond, als primaat van Indië. Men kan zich denken, dat het vooral de Jezuïeten waren, die hier een vruchtbaar terrein vonden voor hun geloofsijver. In 1542 kwam Franciscus Xaverius in Voor-Indië, om zich aan het missiewerk te wijden; enige jaren later werd de inquisitie ingevoerd. Tot een zo grote mate van zelfstandigheid kwamen de Jezuïeten, dat ze in het Zuiden van het schiereiland een paar staatjes wisten te stichten, die geheel zelfstandig waren ten opzichte van Portugal.

De heroïese periode van het begin van de portugese kolonisatie in Indië was van betrekkelik korte duur, en evenzo de grote voordelen, welke uit de overzeese gewesten getrokken werden. Allerlei misbruiken slopen gaandeweg in, en de korte bewindsperiode, aan de onderkoningen en goeverneurs toegestaan, heeft dit zeer in de hand gewerkt. Een slecht teken

mag het reeds genoemd worden, dat de vloot, die in 1538 uit Portugal te Goa aankwam, gevangenen had meegenomen, om het aantal soldaten te versterken. Van het begin van de regering van koning Sebastiaan af (1557—1578) bleven de uit Indië getrokken baten steeds beneden de uitgaven.

Spoedig na hem kwam Portugal onder het bewind van Filips II van Spanje, die in 1581 aan de portugese cortes beloofde, dat de onderkoning of goeverneur altijd een Portugees zou zijn, tenzij iemand uit de koninklike familie met dit ambt bekleed zou worden, en verder, dat de handel op Afrika, Perzië en Indië voor de Portugezen gereserveerd zou worden, en met hún schepen alleen gevoerd.

Met hulp van het krachtige Spanje zou Portugal nog lange tijd zijn koloniaal bezit ongeschonden hebben kunnen bewaren, hadden niet de spaanse koningen ter wille van hun europese politiek het beste deel van de portugese schepen in gebruik genomen. Overigens schijnen de koningen van Spanje in hun bemoeiingen voor de portugese kolonieën meer beleid te hebben getoond dan hun voorgangers.

Welke plaats nu nam de kust van Koromandel voor Portugal in?

„Their three objects were conquest, commerce and conversion", zegt HUNTER [1]). We willen de vestiging van de Portugezen aan de kust van Koromandel uit deze drie gezichtspunten nagaan, en beginnen met de vraag, in hoever hun mácht zich daar uitstrekte.

Een verandering, in 1751 in de bestuurswijze van portugees Indië ingevoerd, is kenschetsend voor de positie van Koromandel.

———

1) A History of British India, I, p. 95.

De bezittingen worden in drie goevernementen verdeeld: dat van Monomotapa, hetwelk de afrikaanse bezittingen van kaap Corrientes tot kaap Guardafui omvatte, dat van Indië in engere zin, van kaap Guardafui tot kaap Comorin, Ceilon hierbij inbegrepen, en ten derde dat van Malakka, zich uitstrekkende van Pegu tot China. Men ziet: Koromandel en de hele verdere oostkust van Voor-Indië zijn niet in deze indeling begrepen!

Inderdaad schijnt Koromandel door de Portugezen altijd als bijzaak beschouwd te zijn. St. Thomé en Meliapoer waren de voornaamste steunpunten van hun invloed aldaar, al waren ze ook wel in andere plaatsen aan de kust gevestigd. Daar konden ze zich echter niet in die mate doen gelden als in de beide eerstgenoemde, en waren er in hoger mate afhankelik van de gunst der inlandse vorsten. Waar Portugezen gevestigd waren, vinden we hen, die 't gezag over hen voerden, meest als „kapiteins" aangeduid.

De landen aan de bocht van Bengalen, namelik Bengalen en Arrakan, schijnen meer nog dan de kust van Koromandel buiten het eigenlike portugese bestuur gestaan te hebben; dit gebied was een geschikt terrein voor moedige avonturiers en ondernemende handelaars; ook vernemen we, dat vrij wat Portugezen, die iets op hun kerfstok hadden, hun toevlucht zochten in het rijke Bengalen. Vanhier werden vele eetwaren verhandeld op Cochin en Negapatam [1]).

Gelijk de Malabaren van Koromandel uit voorzien werden van rijst, hun onmisbaar voedsel, zo betrokken ook de Portugezen, al tijdens het begin van hun vestiging aan de kust van Malabar, levensmiddelen van Koromandel. Bovendien was dit land van belang door zijn katoenen geweven stoffen, die

———

1) Van Wesick naar Bantam, Masulipatam, 15 Juni 1610, Kol. arch.

de Portugezen zowel in Achter-Indië als ook in de maleise archipel wisten te verhandelen.

Aan de inlandse vorsten van de kust leverden ze paarden en olifanten. In de oorlog waren voor deze vorsten de paarden een onmisbaar artikel, daar de ruiterij doorgaans in het gevecht de beslissing gaf, terwijl ook olifanten in de krijg een grote rol speelden. De paarden, die de Portugezen betrokken uit Ormoes, en de olifanten uit Ceilon en Arrakan wisten ze tot hoge prijs te verkopen, zowel aan de naïks van Tandzjoer en Gingier, als aan de koning van Vellor, gelijk ook aan die van Golconda, „die seerre blijde sijn, als men haer ollyfandten ofte schoonne peerden brynghdt te coopen" [1]).

Wat nu betreft de stand van het katholicisme aan de kust van Koromandel: St. Thomé of Meliapoer, sedert 1606 de zetel van een bisschop, [2]) was het centrum ervan. Deze stad is bekend als de plaats, waar volgens de overlevering de apostel Thomas de marteldood zou hebben gevonden. De Christenen, die zich reeds vóór de komst van de Portugezen in Voor-Indië bevonden, noemden zich naar Thomas, die in Indië het Christendom verkondigd zou hebben, Thomaschristenen. Waarschijnlik echter dateert het Christendom aldaar uit veel later tijd, toen de Perzen de Nestoriaanse leer in het schiereiland verbreidden. Deze Thomaschristenen stonden in het Zuiden in groot aanzien. In 1442 treffen we er een aan als eerste minister van de koning van Bidzjnagar.

De Portugezen konden echter van hun standpunt het voortbestaan van deze dwaalleer niet gedogen. Ze rustten niet, vóór

---

[1]) Marcelis aan de bewindhebbers van de kamer te Amsterdam, Paliacatta, 31 Mei 1610, Kol. arch.

[2]) Vgl. WETZER und WELTE: Kirchenlexicon, dl. V, kolom 775 v.

ze, aan het eind van de 16e eeuw, de Thomaschristenen met geweld er toe hadden gedwongen, het katholicisme aan te nemen. Vooral de Jezuïeten waren het, die hiertoe hadden meegeholpen. In Koromandel als elders moest de geestdrijverij van de Portugezen, en vooral van de Jezuïeten, hen wel zeer verlagen in de achting van de inlandse vorsten. Alleen konden ze hier natuurlik aan hun zendingswerk niet zoveel kracht bijzetten als aan de kust van Malabar, aangezien daar en in Goa, gelijk reeds gezegd, het eigenlike centrum van hun macht in Voor-Indië was [1]).

In 1600 was de engelse compagnie opgericht. De eerste expedities daarvan waren niet naar het vasteland van Indië gericht, waar zich later de hoofdmacht van Engeland in het Oosten zou vestigen, maar naar de archipel. „To shift our factories from the Archipelago to India seemed at the time equivalent to giving up the direct trade in the most lucrative commodities, and sinking into middlemen like the early Arab merchants on the Malabar coast", zegt HUNTER [2]). Het zou dan ook nog een geruime tijd duren, eer we aan de kust van Koromandel ernstig rekening te houden hadden met deze nieuwe konkurenten. Eerst met de expeditie van kapitein Hippon in 1611 zou de engelse vestigingsgeschiedenis aldaar een aanvang nemen [3]).

De Fransen en de Denen kwamen ook eerst aan de kust

---

[1]) Vgl. over de Thomaschristenen ook Herzog-Hauck: Realencyklopädie für protestantische Theologie und Kirche, dl. XIX p. 703 v. en dl. XIII, p. 725 v.; Imperial Gazetteer XXI, p. 387 v.; HUNTER: A History of British India, I, p. 99 v.

[2]) A History of British India, I, p. 296.

[3]) Vgl HUNTER: A History of British India I, p. 296 v. en II, p. 70 v.

ná de periode, die wij ons voorgesteld hebben, te behandelen. In Frankrijk werd in 1604 de eerste geoktrooieerde compagnie opgericht, maar vóór 1616 schijnt geen expeditie het land verlaten te hebben [1]).

De deense Compagnie van Kopenhagen werd in 1612 opgericht, en het zou tot 1620 duren, eer zich de Denen aan de kust van Koromandel vestigden [2]).

---

1) Vgl. WEBER: La Compagnie française des Indes, p. 56 v.
2) Vgl. WEBER: La Compagnie française des Indes, p. 32, noot 3.

TWEEDE HOOFDSTUK.

DE REIZEN VAN HET JACHT DELFT.

De stichting van onze eerste vestigingen op de kust van Koromandel is te danken aan de tochten van het jacht Delft, dat deel uitmaakte van de vloot van vijftien schepen, die in Desember 1603 onder bevel van admiraal Steven van der Hagen naar Indië uitzeilde [1]).

Dit gebeurde dus in de eerste tijd van het bestaan van de Vereenigde Oost-Indische Compagnie, tot welke in het vorige jaar verschillende kleinere compagnieën zich hadden verenigd [2]).

Nog in 1602 was een expeditie onder Wijbrand van Warwijck uitgezonden [3]); daarop volgde de tocht van Van der Hagen, de eerste, die werd ondernomen op kosten van de gemeenschappelike tienjarige rekening, die in 't oktrooi van 1602 was vastgesteld.

Het was niet de eerste maal, dat de bekende admiraal aan

---

1) Vgl. over een vroegere tocht, die volgens Valentyn naar Koromandel ondernomen zou zijn: VALENTYN, p. 57.
2) Vgl. voor het tot stand komen der Compagnie en het oktrooi daarvan o.a. J. A. VAN DER CHIJS: Geschiedenis der stichting van de Vereenigde O. I. Compagnie enz., 2e druk, Leiden 1857; DE JONGE I, p. 131 v.; O. VAN REES: Geschiedenis der Staathuishoudkunde in Nederland tot het einde der achttiende eeuw, dl. II, Utrecht 1868.
3) Zie over deze tocht DE JONGE III, p. 3 v.

het hoofd van een vloot naar Indië vertrok. Reeds voor ruim vier en een half jaar was hij met een gering aantal schepen voor de Oude Compagnie in zee gestoken, had op die tocht Bantam aangedaan en een kontrakt gesloten met de bewoners van Hitoe op Ambon [1]). Zijn tweede expeditie beloofde gewichtiger te zullen worden. Twaalf schepen had de kamer van XVII doen uitrusten: het admiraalschip De Geunieerde Provincien, Dordrecht, waarop de vice-admiraal Cornelis Bastiaensz. het bevel voerde, verder Amsterdam, Gelderlandt, Hof van Hollant, West-Vrieslant, Hoorn, Zeelant, en de vier jachten Delft, Enckhuysen, Medenblick en Duyfke, waarvan in elk geval drie bestemd waren, om enige tijd in Indië te blijven, ten einde van de ene plaats naar de andere te varen, zoals de in Indië aanwezige opperkooplieden dit goed zouden vinden [2]).

Op de vloot bevond zich ook Jan Willemsz. Verschoor, die bestemd was, de post van opperkoopman te Bantam te bekleden [3]), en als zodanig de voorganger werd van Jacques l'Hermite de Jonge. Jan van Vlissingen zou met de jachten over en weer varen, om de diensten te verrichten, die tussen onze verschillende kantoren in Indië nodig zouden zijn [4]).

Van deze jachten interesseert ons in de eerste plaats het jacht Delft. Dit was bestemd, naar Atjeh te varen met een „cargasoen" van 10 000 gulden aan koopmanschappen en 30 000 aan kontanten [5]). Schipper was Willem Cornelisz.,

[1]) HEERES, p. 33 v.

[2]) Vgl. Extract uit eene Memorie voor den admiraal Steven van der Hagen, enz. DE JONGE III, Onuitgeg. stukken, p. 147. Verder de Resoluties der XVII, vergadering van 7 Aug. 1603.

[3]) Resoluties der XVII, verg. van 24 Oct. 1603.

[4]) Resoluties der XVII, verg. van 24 Oct. 1603.

[5]) Resoluties der XVII, verg. van 24 Oct. 1603.

opperkoopman Guilliam Lodewycx [1]), onderkoopman Pieter Ysaacx Eyloff. Onder de meevarenden bevond zich ook de assistent Hans Marcelis, die we later op de kust nader zullen leren kennen [2]).

Al treft men in de resoluties der XVII bij een opsomming van de plaatsen, waarvoor het cargasoen van de Delft bestemd zou zijn [3]), de kust van Koromandel niet aan, tóch werd er wel op gerekend, dat de jachten, die voor de vaart in Indië bestemd waren, daar zouden kunnen komen tot het aanknopen van handelsbetrekkingen, blijkens een memorie, die de admiraal meegegeven werd door de kamer van XVII, en waarin de voornaamste gewesten in Indië met hun handelsgelegenheden beschreven waren [4]).

Masulipatam wordt er namelik vermeld als een plaats, die zeer geschikt voor de inkoop van katoenen kleedjes is, evenals Negapatam en Paliacatta, hoewel in die laatste plaats de handel voor ons wel bemoeilikt zou worden door de Portugezen, die dicht daarbij een „vastichheyt" hadden, namelik St. Thomé of Meliapoer. Weinig schijnen de opstellers van de memorie vermoed te hebben, dat de handel in Negapatam nog veel méér bezwaren zou opleveren, daar in deze plaats zélf de Portugezen gevestigd waren!

[1]) DE JONGE III, p. 27 meldt ook nog Paulus van Soldt als opperkoopman. Deze is echter eerst 4 Oct. 1605 op 't jacht gekomen, blijkens de monsterrol van 't jacht Delft, Kol. archief.

[2]) Vgl. over deze opgaven DE JONGE III, p. 27 en bovengenoemde monsterrol.

[3]) Resoluties der XVII, verg. van 7 Aug. 1603.

[4]) ROUFFAER-JUYNBOLL: De batikkunst in Nederlandsch-Indië bijlage III. Een excerpt uit de memorie geeft DE JONGE III. Onuitgeg. stukken, p. 149 v. Vgl. ook p. 146 aldaar.

De 18e Desember 1603 dan stak de vloot onder Van der Hagen in zee [1]). Door het slechte weer bereikte men eerst 30 Mei 1604 de Kaap de Goede Hoop, en 21 Junie de kust van Sofala. Bij het portugese kasteel van Mozambique veroverden de Hollanders een kraak en nog vijf andere scheepjes, maar dit was ook het enige, wat men kon uitvoeren, en, daar de admiraal geen kans zag, de Portugezen meer afbreuk te doen, vertrok hij 25 Augustus, en kwam de 26e September voor de kust van Goa. De jachten Delft en Duyfke waren nog enige tijd bij Mozambique gebleven, en kwamen 6 November bij de hoofdmacht van de schepen terug. Voor Goa werd niets blijvends ten voordele van de Hollanders tot stand gebracht, noch voor Cananor, dat men daarna bezocht. Iets verder zuidwaarts zeilende evenwel, kwam Van der Hagen 29 Oktober voor Calicut, waar het eerste bekende kontrakt zou gesloten worden tussen de O. I. C. en een vorst van het vasteland van Voor-Indië.

We hadden toen reeds op enkele belangrijke punten van de maleise archipel en het Schiereiland van Malakka met meer of minder blijvend resultaat betrekkingen aangeknoopt en kontrakten gesloten, die deels op handelszaken, deels op alliantie tegen Spanjaarden en Portugezen betrekking hadden. Zo waren reeds in 1596 met Bantam, dat een tijd lang het centraal kantoor voor ons in Indië zou worden, vriendschaps- en handelsverdragen gesloten [2]); in 1600 had van Caerden gewichtige onderhandelingen met de Sultan van Atjeh gevoerd [1]), en in 1601 hadden de Zeeuwen daar een kantoor opgericht [2]).

[1]) Vgl. over de lotgevallen van deze vloot o.a.: Beschrijvinghe van de tweede Voyagie Ghedaen met 12. Schepen naer d'Oost-Indien. Onder den Heer Admirael Steven van der Hagen enz. Begin ende Voortgangh II, XII; De Jonge III, p. 26 v.

[2]) Vgl. Heeres, p. 3—7.

In Patane, aan de oostkust van Malakka, een punt van groot gewicht door de handel, die daar, vooral in peper, gedreven werd, had men ons in het zelfde jaar het bouwen van een handelshuis toegestaan [3]); in de Bandagroep waren in 1602 de eerste kontrakten gesloten [4]). Verder had ook de koning van Bali in 1601 handelsvrijheid aan de Hollanders gegeven [5]), terwijl we boven reeds gesproken hebben over Van der Hagen's verrichtingen op Ambon [6]).

Laten we nu meer in 't bizonder zien, welke pogingen tot dusver gedaan waren, om op het vaste land in Voor-Indië en het daarbij gelegen eiland Ceilon vaste voet te krijgen.

Ceilon had, met zijn kaneel- en peperproduktie, al vroeg de belangstelling van onze voorouders getrokken. Admiraal Spilbergh was er in 1602 geweest, en had beloften van bondgenootschap weten te verkrijgen van de maharadzja van Kandia; de Weert, vice-admiraal van Wijbrand van Warwijck, was nog in hetzelfde jaar deze vriendschapsbetrekkingen komen bevestigen. In April 1603 voor de tweede maal op Ceilon gekomen, had hij echter geen geluk met zijn nadere onderhandelingen, wat ten dele te wijten was aan zijn eigen onhandigheid; de afloop van deze noodlottige expeditie was, dat hij zelf en velen van zijn tochtgenoten door de Singhalezen werden gedood [7]).

[1]) Vgl. Heeres, p. 19 v.; De Jonge II, p. 231 v.

[2]) De Jonge II, 256 en Onuitgeg. stukken XVI, p. 484 v.

[3]) Heeres, p. 15 v.; De Jonge II, p. 91 v.

[4]) Heeres, p. 23—26; De Jonge II, Onuitgeg. stukken, p. 536 v.

[5]) Heeres, p. 15.

[6]) p. 28.

[7]) Van Geer: De Opkomst van het Nederlandsch gezag over Ceilon, p. 9—21; De Jonge II, p. 275 v., III, p. 5. v.

In Cambaya, een van de drie grote kleedjesgebieden van het schiereiland [1]), waren in 1602 de Wolff en Lafer aangekomen, gezonden uit onze vestiging in Atjeh. Ze toonden in Suratte aanbevelingsbrieven van de sultan van Atjeh, en werden gastvrij ontvangen. Van daaruit schijnen ze zelfs in onderhandeling getreden te zijn met de groot-mogol Akbar [2]).

Maar De Wolff en Lafer deden meer: ze gingen naar Calicut, om, zo mogelik, daar de handel voor de Hollanders te openen. Deze tocht, zo dicht bij de brandpunten van het Portugese gezag, zou hun evenwel noodlottig zijn: spoedig werden ze door hun aartsvijanden gewelddadig naar Goa gevoerd en daar om 't leven gebracht [3]). Deze poging tot vestiging op de kust van Malabar was dus geheel mislukt.

Zo stonden de zaken, toen admiraal Van der Hagen voor Calicut kwam. De Portugezen, naijverig op de nieuwelingen, die hun handel dreigden te bederven, deden met twintig fregatten een aanval op onze vloot, maar werden verslagen. De bedoeling van de admiraal was geweest, in Calicut met de samoryn of „keizer" [4]) te onderhandelen, om zo de erfvijand van Portugal aan deze kust op zijn hand te krijgen. De samoryn was evenwel niet in zijn residentieplaats, maar lag te velde tegen de koning van Cochin; en daarom kwam Van der Hagen bij hem ergens ten zuiden van Calicut [5]), waar nu op 11 November een „Ackoordt" tot stand kwam tussen „den

[1]) Zie hoofdstuk VI.

[2]) De Jonge II, p. 256 en Onuitgeg. stukken, p. 487, 494 en 495 v.

[3]) De Jonge III, p. 32.

[4]) Samudrin, zeevorst.

[5]) Pembenaer is de naam van de plaats, die het nu gesloten kontrakt opgeeft (zie beneden).

doorlughtigen Samoryn, keyzer van Malabaer, ende den E. heer admiraell Steven van der Hagen van wegen sijn princelijke Excellentie Mauritius" [1]). Hierin kregen de Hollanders verlof tot het bouwen van een sterkte in Calicut. Verder moest het verbond ook zijn een „alliantie tot verdruckingh der Portugesen ende alle hare geassocieerde, haer te verdrijven uyt alle de landen van Sijne Mayesteyt en ook uyt geheel Indien"! Om deze belofte, die heel wat insloot, te staven, beloofde de admiraal, dat zo spoedig mogelik schepen en krijgsvolk uit het vaderland gestuurd zouden worden.

De schepen Zeelant en Enckhuysen werden nu naar Guzeratte gezonden. Van hun verrichtingen aldaar is niets bekend. In Augustus 1605 kwam de Enckhuysen te Bantam aan, de Zeelant in Atjeh achtergelaten hebbende [2]).

Admiraal Van der Hagen vaardigde 11 Desember 1604 het jacht Delft af naar Atjeh, om aldaar de gezant van de sultan, die uit Nederland terugkeerde, aan land te zetten; zelf voer hij naar Bantam, waar hij 31 Desember aankwam. Zijn verdere daden in Indië liggen buiten ons bestek; des te nodiger is het, dat we trachten na te gaan, wat er met het jacht Delft na de tocht naar Atjeh voorviel.

Zo komen we tot ons eigenlik onderwerp: de eerste tochten naar Koromandel. Zowel in 1605 als in 1606 heeft het jacht Delft deze voor de Nederlanders later zo gewichtige en winst-

[1]) Heeres p. 30 v.; De Jonge III, Onuitgeg. stukken III, p. 204 v.

[2]) Uittreksels uit het dagboek, gehouden aan boord van 't schip Gelderland, gedrukt bij De Jonge III, Onuitgeg. stukken II, daarvan p. 202—203 onder 21 Aug. 1605. Ten onrechte trekt De Jonge uit die plaats op p. 34 de konklusie, dat de Zeelant en de Enckhuysen Koromandel bezocht hadden.

gevende kust bezocht en daar de eerste betrekkingen met het rijk Golconda aangeknoopt.

Van de éérste tocht, die van 1605, valt geen doorlopend verhaal te geven, daar het bronnenmateriaal hiertoe te kort schiet. Wat we met enige zekerheid erover kunnen vaststellen, is het volgende [1]:

In het voorjaar van 1605 verscheen de Delft voor Masulipatam. Deze plaats was in het bezit van de koning van Golconda, toentertijd Mohammed Koeli (1581—1611) [2], en, daar de ankergelegenheid er in verhouding tot die van de andere kustplaatsen van dat rijk goed was, van veel belang voor de in- en uitvoerhandel. Dat het de Hollanders hier gelukte, vaste voet te krijgen en handelsbetrekkingen aan te knopen, schijnt voor een groot deel te danken te zijn aan zekere Assalan, een jood uit Masulipatam, die door zijn aansporingen ook meegewerkt had tot onze komst in die plaats.

[1] Vgl. over deze eerste tocht: „Verhael, ende Journael, vande Voyagie Gedaen van Bantam, naer de Custe van Choromandel, ende andere quartieren van Indien, Door den Opper-Coopman Paulus van Solt. In den Jaere 1605. 1606. 1607. 1608," dat deel uitmaakt van de „Beschrijvinghe van de tweede Voyagie ..... Onder den Heer Admirael Steven vander Hagen" enz. („Begin ende Voortgangh" II, verhaal XII. Het „Verhael ende Journael" begint op p. 40.) Het „Verhael ende Journael" is in 1663 nog eens herdrukt naar dat in „Begin ende Voortgangh," hoewel op sommige plaatsen zeer verminkt. (Zie P. A. TIELE: Mémoire bibliographique sur les journaux des navigateurs néerlandais. Amsterdam 1867, p. 172 v.); Monsterrol van 't schip Delft, Kol. Arch.; „Discours door Lodewyck Ysaacx overgelevert aen den raett tott Bantam wegen den standt van de custe van Coromandel," 5 Nov. 1608. DE JONGE III, Onuitgeg. stukken p. 282 v.; Uittreksels uit het dagboek, gehouden door Hendrik Jansz. Craen op het schip Gelderlandt. DE JONGE III, Onuitgeg. stukken II, onder 21 Aug. 1605, p. 202 v.

[2] Vgl. p. 18.

Pieter Ysaacx Eyloff werd in Masulipatam als opperkoopman achtergelaten, verder nog andere „leggers", waarvan we met name Daniel Timmermans kennen, die er bleef als kok, en Tobias Jansson [1]. Waarschijnlik in het begin van Mei vertrok het schip van de kust, reeds een lading kleedjes meenemende, en kwam, na Atjeh bezocht te hebben, de 21e Augustus 1605 weer voor Bantam aan.

De 4e November begon de Delft zijn tweede reis naar Atjeh en „de kust", nadat in de voorafgaande weken de bemanning met nieuw volk was versterkt. De belangrijkste namen van degenen, die toen aan boord kwamen, zijn die van Dirk van Leeuwen en Paulus van Soldt, welke laatste als opperkoopman 4 Oktober scheep kwam. Waarschijnlik aan hem [2] hebben we een journaal over die tweede tocht te danken [3], dat ons in staat stelt, meer nauwkeurig de nu volgende gebeurtenissen na te gaan.

Na zeer veel tegenspoeden kwam het jacht de 18e Maart 1606 weer voor de rede van Atjeh. Daar trof men toevallig een schip van de koning van Golconda, dat uit Masulipatam gekomen was, en reeds ongeveer drie maand voor Atjeh gelegen had. Daar had het een lading van kleedjes, staal en rijst gebracht. Met dit schip was de bovengenoemde jood Assalan

[1] Dat Pieter Willemsz. er toen als onderkoopman gekomen is, staat niet geheel vast, daar hij op de Monsterrol van de Delft niet voorkomt. In elk geval wàs hij er in die kwaliteit, toen het jacht op zijn twede tocht naar Koromandel voor Atjeh kwam. (Zie beneden).

[2] Hoewel volgens de titel van 't journaal Van Soldt niet de schrijver behoeft te zijn, wordt dit echter door de inhoud toch hoogst waarschijnlik gemaakt.

[3] Zie p. 34, noot 1.

gekomen, „door Pieter Willemsz. Onderkoopman tot Mussilipatan [1]) afgheveerdicht, met ettelijck yser", voor Jan Martssens, en in absentie daarvan voor Jan van Vlissingen bestemd. Reeds had Assalan weer een retoerlading in het genoemde schip gebracht, en was hij van plan, daarmee naar Koromandel te vertrekken, toen het schip Delft kwam. Hij bood nu de Hollanders zijn diensten op de kust aan; deze, rekening houdende met zijn bekendheid aldaar, en de goede diensten, die hij de Compagnie reeds bewezen had, namen dit „goetwillig" aan. Met het schip uit Masulipatam, dat eerder vertrok, gaf men brieven mee aan Pieter Ysaacx, om hem van de komst en de lading van het jacht Delft te verwittigen, „om hem ondertusschen daer naer in de inkoop te reguleren". 2 April vertrok ook de Delft.

De eerste plaats aan de kust, die men bereikte, was St. Thomé: zoals we gezien hebben, een van de twee voornaamste steunpunten van de Portugezen in die streken. 25 April ankerden de Hollanders voor deze stad, en reeds onmiddellik trachtten ze de vijanden afbreuk te doen. Drie ledige portugese schepen werden in beslag genomen en verbrand. Het hielp niets, dat een Nederlander, Marten Tielmanssen van Neck, die daar woonde, met zijn zwager Antoni de Teyde bezitter was van twee van die schepen; met minachting spreekt het journaal over die „gheportugaleseerde Nederlander", die, zoals Van Soldt en zijn tochtgenoten later uit zijn gesprekken opmaakten, geheel „den Portugesen aert ingesopen" had. En wat ons verteld wordt over deze „aert" van de Portugezen in St. Thomé, waar ook mestiezen en Armeniërs woonden, geeft ons al een heel

[1]) Zie p. 35, noot 1.

ongunstig beeld: „Sy houden aldaer een gants onghehoort ende Barbarisch leven, passen op gene Overicheyt, Wetten, nochte Politien, zijnde haer eyghen Rechters, want soose eenige querellen met malkanderen hebben, schieten d'een den ander in 't voorby passeren uyt de vensters doot, ende die de meeste vrienden heeft, is de sterckste, daer volght voorts niet meer naer, jae dragender eenen roem op" enz.

Toch werden de betrekkingen met Van Neck en zijn zwager welwillender, zodat zelfs een „Schuyte, vol alderhande verversching" naar de Hollanders gezonden werd, die wederom van hun kant enige geschenken aan De Teyde lieten brengen.

Van Soldt voer verder, en kwam de 26e April op de rede van Paliacatta. De volgende dag reeds werden met de goeverneur onderhandelingen geopend. De sabandar [1]) en een turks koopman kwamen aan boord met een brief van de goeverneur, waarin deze konsent gaf voor handel, mits de Hollanders 4 % van in- en uitvoer betaalden. Dezen verlangden daarenboven waarborgen, dat de inwoners van Paliacatta zich nooit met de Portugezen tegen ons zouden verbinden, terwijl zij van hun kant wilden beloven, enige Portugezen, die in die plaats waren, ongemoeid te laten. De sabandar en de koopman beloofden, 28 April 's morgens terug te komen met nader bericht. Ze kwamen echter niet, maar des avonds kwam een Brahmaan met enige anderen, en verzocht de Nederlanders namens de goeverneur, tot onderhandelen aan land te komen. Dezen verlangden echter eerst gijzelaars aan boord; ze hadden in de afgelopen nacht het hele strand langs vuur gezien en horen schieten. Weliswaar trachtte het gezantschap hun argwaan weg te nemen door te verklaren, dat het bij gelegenheid van

[1]) Vgl. nader over dit ambt beneden.

een bruiloft geweest was, maar blijkbaar bereikten ze hiermee niet het gewenste resultaat, en de Hollanders verlangden de Brahmaan en zeker koopman Mustafa als gijzelaars. Daarop verklaarden de gezanten de volgende dag antwoord te zullen brengen. Langzamerhand kregen de schepelingen meer en meer achterdocht. Nu hoorden ze, dat er inderdaad verraad op handen was: dat er bericht naar St. Thomé gezonden was om 150 of 200 Portugezen, terwijl ook in Paliacatta de Portugezen de baas speelden. De 29e April stelden derhalve de Hollanders als eis aan de Brahmaan, die met twee of drie anderen als gijzelaars wilde blijven, dat ze een of twee Portugezen als zodanig wilden hebben. Dit verklaarde de Brahmaan echter voor onmogelik, aan wie het nu door geen overreding gelukte, ons volk aan land te doen gaan.

Zo waren de onderhandelingen met Paliacatta, dat later de hoofdplaats van al onze bezittingen aan de kust zou worden, geheel mislukt. De Hollanders zeilden verder en kwamen de 3e Mei te Petapoelie of Nizampatam, in 't gebied van de koning van Golconda. De ligging hiervan was al bizonder weinig geschikt, om tot vestiging uit te lokken. Niet alleen was Petapoelie voor de schepen gevaarliker ankerplaats dan Masulipatam en niet zo beschut voor de wind [1]), maar ook was het klimaat er zeer ongezond en moerassig; evenals onze landgenoten zouden dit ook de Engelsen ondervinden, wier latere vestigingen in dit onherbergzame oord een kort bestaan zouden hebben [2]) Hiertegenover stond echter, dat „de roode verwe" van deze plaats „voor de beste van al die contreyen wert ghehouden", en dit is dan ook een der redenen geweest,

[1]) Kopie-„Informatie aengaende de negoetye op de cust van Cormandel" etc. door Lodewijk Ysaacx Eyloff, Kol. Arch.

[2]) W. W. HUNTER: A History of British India II, p. 70—72.

dat de Hollanders zich er hebben gevestigd [1]). Dit ging in zijn werk als volgt: Toen de goeverneur van de plaats een verzoek om handel had toegestaan, ging Van Soldt de 6e Mei zelf aan land, en werd in het tolhuis verwelkomd door de goeverneur en de voornaamste kooplieden, die Perzen waren, met een garde van ongeveer 200 gewapende mannen. Men werd 't nu spoedig over de handel eens; de tol, op in- en uitvoer van de koopwaren te betalen, werd vastgesteld op 4 %. Aan Van Soldt bewezen de inlanders grote eer; hij werd in een „kostelijck Palanquin" in een huis gebracht, waar de Hollanders voor een tijd mochten wonen. Hij bezocht een paar dagen later de twee machtigste perziese kooplieden [2]), die hem beloofden, al de wevers, daaromtrent woonachtig, te ontbieden, en deze de monsters van de kleedjes, die hij bracht, te doen namaken.

9 Mei brachten we nu ons „cargasoen" aan land. Als hoofd van de nieuw op te richten loge werd Dirk van Leeuwen aangesteld, die reeds door Van der Hagen als koopman op de kust geordonneerd was [3]), met Pieter Warkijn als onderkoopman [4]); verder zijn ons van degenen, die in hun dienst aan land werden gelaten, nog bekend [4]) de assistent Jacob Ysbrants, Jan Bogaertson, Tys Sappoen en Roelof Heyndricx. Nu werden volgens de monsters bestellingen gedaan, en een erf gekocht voor twaalf pagoden [5]).

[1]) Zie het Discours van Lodewijck Ysacss, vermeld p. 34, noot 1.

[2]) Het is m. i. niet onwaarschijnlik, dat dit de gebroeders Heyder of Soheyder geweest zijn, waarvan in het volgende hoofdstuk sprake is.

[3]) Vgl. het Discours, vermeld p. 34, noot 1. Verder de Monsterrol. Hieruit blijkt, dat hij 6 Oct. 1605 aan boord kwam.

[4]) Vgl. de Monsterrol.

[5]) Een pagode was ± 3 gulden waard.

14 Mei verliet Van Soldt Petapoelie, en kwam drie dagen later te Masulipatam aan. Hoewel hier de Hollanders reeds een jaar gevestigd waren, schenen de tolkwesties nog niet afdoende behandeld te zijn. Nadat de nieuw gekomenen door de goeverneur Sideppa [1]) feestelik waren ingehaald, rees hierover dan ook spoedig verschil van gevoelens. De goeverneur wilde de tollen, die gemiddeld wel ongeveer 12 % bedroegen [2]), niet lager stellen dan 16 % van uitvoer en $3\frac{1}{2}$ % van invoer. Hij, evenals de sabandar, rieden echter de Hollanders, schijnbaar zeer belangeloos, aan [3]), naar Golconda te reizen, dan zou misschien de koning hun een lagere tol verlenen. Werkelik besloten de raden van beide plaatsen en van het schip [3]), Van Soldt en Pieter Willemz., onderkoopman te Masulipatam, tot deze hofreis af te vaardigen.

Zo togen de beide kooplieden 10 Junie in hun palankijns op weg naar Golconda [4]), vergezeld van soldaten, twee

---

[1]) Vgl.: Van Wesick aan Pieter Ysaacx 21 Junie 1609, Kopieboek van Petapoelie; Van Wesick en Schorer naar Masulipatam, Bhagnagar, 17 Nov. 1609, Kopieboek van Petapoelie.

[2]) Van Wesick naar Bantam, Masulipatam, 15 Junie 1610. Kol. Arch.; 't Discours, vermeld p. 34, noot 1.

[3]) 't Discours, vermeld p. 34, noot 1.

[4]) „Begin ende Voortgangh" vermeldt *Bisnagar* i. p. v. Golconda. Ook DE JONGE (III, p. 41) en VALENTYN (p. 59) aldus. Bidzjnagar was de naam van het oude Hindoerijk, dat in de slag bij Talikot vernietigd was (1565) (zie hoofdstuk I), en van de hoofdstad daarvan. De erfgenamen van het regerende geslacht van Bidzjnagar resideerden in Vellor, in Carnatica. De plaats „Bisnagar" was in 1606 in 't geheel niet de zetel van een van de kustvorsten. Dat Van Soldt en Pieter Willemsz. dus de koning van Golconda in Bidzjnagar gingen bezoeken, lijkt mij zonderling. Nu wordt Golconda ook wel *Bagnagar* genoemd. (Zie b.v. in de Algemeene Missive van Jacques l'Hermite aan de kamer van XVII, Bantam, 10 Nov. 1610, bij DE JONGE III, Onuitgeg. stukken, p. 339 v. Daarin staat op p. 340: „Bagnagar ofte Golconda." Eigenlik lag Bhagnagar als nieuwgestichte plaats iets buiten het oude Golconda, vgl. p. 18, maar we mogen beide in 't vervolg voor ons doel gerust vereenzelvigen). Het schijnt me, dat Bhagnagar in het verhaal van „Begin ende Voortgangh" geïdentificeerd is met Bidzjnagar, welke naam nog wel bekend was.

tolken, dragers en andere dienaren, die allen op ossen reden. Over de reis vernemen we niets; wèl wordt vermeld, dat Van Soldt reeds de 1e Augustus gunstige toezegging over de tollen had, en toen plotseling uit Golconda vertrok op 't bericht van een overstroming in Masulipatam. Pieter Willemsz. liet hij achter, om de lopende zaken verder te behartigen. Onderweg bewerkte hij nog de bevrijding uit de vesting „Condepilu" [1]), van drie hollandse bootsgezellen, die het vorige jaar bij een poging, om tot de Portugezen over te lopen, door de inwoners gevat en aldaar gevangen waren gezet. 10 Augustus kwam hij te Masulipatam terug, waar de toestand van de Hollanders meer dan ellendig was: twee hunner waren, naar boord varende, verdronken; de provisies van het schip waren bedorven; tot overmaat van ramp overleed nu nog de schipper Jan Gerritsz. en werd te Masulipatam begraven [2]). Gelukkig, dat de 19e Augustus Pieter Willemsz. uit Golconda terugkwam met gunstige tolverdragen [3]) van de koning. Deze had echter, op aanraden van de in het rijk zeer machtige Mirsumela [4]) het in werking treden daarvan afhankelik gemaakt van Sideppa's goedkeuring. Die bekrachtiging werd ook verkregen; we zullen zien, hoe. De firmans, in 't hollands

---

[1]) Kondapalli, ligt N.W. van Masulipatam.

[2]) Vgl. ook de Monsterrol.

[3]) Deze worden behalve *firmans*, ook wel *cauls* genoemd.

[4]) Vgl. het discours van Lodewijk Ysaacx Eyloff, vermeld op p. 34, noot 1. Mirsumela komt ook als Mir Jumela in de hollandse bronnen voor.

samengevat in één kontrakt [1]), bevatten in hoofdzaak de volgende bepalingen:

De Compagnie zal een tol van in- en uitvoer betalen van vier procent, in alle plaatsen van het koninkrijk, óók in die, waar de Compagnie nog zou mogen kómen. Men zal alle wevers en schilders, en wie verder voor de Compagnie werken, ongestoord hun werk laten voltooien. De Compagnie is gerechtigd, zélf makelaars te kiezen, zonder hierin afhankelik te zijn van de goeverneur. De koning stelt verder de Compagnie vrij van „het regt genaemt choppadellalla [2]), dat is het seegel, 't welcken op het linnen set, bedragende 12 ten 100, waervan hij de Compe bevrijdt boven zijne onderzaten ende alle andere, vreemde natien, die het selven moeten betalen."

Pieter Ysaacx zond nu zijn „out volck" [3]), dat waarschijnlik zijn tijd uitgediend had, naar 't schip; daarentegen gingen Jan Brantsz. en Jan Claessen Melcnap uit het schip naar hem over [4]), terwijl besloten werd, dat Dirk van Leeuwen uit Petapoelie Jan Bogaertsen naar Masulipatam zou zenden, om eveneens daar te blijven.

Nu maakte het jacht zich gereed tot vertrekken. Uit Petapoelie kwam een zending van 22 pakken met doeken, terwijl er uit Masulipatam zelf reeds meer dan 100 werden ingeladen. Verder werden staal, rijst en erwten aan boord gebracht. Zo vertrok de Delft onder feestelik uitgeleide de 15e September

1) HEERES, p. 45 v. Ook bij DE JONGE III, Onuitgeg. stukken, p. 213.
2) Chop of chhāp = zegel (tjap). Vgl. HOBSON-JOBSON, p. 207 v. Vgl. ook ROUFFAER-JUYNBOLL, p. 216, noot 1.
3) Hoevéél der „leggers" van Masulipatam hieronder begrepen zijn, is me niet duidelik.
4) Vgl. ook de Monsterrol.

1606 van de kust, om na allerlei wederwaardigheden de 12e Desember op de rede voor Bantam te verschijnen.

Hierop volgt in 't journaal de beschrijving van de avonturen in de „andere quartieren van Indien", waarvan de titel spreekt, en welke voor ons doel van geen belang zijn.

Van Soldt [1]) heeft nog schriftelik verschillende aanwijzingen gegeven voor de „negotie" op de kust. Zo liet hij in Masulipatam een „informatie" over de grote hoeveelheden koromandels staal, die men in Bantam zou kunnen kwijt worden, hoewel het schijnt, dat hij hierin schromelik overdreven heeft [2]).

Evenzeer van belang is, dat hij in andere geschriften wijst op de mogelikheid, uit Masulipatam handelsbetrekkingen met Cambaya aan te knopen. Deze handel zou dan met kamelen door Voor-Indië gevoerd moeten worden. Op die raad zou later in de instruktie voor de eerste „Dierecteur van de negotie van de Custe van Coromandel" weer gezinspeeld worden [3]).

Zo was door Van Soldt iets groots voor de Compagnie tot stand gebracht, een faktorij gesticht, die later zeer zou bijdragen tot de grote winsten, uit de overzeese gewesten getrokken, en die door zijn katoenprodukten een levensbehoefte was voor onze handel op de Molukken. Wij krijgen uit het journaal de indruk, dat hij daarbij flink en doortastend te werk gegaan is. Wel hadden de kosten van de hofreis en de „schenkages" in Golconda 3800 gulden bedragen [4]), maar

1) Ten onrechte plaatst DE JONGE, III, p. 399, Van Soldt op de lijst van leggers in Masulipatam.
2) Vgl. de Kopie-„Infformatie aengaende de negotye op de Cust van Cormandil" enz. door Lodewijk Ysaacx Eyloff, Kol. arch.
3) Kopie van de „Instructie voor den Dierecteur van de negotie van de Custe van Coromandel" enz. 12 Des. 1610. Kol. Arch.
4) p. 68 van 't journaal.

men had nu ook het voordeel, te hebben gekontrakteerd in twee plaatsen, zodat men, als de toestand in de ene te benard mocht worden, zich in de andere kon terugtrekken [1]).

Helaas zou aan degenen, die op de kust bleven en er na hem kwamen, blijken, dat er ook ernstige nadelen aan zijn werk verbonden waren. Uit hun brieven blijkt ons, dat de goeverneur Sideppa voor de bekrachtiging van het caul voor Masulipatam een som van 3000 pagoden voor zich te leen bedongen had voor een jaar, zonder enige rente [2]). Maar dit was nog niet het ergste: het bleek later, dat het kontrakt alleen de persoonlike bekrachtiging van Sideppa had, welke door iedere volgende goeverneur weer opnieuw moest worden gegeven [3]). En de goeverneurschappen in Golconda konden elk jaar met andere personen worden bezet! Te laat betreurden de achtergeblevenen, dat het schijnbaar zo gunstige kontrakt van Masulipatam zonder de degelike hollandse „condiettyen van arch offte list" was opgesteld! [1])

Hoeveel moeite en last dit heeft opgeleverd, en hoe wankel daardoor onze positie in Masulipatam is geweest, zullen we in een volgend hoofdstuk zien.

---

[1]) „Memorye van den Standt op de Couste van Cormandil" enz., van Lodewijk Ysaacx Eyloff voor de raden in Bantam. 1 Nov. 1608. Kol. Arch.

[2]) Zie de „Infformatie", genoemd op p. 43, noot 2; verder het discours van Lodewijk Ysaacx Eyloff, vermeld op p. 34, noot 1.

[3]) Brief van van Wesick en Schorer naar Masulipatam, Bagnagar 17 Nov. 1609. Kopieboek van Petapoelie.

DERDE HOOFDSTUK.

ONZE KANTOREN IN HET RIJK GOLCONDA GEDURENDE DE EERSTE TIJD VAN HUN BESTAAN.

Tot aan het einde van het jaar 1608 bleven Masulipatam en Petapoelie de enige nederlandse vestigingen op de kust. Noch in Golconda, noch in zuideliker gelegen landen werden nieuwe betrekkingen aangeknoopt.

Inderdaad had men met de twee verworven handelsplaatsen de handen al vol genoeg. En verre er van, dat de kolonisten deze eerste jaren erin slaagden, de eenmaal gevestigde handel tot regelmaat en bloei te brengen; ze moesten een voortdurende strijd om 't bestaan voeren, en het heeft in deze kritieke tijd weinig gescheeld, of onze veelbelovende nederzettingen in Voor-Indië waren een vroegtijdige dood gestorven.

We hebben gezien, dat het kontrakt, door Paulus van Soldt gesloten met de koning van Golconda, voor oningewijden voordeliger moest schijnen, dan het inderdaad was. In het vertrouwen, tegen de 4 %-tol hun goederen in en uit te mogen voeren zonder enig beletsel, dachten de achtergeblevenen nu op grote schaal de voordelen te gaan genieten van die handel, welke zo nodig was voor het verkrijgen van de specerijen uit de Molukken. De slimme Hindoe's en

Mohammedanen echter van hun kant hadden al hun zinnen erop gezet, deze nieuwelingen tot hun voordeel te exploiteren, en ervan te halen, wat ze konden. Zo dachten zelfs de hoogstgeplaatsten, de regeringspersonen. Een meer of minder heftig konflikt was dus spoedig te voorzien. De Hollanders hadden noch het plan, noch ook bij hun veelomvattende oogmerken in de maleise archipel de gelegenheid, desnoods gewapenderhand hun wil tot wet te maken, zoals de Portugezen dat op zoveel punten in Voor-Indië gedaan hadden. Het bleef dus een strijd in handigheid, een loven en bieden. En, hoewel onze voorouders daarin, als het handelszaken betrof, lang niet achteraan stonden, moesten ze toch in de eerste tijden maar al te vaak leergeld betalen aan de listige inwoners van het land, waar ze zich gevestigd hadden, vooral, daar deze vaak ruimer opvattingen over het begrip eerlikheid hadden dan zij. Ter wille van de rechtvaardigheid moeten we echter ook even nagaan, met wat voor bezwaren de inlandse goeverneurs altans zélf te kampen hadden, en wat hen enigermate kon dringen tot hun minder prijzenswaardige financiële taktiek.

De goeverneurs, die jaarlijks vervangen konden worden, pachtten het bewind van de koning van Golconda; ze moesten daarvoor grote sommen opbrengen, zo die van Masulipatam 180 000 pagoden per jaar, en die van Petapoelie 55 000 [1]).

En niet alleen de koning, maar ook de groten van het hof inden geld van de goeverneurs. Wij horen tenminste, dat die van Masulipatam jaarliks onder andere aan Mirsumela een som gelds moet afdragen [2]). Hoe kwamen de goeverneurs

[1]) Vgl. de reizen van Pieter van den Broecke, Begin ende Voortgangh II, XVI, p. 83 v., ook over het volgende.

[2]) Kopie-„Infformatie aengaende de negoetye op de cust van Cormandil" enz. door Lodewijk Ysaacx Eyloff, Kol. arch.

nu aan dit geld, en hoe aan de overwinst, die hen belust op het ambt moest maken? Tot dit einde werd drie maal 's jaars een belasting geheven van de hindoe'se bewoners van het rijk, een belasting, die wel zeer zwaar moest drukken, en dan ook soms lijdelik verzet van de dorpelingen ten gevolge had, zoodat het kon gebeuren, dat hele dorpen leeg liepen. De moorse inwoners waren van deze kwellingen vrij [1]).

Van de pacht, die de koning van de goeverneurs ontvangt, wordt een som uitgetrokken zowel voor de goeverneurs zelf, opdat die waardig hun stand zullen kunnen ophouden, als voor „anderen, die in Regeeringhe ende Officien zijn," waartoe in de eerste plaats de sabandar behoort. De hogere ambtenaren krijgen hunne toelagen in geld betaald, de lagere, en hieronder worden de meeste gerekend, ontvangen betaling in natura, bijvoorbeeld in rijst en zout [2]).

De waardigheid van de rang van goeverneur of hawaladaar [3]) kan men o.a. hieruit afleiden, dat hij „10 Rondeelen, om hem van de Son te beschermen", heeft, de sabandar daarentegen slechts vier [4]).

Deze laatste was de hoogste koninklike ambtenaar in eigenlike zin. De sabandars pachtten hun bewind niet, en men zou dus van hen geen financiële afpersingen behoeven te verwachten als die, waaraan de goeverneurs zich schuldig maakten. Meestal trokken ze echter één lijn met hen, en klachten, die over hen aan 't hof mochten komen, wisten ze, evenals de goeverneurs, gemakkelik te smoren in ruime geld-

[1]) Kopie-„Infformatie aengaende de negoetye op de cust van Cormandil" enz. door Lodewijk Ysaacx Eyloff, Kol. arch.

[2]) V. D. BROECKE, t. a. p.

[3]) Zie HOBSON-JOBSON s.v. Havildar.

[4]) V. D. BROECKE, p. 84.

schenkingen, waar de Hollanders, met hun zwakke financiële middelen, niet tegen op konden bieden. Terecht ergeren zich onze leggers dan ook aan de sabandars, die van koningswege eigenlik ongerechtigheden moesten voorkomen, doch dit niet doen, ontevreden met de inkomsten uit hun ambt „door dien dit subbarbe Parssyaenders" zijn! [1])

We zullen nu trachten, de gebeurtenissen en toestanden van die eerste jaren op Koromandel in het kort te schetsen.

Zoals reeds gezegd, had het feit, dat er twéé faktorijen in plaats van één aan de kust gesticht waren, wel degelik zijn voordelen. Men had twéé kansen voor één, dat de handel er zou blijven bestaan, al was 't daarvoor misschien ook beter geweest, dat beide kantoren niet in het zelfde rijk gelegen waren.

Maar daartegenover: hoe veel meer drukte en kosten voor de Compagnie! Op twéé plaatsen zou men zijn moeilike handelspolitiek moeten voeren; de twéé plaatsen zouden oneindig veel meer realen van achten verslinden dan Masulipatam alleen.

En het is werkelik een gerechtvaardigde vraag, of het bezit van deze beide punten in een voor de Compagnie nog zo kritieke tijd geen ongeoorloofde weelde mocht heten. Zo dacht ook Lodewijk Ysaacx Eyloff erover, die iets later dan zijn broer Pieter aan de kust zou komen. Hij was evenmin als admiraal Matelief voor zoveel onnodige kantoren, die maar „cost ende peryckel" [2]) waren. Hij schrijft, dat hij eerst in

[1]) Kopie-„Infformatie", genoemd op p. 47, noot 1.

[2]) Copie-„Discours op de handelinghe, die men en (= in) Oost India van wegen de vereenichde Compagnie zoude mogen drijven" enz., van Matelief, 12 Nov. 1608? Kol. aanwinsten.

1607, toen hij reeds op de rede van Petapoelie lag, vernam, dat er twéé kantoren waren, en „den standt neffens mijn weynnige raet overweegende, hadde gaerren te weegge gebrocht, men tot dinste van de Compagnie het beste, ende een plaetse daertoe bequam genoch siende, gehouden hadde" [1]).

En het waren geen kleine sommen, die voor de beide vestigingen aan de kust nodig waren.

Zo weten we, dat tijdens het verblijf van Lodewijk Ysaacx aan de kust ons cargasoen op een bepaald ogenblik meer dan 100 000 gulden waard was [2])! Het cargasoen moest wel ten dele bestaan uit koopmanschappen, doch het meeste moest gedaan worden met „gereede penningen" [3]).

Geen wonder dus, dat er zich stemmen verhieven tegen het houden van twee plaatsen, waar de Compagnie toch, door alleen Masulipatam te houden, de zelfde waren zou kunnen kopen of laten maken. Intussen, we hebben er reeds op gezinspeeld: gehéél ging dit laatste toch niet op: een bepaalde rode verfsoort groeide speciaal te Petapoelie. Deze verf werd getrokken uit een dun worteltje, ruim een span lang, dat groeide op een eilandje bij de genoemde plaats. De naam van deze verfstof wordt ons als Tambreve of Tambrevelle op-

[1]) „Memorye van den stant op de couste van Cormandil" enz., aan raden en admiraals te Bantam, van Lodewijk Ysaacx Eyloff. Bantam 1 Nov. 1608. Kol. arch.

[2]) Kopie-„Infformatie aengaende de negoetye op de cust van Cormandil" enz. van Lodewijk Ysaacx Eyloff. Kol. arch.

[3]) Brief uit Masulipatam van Lodewijk Ysaacx Eyloff, Dirk van Leeuwen en Lucas Janssen aan de admiraal van de O. I. C. 15 Febr. 1608. De Jonge III, Onuitgeg. stukken, p. 218 v. 60 000 realen van achten zouden volgens deze brief jaarliks wel nodig zijn „voor beyde de loogis, die hier zijn". Het is dus niet volkomen duidelik, of hier beide kantoren sámen of afzónderlik bedoeld worden.

gegeven [1]). Over het eilandje had uitsluitend de goeverneur van Petapoelie te zeggen, met wie men dus noodzakelik in onderhandeling moest treden, als men de kleedjes, met behulp van die verfstof vervaardigd, wilde hebben [2]).

De berichten over de eerste twee bestaansjaren van de beide faktorijen vormen geen aaneengeschakeld geheel. Zeer weinig vooral is bekend over de toestanden, die daar heersten, vóórdat het schip de Groote Sonne in 1607 aan de kust kwam.

Hoofden van beide kantoren waren, gelijk we gezien hebben, Pieter Ysaacx over Masulipatam en Dirk van Leeuwen over Petapoelie. Ze waren onafhankelik van elkaar; geen van beide kantoren had over het andere te zeggen. Toch kwam het in de pratkijk vaak tot onderhandeling over de negotie. Daar men elkander gemakkelik kon bereiken of schrijven, lag dit voor de hand; de handel toch, die met de inlanders moest gedreven worden, was wellicht ingewikkelder van aard dan enige andere, door de Compagnie ondernomen [3]).

Verder weten we vrij zeker, dat Van Leeuwen als beloning voor zijn diensten 80 gulden per maand inde [4]); hij had zich slechts voor een jaar verbonden [5]). In Masulipatam werkte in dienst van Pieter Ysaacx onder andere Hans Marcelis, wie het noodlot boven 't hoofd hing, dat hij van de ene plaats naar

[1]) Vgl.: Reizen van Pieter van den Broecke, Begin ende Voortgangh II, XVI, p. 82; Hobson-Jobson s. v. Choya, p. 215 v.; Baldaeus, p. 161. Is Tambrevelle wellicht skr. tâmravalli, dat verschillende verfhoudende planten kan aanduiden?

[2]) Vgl. de informatie, bedoeld in noot 2, p. 49.

[3]) Kopie-missive van Jacques l'Hermite aan Admiraal Pieter Willemsen Verhoeff. Uit Bantam. 19 Nov. 1608. Kol. arch.; Discours van Lodewijk Ysaacx c. s., aan de raad van Bantam overgeleverd. Bantam 5 Nov. 1608. De Jonge III, Onuitgeg. stukken, p. 282 v.; Verder de memorie, bedoeld in noot 1, pag. 49.

[4]) Van Wesick naar Masulipatam, 20 Mei 1609. Kopieboek van Petapoelie.

[5]) Van Wesick naar Masulipatam, 24 Mei 1609. Kopieboek van Petapoelie.

de andere zou trekken, overal om zijn kennis van lijnwaden gezocht, terwijl hij eigenlik reeds lang van de kust „verlost" had willen worden [1]).

Gedurende de tijd tot de komst van de Groote Sonne schijnen er nog geen eigenlike moeilikheden in Masulipatam gerezen te zijn [2]). Dit zou evenwel anders worden na het vertrek van dit schip.

De Groote Sonne was een der schepen van de vloot, die onder het bewind van admiraal Cornelis Matelief de Jonge in Mei 1605 ons land verliet [3]). Dit schip, dat 270 lasten groot was, moest, met een bemanning van 125 koppen, onder schipper Gerrit Hendrickssen Rooboll [4]) naar Koromandel en de kust van Bengalen zeilen, om vandaar katoenen lijnwaden, rijst en andere waren naar Bantam te voeren, vanwaar die dan verder konden worden geëxpedieerd. De lading bedroeg 50 000 pond tintinago [5]), 15 stukken fluweel, 20 000 pond ijzer [6]), en 30 000 realen van achten.

[1]) Marcelis aan de bewindhebbers van de kamer Amsterdam, Paliacatta, 31 Mei 1610. Kol. arch.

[2]) Van Wesick naar Bantam, Masulipatam, 15 Junie 1610. Kol. arch.

[3]) Vgl. over deze tocht De Jonge III, p. 46 v. Over de bestemming van het schip de Groote Sonne speciaal: Resoluties der XVII, verg. van 9 Maart 1605; een 19e eeuwse kopie van het verzeilen van de vloot van Matelief, Kol. aanwinsten; Kopie-memorie voor admiraal Cornelis Matelief etc. Kol. arch.; De Jonge III, Onuitgeg. stukken, p. 221.

[4]) De Jonge III, p. 48 geeft Claes Janssen Melcknap als schipper op.

[5]) J. Savary: Dictionnaire universel de commerce etc. Tome quatrième, Copenhague, 1762, s. v. Tintenaque (moet zijn Tintenague, blijkens verwijzingen in andere artt.): De beste soort koper, die China voortbrengt. De Hollanders doen er de grootste handel in, en kopen er in het Oosten de kostbaarste waren voor.

[6]) De kopie-memorie voor admiraal Corn. Matelief (vgl. noot 3) geeft ook nog lood op.

Tot de brede raad van de vloot behoorde Lodewijk Ysaacx, die we ook met de Groote Sonne op de kust zullen zien aankomen, om daar zijn broeder een tijd lang te vervangen [1]).

De 6e Januarie 1607 werd de vloot van Matelief in de straat van Malakka in twee eskaders verdeeld. Het ene, waarover de admiraal zelf het bevel voerde, vertrok naar Bantam, om vandaar naar de Molukken te zeilen; het andere stond onder bevel van de vice-admiraal Olivier de Vivere, en telde de schepen Amsterdam, Groote Sonne en Witte Leeuw. Met deze schepen zeilde De Vivere naar Atjeh, en sloot daar een gewichtige overeenkomst met de sultan [2]). Nu zond de vice-admiraal de Groote Sonne naar de kust van Koromandel, om daar de hollandse faktorij te bezoeken [3]) [4]). De 1e April 1607 kwam het schip te Petapoelie aan, en hier vernam men eerst het bestaan van twee kantoren op de kust [5]).

Hoe lang de Groote Sonne zich bij deze kantoren opgehouden heeft, weten we niet. Wèl is ons bekend, dat er een verandering plaats greep ten opzichte van de „leggers". Pieter Ysaacx Eyloff, het hoofd van Masulipatam, vertrok met dit schip, om eerst ongeveer een jaar later terug te keren. Hij werd vervangen door zijn broer Lodewijk. Ook Van Leeuwen, koopman van Petapoelie, wenste van de kust „verlost" te worden, want de tijd, waarvoor hij zich had verbonden, was verstreken. Veel overreding, ja zelfs dreigementen

[1]) Resoluties der XVII, verg. van 9 Maart 1605.

[2]) Waaraan deze echter later geen gevolg wilde geven.

[3]) De „handelskantoren" te bezoeken, zegt DE JONGE III, p. 52. Maar we hebben reeds gezien, dat men er maar één kantoor verwachtte!

[4]) Vgl. over 't voorgaande, behalve het aangehaalde reisverhaal van DE JONGE, ook DE JONGE III, Onuitgeg. stukken, op p. 221.

[5]) Vgl. p. 48 v.

waren nodig, om hem er toe te bewegen, nog te blijven, ten einde Lucas Janssen [1]), die hem kwam vervangen, te onderrichten in de kennis van de lijnwaden. Lucas Janssen volgde hem dus in zijn ambt op. Hij verbond zich voor twee jaar, en genoot een salaris van 75 gulden per maand [2]).

Ook in het bestuur van de beide kantoren werd door de raad van het schip een verandering gebracht: de zelfstandigheid van beide werd opgeheven en voortdurende samenwerking bevolen, zó, dat de hoofden van bijde plaatsen beurtelings elk een maand moesten presideren [3]).

De Groote Sonne bracht een aanzienlik cargasoen aan de kust [3]), en het was te verwachten, dat de inlanders niet zouden nalaten, te trachten, daarmee hun voordeel te doen. Wij „waren in de cnip, eer wie 't wisten, want al schoonne blommen waeren, soo langge het schip de Groote Sonne daer lach", zegt Lodewijk Ysaacx [4]). Toen echter het schip goed en wel vertrokken was, begonnen de moeilikheden eerst recht.

Er werd gelast, dat de waren, die in Masulipatam aan land

[1]) Deze wordt blijkbaar ook wel genoemd Lucas Anthonissen. Vgl. de Kopie-„Innformatie aengaende de negoetye op de cust van Cormandil" enz. van Lodewijk Ysaacx Eyloff. Kol. arch.; verder de brieven van de kamer Middelburg aan die van Amsterdam van 19 Jan. en 5 Febr. 1611, en aan de kamer Delft van 8 Febr. 1611. Kopieboek der brieven van de kamer Middelburg, Kol. Arch.

[2]) Vgl. over 't veranderen van de leggers: Pieter Ysaacx aan l'Hermite, Masulipatam, 31 Mei 1608. Kol arch.; Pieter Ysaacx en Van Wesick aan admiraal Verhoeff, Petapoelie, 14 Nov. 1608, Kol. arch.; Van Wesick naar Masulipatam, 20 Mei 1609. Kopieboek van Petapoelie; Van Wesick naar Masulipatam, 24 Mei 1609. Kopieboek van Petapoelie; verder de Kopie-„Innformatie"; waarvan sprake is in noot 1.

[3]) Vgl. de „Memorye", genoemd op p. 49, noot 1.

[4]) Vgl. de Kopie-„Innformatie", genoemd in noot 1.

waren gebracht, naar het tolhuis [1]) moesten worden gebracht, omdat dit daar de gewoonte was. Nauwelijks had men de tijd, enige goederen, die onderweg veroverd waren [2]), te wegen, ten einde daarvan behoorlik aan de bewindhebbers rekenschap te kunnen geven. De goederen bleven in de tol, ook ná dat het schip weer van de kust vertrokken was. Lodewijk Ysaacx werd nu steeds dringerder aangespoord [3]), de goederen te verkopen, en kreeg ten slotte van de sabandar gedaan, dat een deel van de gewogen waren in zijn huis mocht gebracht worden, „om daervan te mogen disponeeren", hetgeen gebeurde. Maar in de nacht kwamen lieden namens de sabandar bij 't huis van Lodewijk, om te zeggen, dat hij bericht van de goeverneur had gekregen, dat er geen goederen uit de tol gebracht mochten worden. Hoezeer het de onzen ook tegen de borst stuitte, in deze zaak toe te moeten geven, de koopwaren moesten terug en in het tolhuis gebracht worden, waar er bovendien vrij ruw mee werd omgegaan. En van die waren was nog wel de tol betaald! Wat nu te doen? Verzet was niet wel mogelik, en men besloot daarom maar, de komst van de goeverneur af te wachten, die in Golconda was, en dus deze gebeurtenissen niet had bijgewoond.

Toen deze terugkwam, stelde hij aanvankelik de Hollanders gerust, maar enige dagen later weigerde hij niet alleen, hun voldoening te geven over het voorgevallene, maar eiste bovendien Lodewijk Ysaacx 20 000 pagoden af (waarschijnlik te

[1]) De „bangsal". De afleiding van dit woord is onzeker. Vgl. Hobson-Jobson s. v. Bankshall p. 61 v.

[2]) Hierover weten we verder niets.

[3]) Door „de cooplieden" (Discours, door Lodewijk Ysaacx c.s. overgeleverd aan de raad te Bantam. Bantam 5 Nov. 1608. De Jonge III, Onuitgeg. stukken, p. 822 v.) Waarschijnlik zijn hier wel de inlandse kooplieden bedoeld.

leen), die hij beweerde nodig te hebben „tot toemaecken van twee van des Conincx scheepen"! Lodewijk wees hem wel op het onredelike van deze eis en op het kontrakt, met Paulus van Soldt gesloten, maar de goeverneur bleef op zijn stuk staan, „seggende: soo hij jaerlijcks niet eenige penningen van ons soude genieten, waervoor wij den vrijen handel genooten, midts de verminderinge van den toll daer neffens" [1])! Tegen zulk een onbeschaamdheid was Eyloff niet opgewassen, en bovendien: de goeverneur had de macht in handen, ons alle handel te verbieden. Ook vond men, dat de goederen niet zeer veilig waren in de bangsal van Masulipatam, en zo kwam men er eindelik toe, aan de goeverneur, deels op leverantie van waren, 8000 pagoden te lenen. (Ons cargasoen was dan toen ook meer dan *f* 100 000 waard). Zo had de goeverneur, die onlangs aan Pieter Ysaacx een schuld van 3000 pond in waren terugbetaald had, nu alweer diens opvolger tot een nog grotere lening gedwongen. En hiermee was het niet uit: de goeverneur en de sabandar eisten, dat de leggers de goederen, die nu vrij zouden komen, alleen aan hén zouden verkopen, en hoe „absurt" de Hollanders dit ook vonden, ze konden voorlopig niet veel anders doen dan toegeven.

Drie maanden lang waren ze aldus belet, de goederen uit de tol te halen! En dan nog die grote geldlening, waarvan ze maar een klein gedeelte terugkregen, doordat de goeverneur van gebied veranderde [2])!

[1]) Versta: Wáárvoor genoten wij de vrije handel, als hij, de goeverneur, niet jaarliks enz.

[2]) Vgl. over deze episode: Brief van Pieter Ysaacx en Van Wesick aan admiraal Verhoeff, Petapoelie, 14 Nov. 1608, Kol. arch.; Pieter Ysaacx aan bewindhebbers, uit Masulipatam, Mei 1608, Kol. arch.; Discours van Lodewijk Ysaacx c.s. aan de raad te Bantam, Bantam 5 Nov. 1608, De Jonge III, Onuitgeg.

Gunstig bij Masulipatam stak in deze dagen Petapoelie af. We horen, dat daar de zaken beter gingen. Wel moest alle handel er meest geschieden door kontrakteren met de goeverneur, afgezien dan van de doeken, die men „onder den duym" kocht, [1]) maar reeds leren we een inlandse koopman, Godia Soheyder, en een zekere Myr Cedebedy kennen, met wie Lucas Janssen en Van Leeuwen op goede voet stonden, en dit was veel waard. Godia Soheyder vooral zou met zijn broeder een gewichtige rol spelen in onze handel aan de kust. Hij is reeds de raadsman van de beide genoemde leggers geweest. Van 2 Junie 1607 tot 1 Junie 1608 werd in Petapoelie voor 15485 pagoden aan doeken en enig staal gekocht [2]), terwijl in dezelfde tijd in Masulipatam de inkoop bedroeg: 17 348 pagoden, aan doeken en staal „soo in Aetschien eerst als daernae in Bantam gelaeten"; en 2413 pagoden aan robijnen „tot Amsterdam gelevert" [3]).

Ondanks deze handelsomzet waren de Hollanders slecht tevreden over de loop van zaken, en werkelik hadden ze daar reden toe. Men moest wel haast gaan twijfelen, of onze handel aan de kust onder zulke moeilike, onzekere en vernederende omstandigheden wel voortgang zou kunnen hebben, en in zijn nood zag men rond naar andere punten, waar de omstandigheden gunstiger zouden zijn.

stukken, p. 282 v.; Pieter Ysaacx aan l'Hermite, Petapoelie, 12 Nov. 1608, Kol. arch.; de kopie-„Infformatie", genoemd in noot 1 pag. 53; Van Wesick naar Bantam, Masulipatam, 15 Junie 1610, Kol. arch.

[1]) Zie de kopie-„Infformatie" genoemd in noot 1, pag. 53. We mochten zelf de „sarassaes" laten schilderen: „de sarassaes dat hye donsse toelaet te doen schilderen" (t. a. p.). Waarschijnlik heette de goeverneur Pyleppa (Van Wesick aan Pieter Ysaacx, 17 Oct. 1608, Kopieboek van Petapoelie.

[2]) Vgl. over Petapoelie: de kopie-„Infformatie" genoemd in noot 1, pag. 53; Van Wesick aan Pieter Ysaacx, 12 Junie 1608, en 17 Oct. 1608, Kopieboek van Petapoelie; Discours, door Lodewijk Ysaacx c.s. overgeleverd aan de raad te Bantam. Bantam 5 Nov. 1608. DE JONGE III, Onuitgeg. stukken, p. 282 v.

[3]) Vgl. de kopie-„Infformatie", genoemd in noot 1, p. 53. Zouden deze robijnen uit Arrakan komen? Vgl. de tocht naar Arrakan beneden.

Ongeveer in de zelfde tijd nu, dat tweemaal aan de kust van Malabar het door Van der Hagen met de samoryn gesloten kontrakt werd bevestigd, maar voorlopig zonder gevolg [1]), wendden de Hollanders in Masulipatam en Petapoelie aldus het oog naar Arrakan, Pegu en Bengalen, landen, die, als we ze voor onze handel konden openen, ongetwijfeld grote voordeelen zouden kunnen opleveren.

Reeds de „Informatie", genoemd in hoofdstuk II [2]), wijst op het belang van Bengalen met zijn lijnwaad-produktie en van het robijnen opleverende Pegu, dat zuidelik van Arrakan ligt. Stellig was ook de grotere vruchtbaarheid van deze streken, die door de Portugezen als voorraadschuur werden gebruikt, voor ons niet zonder belang [3]), en eindelik kon het ons niet onverschillig zijn, juist deze rijke gewesten aan de portugese invloed te ontrukken.

Toen nu de kwellingen van de goeverneur van Masulipatam dageliks toenamen, besloten de hoofden van deze plaats en Petapoelie, Lodewijk Ysaacx en Lucas Janssen, een poging te wagen tot handelsvestiging in Arrakan. Besloten werd, dat als afgezant Pieter Willemsz., de onderkoopman van Masulipatam, dienst zou doen (die ook de reis naar Golconda meegemaakt had [4]), bijgestaan door Jan Gerritsz. Ruyll [5]), boekhouder van het kantoor te Petapoelie.

[1]) Vgl. DE JONGE III, p. 64 v. en Onuitgeg. stukken, p. 247 en p. 257 v.

[2]) p. 29 en noot 4 aldaar.

[3]) Pieter Ysaacx en Van Wesick aan Verhoeff; Petapoelie, 14 Nov. 1608. Kol. arch.

[4]) Vgl. p. 40.

[5]) Ten onrechte noemt DE JONGE hem *Pieter* Gerritsz. Ruyll, dl. III, p. 399.

Reeds van te voren wist men, dat men er op welwillender behandeling zou kunnen rekenen dan men in Masulipatam in de laatste tijden genoot. De koning van Arrakan, Salim-Sjah [1]), had zelf de hulp van de Hollanders ingeroepen tegen de Portugezen. Vooral gold zijn vijandschap de persoon van zekere Filippe de Brito e Nicote, waarin we waarschijnlik een der avonturiers te zien hebben, die op goed geluk hun fortuin gingen zoeken in de landen aan de golf van Bengalen [2]). Deze had hem eerst geholpen, zich in het bezit van de kroon van Pegu te stellen, en daarvoor de haven van Siriam gekregen, samen met een zekere Salvador Ribeiro de Sousa [3]). De goede verstandhouding was echter verbroken, toen Nicote een pasgebouwd fort aan de onderkoning van Portugal wilde geven. Salim-Sjah beval nu de verwijdering van alle Portugezen uit zijn koninkrijk, iets, wat lichter gezegd dan gedaan was; want behalve het feit, dat Bengalen, waarop hij ook aanspraken liet gelden, door de rooftochten van de Portugezen voortdurend in onveilige toestand verkeerde, gelukte het hem niet, Nicote uit het bovengenoemde kasteel, St. Jago geheten, te verdrijven. Tot dat doel had hij een veldtocht gedaan met ongeveer 100 000 man, ± 150 fusten en bij de 3000 prauwen [4]), terwijl Nicote in het kasteel St. Jago maar ongeveer 900 man bezetting had. Salim-Sjah had het beleg moeten opbreken, waartoe een opstand en het aanbreken van de regentijd hadden medegewerkt.

---

[1]) DANVERS noemt hem Xilimixa, dl. II, p. 123 v.

[2]) Vgl. p. 23.

[3]) DANVERS II, p. 123, noot: „Siriam more correctly called Thanlyeng, is a town of the Rangoon district of the Pegu division, on the left bank of the Pegu river, about three miles from its mouth."

[4]) Altans zo vernemen we. Deze getallen lijken ons echter hoogst overdreven.

Nu kwamen Pieter Willemsz. en Jan Gerritsz. Ruyll. Men kan zich licht voorstellen, hoe ingenomen de koning was met deze goede kans op hulp tegen zijn vijanden. Hij schonk de Hollanders tolvrijheid in geheel Pegu, Arrakan en Bengalen. Verder bood hij hun het kasteel St. Jago aan, als het hun mocht gelukken, de Portugezen te verdrijven, voorts verschillende plaatsen in Bengalen.

Dit was alles zeer eervol, maar Pieter Willemsz. kwam niet in de eerste plaats om zich ernstig in oorlogskwesties te mengen, wèl echter, om te trachten, zo voordelig mogelik handel te drijven en die voor de toekomst te verzekeren. Reeds had hij als cargasoen specerijen, sandelhout, atjeh'se en chinese kamfer, olifantstanden, zwavel, porselein en misschien nog wel andere waren meegebracht; maar lang niet alles daarvan kon verkocht worden. Meer heil beloofde Pieter Willemsz. zich echter van het aanbrengen van deze waren, als men de rivieren van Bengalen veilig zou kunnen bevaren. En wat een voordelige handel was niet in 't verschiet, als alles rustig zou zijn!

Uit Arrakan en Bengalen zou men lijnwaden, garen en robijnen kunnen krijgen, waarvan een groot deel in Europa afzet zou kunnen vinden, verder kwam er ook de beste arak van geheel Indië vandaan. Omgekeerd konden wij van Koromandel doeken naar Arrakan en de omliggende landen zenden, vanwaar wij dan met rijst op Atjeh zouden kunnen handelen. Zo veelbelovend en vruchtbaar waren de streken, waarop men nu het oog richtte, dat Pieter Ysaacx later Siriam voor ons „een bequaeme plaets" vindt, „omme huysgesinnen te planten" [1]).

---

[1]) Pieter Ysaacx en Van Wesick aan Verhoeff, Petapoelie, 14 Nov. 1608, Kol. arch.

Maar nog verder strekten zich de plannen van onze ondernemende voorouders uit: Men wilde namelijk de indigo uit de streken van Delhi, Agra enz. langs de Ganges laten afvoeren naar Chittagong. In deze stad, onder het gebied van de koning van Arrakan, moest men dan een kantoor voor deze handel hebben. De Hollanders hoopten zo, dat ze de indigo maar weinig duurder zouden behoeven te krijgen dan in Suratte (waar men toch aan het slagen van de hollandse handel wanhoopte) of andere plaatsen in het gebied van Cambaya. Tevens zouden ze hiermee belangrijke afbreuk kunnen doen aan de handel van Aleppo en Venetië, waarnaar de Compagnie altijd zo zeer verlangde. Ook het naburig gelegen Siam scheen niet zonder beloften voor de toekomst. Matelief tenminste heeft er op gewezen, dat juist dáár de lijnwaden gezocht waren, die men van ouds in Golconda gewoon was te maken.

Maar van alle schone plannen kon voorlopig, bij de heersende onveilige toestanden, niets komen.

Pieter Willemsz. was volstrekt niet tevreden over wat hij inkocht in Arrakan; aan de raad van Masulipatam en Petapoelie zond hij een firman van de koning, en gaf aan deze te kennen, dat hij persoonlik niets kon doen om hem te helpen. Hij stelde echter in 't vooruitzicht, dat tot dit doel schepen zouden komen, waarmee de koning van Arrakan genoegen nam.

Toen vertrok Pieter Willemsz., terwijl de koning hem nog een hoeveelheid rijst schuldig bleef. Er was dus nog niet veel stellig voor ons gewonnen, maar toch een mogelikheid geopend, die de aandacht zou blijven trekken. Veel verwachtte men ook van het prestige, dat het welslagen van deze onderneming ons in Golconda zou aanbrengen. Gelukte onze handel in Arrakan, zegt Pieter Willemsz., „soo soude men de Mooren van Musilipatan ende Chormandel oock wel wat fijnder doen singhen," en ook Pieter Ysaacx spreekt er met ingenomenheid van, dat men hun daar mee „gheen cleyne brill op haer nues setten" zou!

De koning van Arrakan zou echter langer moeten wachten, dan hij gehoopt had, voor er weer ernstig sprake van was, onze bemoeiïngen in dit land te hernieuwen. Nog in het jaar 1608 schijnt hij een „schenkage" gezonden te hebben naar Masulipatam, om de Hollanders gunstig voor zich te stemmen.

De Compagnie had in die dagen te weinig materiaal en geld om álle nieuwe gelegenheden te baat te nemen, die zich aan haar voordeden [1])!

---

[1]) Over deze episode omtrent Arrakan vgl.: DE JONGE, II, p. 86 v. en III p. 77 v., verder III, Onuitgeg. stukken, p. 291 v., het laatste ook in het „Historiesch Verhaal", I, p. 509 v. en daarnaar bij Luzac, Hollands Rijkdom, III, p. 135 v. Beide stellen het echter zó voor, alsof deze brief aan Arend Maertssen (vgl. hdst. IV en V) geschreven was!; Rouffaer-Juynboll, bijlage III, DANVERS, II, p. 123—128 en 140 v.; Kopiebrief van Pieter Willemsz. uit Arrakan van 6 Maart 1608, Kol. arch.; Informatie van Pieter Willemsz. aan de raad van Masulipatam en Petapoelie, Masulipatam 25 Mei 1608, DE JONGE, III, Onuitgeg. stukken, p. 287 v.; Pieter Ysaacx aan l'Hermite, Masulipatam, 31 Mei 1608, Kol. arch.; Van Wesick aan Pieter Ysaacx, 10 Aug. 1608, Kopieboek van Petapoelie; Discours door Lodewijk Ysaacx c.s. overgeleverd aan deraad te Bantam. Bantam 5 Nov. 1608, DE JONGE, III, Onuitgeg. stukken, p. 282 v.; Kopie-„Discours op de handelinghe, die men en (= in) Oost-India . . . . zoude mogen drijven" enz., van Matelief, 12 Nov. 1608? Kol. aanwinsten; Pieter Ysaacx en Van Wesick aan Verhoeff, Petapoelie, 14 Nov. 1608, Kol. arch.; Kopie-missive van l'Hermite aan Verhoeff. Bantam, 19 Nov. 1608, Kol. arch.; Van Wesick naar Bantam, Masulipatam, 15 Junie 1610, Kol. arch.; 2 kopieën v/d. Instruktie voor J. D. Cortenhoeff, gezant naar Arrakan, van Van Wesick, Willem Janssen en Antony Schorer, Masulipatam, 1610, Kol. arch.; Pieter Ysaacx aan de bewindhebbers te Amsterdam, Masulipatam, Mei 1608, Kol. arch.; Jan Gerritsz. Ruyll was nog iets langer dan Pieter Willemsz. in Arrakan gebleven, om er de lopende zaken te blijven behartigen, en was daarop naar Atjeh gevaren, waar hij voorlopig in dienst bleef bij Aelbrecht Willemsz. (Kopie-brief van Ruyll aan

Wanneer Pieter Willemsz. teruggekomen is in Masulipatam, weten we niet. In elk geval was hij er de 25e Mei 1608 [1]). Op dat ogenblik lag er weer een Compagnie's schip aan de kust, namelik de Eendracht.

Dit schip maakte niet deel uit van een vloot uit patria, zoals de Groote Sonne een jaar geleden, maar was uit Bantam gezonden. In September 1607 was daar besloten „het ... schip d' Eendracht toe te maecken, om 't selve naer Choromandel te senden, alsooder nootwendich andere ordre in de comptoren diende gestelt" [2]). Een schip uit Bantam kon natuurlik met veel meer kennis van zaken de kusthandel bevorderen, dan een, dat uit het vaderland gezonden was. Met de Eendracht werden nu ook monsters medegestuurd van kleedjes, zoals men ze in Bantam wenste [3]). De taak van de leggers zou het zijn, de inlanders tot het maken daarvan instrukties te geven. Aan Pieter Ysaacx, die met de Eendracht weer naar de kust vertrok, om daar verder tot zijn dood te blijven, danken wij twee brieven, welke ons in staat stellen, het schip op zijn tocht naar de kust te vergezellen [4]). 12 Oktober 1607

de raad van de schepen van de O. I. C., komende in Arrakan, Arrakan, 27 Maart 1608, Kol. arch.; brief van Ruyll aan l'Hermite, Atjeh, 20 Julie 1608, Kol. arch.) Door de raad van het schip de Eendracht (zie beneden) en de loge van Atjeh werd een brief gezonden naar de koning van Arrakan, hoogstwaarschijnlik wel op de terugreis van de Eendracht (Aelbrecht Willemsz. aan Verhoeff. Atjeh, 2 Nov. 1608, Kol. arch.)

[1]) Informatie van Pieter Willemsz. aan de raad van Masulipatam en Petapoelie, Masulipatam 25 Mei 1608, DE JONGE, III, Onuitgeg. stukken, p. 287 v.

[2]) Van Soldt, p. 86.

[3]) Kopie-missive van l'Hermite aan de bewindhebbers. Bantam, 28 Jan. 1608. Kol. arch. (een uittreksel hiervan bij DE JONGE, III, Onuitg. stukken, p. 245 v.).

[4]) Pieter Ysaacx aan l'Hermite, Masulipatam, 31 Mei 1608. Kol. arch.; Pieter Ysaacx aan de bewindhebbers van Amsterdam. Masulipatam, Mei 1608. Kol. arch.

ging het van Bantam zeil, en kwam 29 November te Atjeh aan. Aan de koning, en de kooplieden uit Guzeratte, die daar waren, verkocht men een deel van het cargasoen: specerijen en andere waren, terwijl men zelf kocht „372 corge [1]) allerhande Guzeratse lijnwaden en 53 stuks zijden chindes" [2]). 5 Februarie 1608 eerst verliet men Atjeh, en kwam de 14e onder Ceilon. We horen nu, dat daaromtrent en te Negapatam een portugese jonk en nog vier andere schepen in brand gestoken werden, en verder nog twee moorse champans [3]) in de grond geboord, daar die Portugezen aan boord hadden, welke evenwel wisten te ontvluchten [4]). Voor St. Thomé werden een paar schoten op de stad gelost, en voor Paliacatta nog twee portugese schepen op de rede in brand gestoken. Een ware krijgstocht tegen de aartsvijand dus!

25 Maart kwam het schip te Masulipatam aan. Daar merkte Pieter Ysaacx, hoe veel slechter de zaken stonden, dan toen hij het vorige jaar vertrokken was [5]). Het cargasoen werd ook nu weer een aanleiding tot onenigheid. De sabandar nam, terwijl de goeverneur afwezig was, de beste van onze waren voor zeer lage prijs in beslag, onder het motief, dat ze voor de koning waren! Toen Pieter Ysaacx zich verzette, en zich beriep op de schuld, die de goeverneur nog bij ons had, maakte dit de zaak nog maar erger, en „den sabandar, in de toll sittende .... begost opentlyck met woorden uut te vallen, in presentie van de gemeente, met onbehoirlijcke scheltwoorden":

[1]) Een twintigtal.

[2]) Vgl. over chinde's beneden.

[3]) Hobson-Jobson, s. v. Sampan (p. 933 v.): Een scheepje.

[4]) Hier wijken de lezingen der twee brieven enigszins van elkaar af.

[5]) Vgl. de eerste brief, genoemd in noot 4, p. 62.

als we dan de koning zo slecht vertrouwden, die ons toch de vrije handel had verleend, moesten we maar opbreken, en alleen met de moesson komen handelen. Wilden we langer blijven, dan moesten we ook zorgen, mans genoeg te zijn, ons tegen de Portugezen te verdedigen [1].

Ook kregen we er verwijten over te horen, dat de Portugezen in 1608 twee Golconda'se schepen genomen hadden! [2]) Van hun kant intrigeerden de Portugezen tegen ons, zoveel ze konden [3]).

Op straat was men niet veilig, en de Moren hadden reeds verscheidene malen de Hollanders met stenen geworpen [2]) [3]). Terecht was Pieter Ysaacx verontwaardigd. Hij vindt het niet geraden, Masulipatam en Petapoelie nog langer te houden, „want het affront, dat ons daegelijckx alhier gedaen wert, is voor onse natie niet te verdraeghen". Liever moest men eens letten op de nieuwe handelsmogelikheid in Arrakan [3]).

Ook in Petapoelie ontstond een twist, hoewel minder hevig dan te Masulipatam, doordat de sabandar van eerstgenoemde plaats op een hoeveelheid porseleinen schotels, die door ons aan Godia Soheyder verkocht waren, „droy" [4]) gedaan had. De vrede werd evenwel spoedig hersteld [5]).

In het personeel aan de kust werd verandering gebracht. Lodewijk Ysaacx, Lucas Janssen en Dirk van Leeuwen ver-

---

[1]) Zie over deze twist: Discours, door Lodewijk Ysaacx overgeleverd aan de raad te Bantam. Bantam 5 Nov. 1608. DE JONGE, III, Onuitgeg. stukken, p. 282 v.; Verder beide brieven, genoemd in noot 4, pag. 62.

[2]) Vgl. de twede brief, genoemd in noot 4, pag. 62.

[3]) Vgl. de eerste brief, genoemd in noot 4, pag. 62.

[4]) Zeker bepaalde rechten?

[5]) Van Wesick aan Pieter Ysaacx, 6 Mei 1608. Kopieboek van Petapoelie.

trokken met de Eendracht van de kust [1]). Pieter Ysaacx hervatte het bestuur over Masulipatam, nu als „Geenneraell hooft over beyde de plaetssen" [2]), zoals dat in Bantam besloten was [3]), een bepaling, die zeer werd afgekeurd door de kooplieden, die van de kust kwamen [3]). Jan Van Wesick werd aan het hoofd van het kantoor Petapoelie gesteld, en zou daar lange tijd blijven. Hans Marcelis werd, hoewel het tegen zijn bedoeling was geweest, overreed, als tweede in Petapoelie dienst te doen, daar Van Wesick geen verstand van het lijnwaadbedrijf had [4]).

Na een geruime poos aan de kust gelegen te hebben, vertrok de Eendracht de derde Junie uit Masulipatam met ongeveer 250 pakken met doeken [5]), en kwam de 6e Oktober te Bantam aan [6]). De kleden, die de Eendracht mee terugbracht,

---

[1]) Dat de diensten van Lodewijk Ysaacx in Holland gewaardeerd werden, blijkt wel hieruit, dat, toen hij later met de vloot van Pieter Both als opperkoopman op het schip Vlissingen meevoer, de goeverneur-generaal werd aangespoord, goed overleg met hem te houden, wegens zijn ervarenheid „van den handel van de cleetgens int vastelandt, dienende in de Molucques ende elders." Brief van de kamer Middelburg aan Both, Jan. 1610, Kopieboek van de kamer Middelburg, Kol. arch.

[2]) Vgl. de memorie, genoemd op p. 49, noot 1.

[3]) Kopie-missive van l'Hermite aan Verhoeff, Bantam, 19 Nov. 1608. Kol. arch. Er blijft aldus geen plaats over voor Pieter Willemsz. als opperhoofd van Masulipatam, die dit ambt volgens VALENTYN, p. 26, zou bekleed hebben! VALENTYN verhaalt verder t. a. p., dat Van Wesick in 1609 opperhoofd van Masulipatam was. Dit is eveneens strijdig met de archiefstukken.

[4]) Vgl. over het veranderen der leggers en het bestuur behalve de geciteerde stukken nog: Van Wesick aan l'Hermite, Masulipatam, 1 Junie 1608, Kol. arch.; Brief van de kamer Middelburg aan die van Amsterdam, 25 Aug. 1609, Kopieboek van de kamer van Middelburg, Kol. arch; Marcelis aan de bewindhebbers van de kamer Amsterdam, Paliacatta, 31 Mei 1610, Kol. arch.

[5]) Pieter Ysaacx aan Jacob de Bitter, 30 Oct. 1608, Kol. arch.

[6]) Kopie-brief van l'Hermite aan de bewindhebbers, Bantam, na 15 Okt. 1608, Kol. arch.

schijnen echter niet van de beste soort geweest te zijn, vooral die, welke door Lucas Janssen waren ingekocht, en het veranderen van de leggers wordt ons als oorzaak hiervan opgegeven [1]).

Van erger dingen is Lucas Janssen echter nog beticht: in de resoluties van de vergadering der XVII van 30 Augustus 1610 lezen we, hoe vernomen is, dat onze kledenhandel zeer geschaad zou zijn „in den jare 1608 bij het schip d'Eendracht, door Luycas Janssen, daervan kennisse zoude hebben Dirck van Leeuwen, beyde commisen geweest zijnde op de custe van Choromandel, die groote partijen cleeden aen d' Engelschen heeft vercocht, die meest naer Banda bij henlieden zijn vervoert, waermede den handel van onse comptoiren aldaer zeer is verachtert, ende dien van de Engelschen geproffiteert geworden, dewelcke hierdoor nu oock zijn geinduceert geweest, (naer dat men verneempt), om denselven handel op Choromandel te versoecken."

Hoe het zij, toen de Eendracht vertrok, waren er twee mannen aan het hoofd der kantoren gekomen, van wie we niet anders weten, dan dat ze eerlik het welzijn van de Compagnie op 't oog hadden, die beide een geruime poos aan de kust gebleven zijn, en op wie voor een groot gedeelte de verdienste rust, dat men de moeiten, welke de beginperiode voor deze vestigingen opleverde, met succes te boven gekomen is.

En hoe wenselik was het, dat nu eindelik aan de oostkust van Voor-Indië voor ons eens geregelder toestanden zouden geschapen worden, en de handel verzekerd, daar juist in de dagen der laatstgemelde gebeurtenissen te Masulipatam en

[1]) Kopie-brief van l'Hermite aan Jasper Jansen, goeverneur op Amboyna. Bantam, 10 Nov. 1610, Kol. arch.

Petapoelie het bericht doorgedrongen was van het ongelukkige uiteinde van David van Deynsen, de hollandse faktorijhouder te Suratte [1]).

Tans valt te spreken over de nieuwe toestanden, die waren teweeggebracht door het schip de Eendracht. Petapoelie dan was, zoals we gezien hebben, ondergeschikt geworden aan Masulipatam, en Pieter Ysaacx als president over beide plaatsen opgetreden [2]). Onder hem dus stond Jan van Wesick, aan wie volgens het voorgaande het bestuur van Petapoelie was opgedragen. Van Wesick zou lang aan de kust blijven, langer, dan het tijdstip van samenvoeging onzer vier eerste faktorijen onder één algemeen bestuur, en tot hoger waardigheden komen dan zijn superieur Pieter Ysaacx.

Hij was evenmin als Lucas Janssen, Van Leeuwen en Lodewijk Ysaacx tevreden over de nieuwe regeling, en vreesde, dat, nu Petapoelie geen zelfstandig bestuur meer had, de plaats „in sulcken respeckt niet gehouden" zou worden [3]); ook twijfelt hij, misschien met wat ver gedreven bescheidenheid, of zijn krachten toereikend zouden zijn voor de zware taak, die hem wachtte, al belooft hij ook, zijn „uyterste debvoir"

[1]) Vgl. De Jonge, III, p. 34 v. De Jonge knoopt het bestaan van de faktorij onder Van Deynsen vast aan de tochten van de Zeelant en de Enckhuysen (zie p. 33). Vgl. verder: Lodewijk Ysaacx c.s. aan de admiraal van de O. I. C., Masulipatam, 15 Febr. 1608, zie De Jonge, Onuitgeg. stukken, p. 218 v.; Pieter Ysaacx aan l'Hermite, Masulipatam, 31 Mei 1608, Kol. arch.; Pieter Ysaacx en Van Wesick aan Verhoeff, Petapoelie, 14 Nov. 1608, Kol. arch.; Van Wesick naar Masulipatam, 19 Junie 1608, Kopieboek van Petapoelie; Marcelis aan Pieter Ysaacx, 17 Mei 1608, Kopieboek van Petapoelie; Pieter Ysaacx aan bewindhebbers te Amsterdam, Masulipatam, Mei 1608, Kol. arch.

[2]) Van Wesick aan Pieter Ysaacx, 17 Okt. 1608, Kopieboek v. Petapoelie.

[3]) Van Wesick aan l'Hermite, Masulipatam, 1 Junie 1608, Kol. arch.

te zullen doen [1]. Langer dan een jaar wil hij echter in geen geval blijven, ook niet in geval van traktementsverhoging; de „custe" lokt hem allerminst aan, „want het alhier een Godtloos sodomyties volck is, ende tensij men hem met constanticheyt altooss gewaepent hout, sijn dickmaels in peryckel van gequetst te werden" [1]; later roept hij de hulp van de Allerhoogste in, „die ons tsamen verleene constanticheyt, betwang ende nedricheyt onses brossen vlees in dese swacke, infectueuse, cupydeusche, segge duyvelsche clymaet" [2].

In allerlei opzichten nu was de afhankelikheid van Petapoelie merkbaar. Van Wesick was verplicht, aan Pieter Ysaacx rekening af te leggen van zijn handelstransakties [2]; in Petapoelie heeft men, om de kleden te laten schilderen, de monsters uit Masulipatam nodig [3]; Van Wesick richt zich bij 't verkopen onzer handelswaren naar de prijzen, die we daarvoor in Masulipatam ontvangen, (door in Petapoelie méér te vragen, zou men licht in „cleenachtinge', kunnen raken [4],) evenals ook met Masulipatam overleg gepleegd wordt over wat men voor de lijnwaden zal betalen [5]. De 21e November 1608 vraagt Van Wesick aan Pieter Ysaacx, of het niet raadzaam is, Pieter Klaassen, die zich in zijn dienst goed gedragen had, tot assistent te maken, een vraag, die trouwens ook bij gelijke rang van beide leggers misschien gedaan zou zijn [6].

1) Van Wesick aan l'Hermite, Masulipatam, 1 Junie 1608, Kol. arch.

2) Van Wesick aan Pieter Ysaacx, 22 Maart 1609, Kopieboek van Petapoelie.

3) Van Wesick aan Pieter Ysaacx, 6 Mei 1608, Kopieboek v. Petapoelie; Hans Marcelis aan Pieter Ysaacx, 7 Junie 1608, Kopieboek van Petapolie.

4) Van Wesick aan Pieter Ysaacx, 10 Aug. 1608, Kopieboek van Petapoelie; zie ook Van Wesick aan Pieter Ysaacx, 3 Mei 1608, Kopieboek van Petapoelie,

5) Vgl. b.v. Van Wesick, naar Masulipatam, 4 Aug. 1608. Kopieboek van Petapoelie.

6) Zie het Kopieboek van Petapoelie onder de genoemde datum.

Dit telkens wederkerende overleg, die voortdurende kontrole van Masulipatam over Petapoelie, waren licht mogelik door de geringe afstand tussen beide kantoren. Op één dag kon men van het ene naar het andere komen [1], en zo kan het ons niet verwonderen, als we in het kopieboek van Petapoelie telkens de bewijzen aantreffen, dat zelfs tot over kleinigheden overleg werd gepleegd.

De nabijheid der beide plaatsen had echter ook zijn nadelen. De goeverneurs en sabandars van Masulipatam en Petapoelie konden met elkaar samenspannen tegen de Hollanders; verder horen we, dat drie schildersknechts met schulden aan de leggers van Petapoelie, vandaar vertrokken waren, in de hoop dat ze in het vlak bij gelegen kantoor weer werk zouden krijgen, iets waartegen Van Wesick ten zeerste waarschuwt [2].

Van het grootste belang nu voor de vereiste samenwerking van beide kantoren was een goede verstandhouding tussen Van Wesick en Pieter Ysaacx. In 't algemeen ging dit dan ook goed, hoewel er zo nu en dan eens een kleine wrijving tussen hen valt waar te nemen. Hun karakters schijnen elkaar niet recht gepast te hebben.

Nog tijdens de aanwezigheid van de Eendracht aan de kust had er een woordenstrijd tussen de beide hoofden plaats over handelszaken, en Van Wesick schreef aan l'Hermite, dat hij dageliks last had van de „superbiteyt ende hoochmoedicheyt" van zijn superieur [3]. Nog eens zien we, dat, naar aanleiding van hun werkzaamheden, harde woorden tussen beiden vallen, waarbij Van Wesick Pieter Ysaacx beschuldigt van achterdocht [4].

1) We krijgen de indruk, dat dit verkeer meest over land ging.

2) Van Wesick naar Masulipatam, 2 Mei 1609, Kopieboek van Petapoelie.

3) Van Wesick aan l'Hermite, Masulipatam, 1 Junie 1608, Kol. arch.

4) Van Wesick aan Pieter Ysaacx, 21 Junie 1609, Kopieboek van Petapoelie.

Maar ook zelfs de nietigste kleinigheden konden aanleiding geven tot bitse opmerkingen:

Pieter Klaassen, op 't kantoor van Petapoelie in dienst, heeft wat brood naar Masulipatam gebracht, dat Pieter Ysaacx „qualick becomen heeft". Op schampere toon betuigt zich daarover Van Wesick „seer verwondert, also ons bedunckens U Edeles maech [1]) hetselve sonder daervan te kickhalsen wel heeft coenen verdouwen" [2])!

Een andermaal maakt Pieter Ysaacx aanmerking op het slordige schrift van Van Wesick, en wijt dat aan zijn tabaksroken. Van Wesick schrijft terug, dat een goed verstaander zijn brief toch wel kan lezen, zonder hem dadelik voor een tabaksroker uit te maken, hoewel hij er eerlik voor uitkomt, veel van dit genotmiddel te houden, daar het de „infectueuse Cupidoosche schmerte" enigszins verlicht, en, daar er op dat ogenblik in Petapoelie niet veel met de handel te doen was, vormde het roken er een der voornaamste tijdpasseringen [3]).

In de handel was een belangrijke verandering gekomen, daar men nu door de uit Bantam gezonden monsters [4]) veel beter wist, hoe men het cargasoen met voordeel ten behoeve van de Compagnie zou kunnen besteden.

En, bij het grotere aantal dokumenten, dat ons over de tijd ná het bezoek van de Eendracht ten dienste staat, kunnen we konstateren, dat, al blijven ook de ambtenaren (goeverneurs en sabandars) een grote rol spelen in de negotie van de leggers, er toch ook enkele inlandse handelaars op de voorgrond treden, waarmee deze hun zaken doen. Hieronder noemen we in de

[1]) Er staat: mach.
[2]) Van Wesick aan Pieter Ysaacx, 21 Nov. 1608, Kopieboek van Petapoelie.
[3]) Van Wesick aan Pieter Ysaacx, 20 Sept. 1608, Kopieboek van Petapoelie.
[4]) Vgl. p. 62.

eerste plaats de meergemelde „Moor" Godia Soheyder of — Heyder in Petapoelie, die ook meermalen in kombinatie met zijn broeder genoemd wordt, welke eenvoudig als „Heyder" of „Soheyder" wordt aangeduid.

Godia Soheyder was al evenzeer als de goeverneur en de sabandar belust op de goederen van het cargasoen, die de Hollanders in Petapoelie wilden verkopen, en, daar hij niet die dwangmiddelen tegen hen kon uitoefenen, waarvan de laatsten zich bedienden, hadden ze natuurlik liever met hem te doen; we vinden zelfs, dat hem toegestaan wordt, een hoeveelheid tafta's [1]) en chinees porselein „steelwijs uytten huyse" te halen, „om dat hij den sabandar niet verstooren soude"! [2]), wel weer een bewijs, hoezeer de vrijheid van de hollandse handel te wensen overliet.

Evenals Godia de raadsman was van Dirk van Leeuwen en Lucas Janssen, is hij dit ook van de Hollanders in Petapoelie tijdens Van Wesick's bestuur; dit blijkt bij voorbeeld, wanneer een makelaar van hen door de sabandar afgeranseld is, en ze hun nood komen klagen bij Godia [3]).

Deze schijnt wel een persoon van gewicht in Petapoelie geweest te zijn; dit leiden we tenminste hieruit af, dat, als er 7 Augustus 1608 een nieuwe goeverneur komt, deze, behalve door de sabandar en Van Wesick, ook door Godia Soheyder wordt ingehaald [4]).

De belangrijkste rol echter, die deze handelaar gespeeld heeft voor de Hollanders aan de kust, is wel, dat hij hen het eerst

[1]) Een chinese zijdewaar.
[2]) Marcelis aan Pieter Ysaacx, 31 Mei 1608, Kopieboek van Petapoelie; zie ook: Van Wesick naar Masulipatam, 12 Junie 1608, Kopieboek van Petapoelie.
[3]) Van Wesick naar Masulipatam, 12 Junie 1608, Kopieboek van Petapoelie.
[4]) Van Wesick aan Pieter Ysaacx, 8 Aug. 1608, Kopieboek van Petapoelie.

in kontakt gebracht heeft met Paliacatta, een plaats, die later van zo groot gewicht zou worden [1]). Hij leverde aan de Hollanders doeken uit deze plaats, en toonde zich hierbij zeer bereidwillig, deze volgens monsters van hen te bestellen. En de doeken, die daar gemaakt werden, schenen nog voordeel op te leveren, ondanks het feit, dat men toch ook het transport naar de Golconda'se kantoren te betalen had, dat vaak gevaarlik was door rovers! [2])

Voor de tijd, die op het bezoek van de Eendracht volgde, geven ons de bronnen, vooral het vaak aangehaalde kopieboek van Petapoelie, reeds enige belangrijke gegevens over het lijnwaadbedrijf in de genoemde plaats. We kunnen helaas niet precies uitmaken, in hoever de sabandar en goeverneur in deze tijd hierbij kunnen ingrijpen, maar het is stellig, dat wij zelf op de produktie grote invloed uitoefenen. En deze invloed strekte zich uit zowel over wevers als schilders. We vernemen, dat er in Petapoelie ongeveer 70 schilders voor de faktorijhouders werkten [3]). De leggers hadden hiermee last genoeg. Want, afgezien ervan, dat ze hun het hoofd „schier cranck"

---

[1]) Vgl. hoofdstuk V.

[2]) Vgl. over deze betrekkingen van Godia met Paliacatta:
Van Wesick aan Pieter Ysaacx, 6 Mei 1608, Kopieboek van Petapoelie.
„ „ „ „ „ 26 Junie 1608, „ „ „
„ „ naar Masulipatam, 25 Julie 1608, „ „ „
„ „ „ „ 4 Aug. 1608, „ „ „
„ „ „ „ 13 Sept. 1608, „ „ „
„ „ aan Pieter Ysaacx, 17 Okt. 1608, „ „ „
„ „ „ l'Hermite, Masulipatam, 1 Junie 1608, Kol. arch.
„ „ naar Masulipatam, Febr. 1609, Kopieboek van Petapoelie.
„ „ „ „ 28 Jan. 1609, „ „ „

[3]) Van Wesick naar Masulipatam, 11 Okt. 1608, Kopieboek van Petapoelie, geeft: ± 60; Van Wesick naar Masulipatam, 27 Des. 1608, Kopieboek van Petapoelie, geeft: ± 80.

konden maken, als ze na een bepaalde termijn om betaling maanden [1]), moesten de Hollanders voortdurend het werk dier schilders kontroleren, „dewelcke, sonder op haer handen te passen, een Signeur brabelaer souden maecken" [2]). En niet alleen met 't werk, ook met de grondstoffen kon geknoeid worden: de indigo kon zeer in kwaliteit verschillen; die van Noord-Koromandel b.v. gold voor veel beter en was ook veel duurder dan die van de zuideliker delen van de kust. De verleiding nu, om goedkope, slechte indigo te gebruiken, schijnt voor de schilders groot geweest te zijn, altans we horen, hoe Van Wesick en de zijnen 1½ man [3]) goede indigo kopen, en deze aan de schilders geven voor de doeken, om bij het betalen daarvan de prijs van die indigo af te houden [4]).

Van Wesick's werkzaamheid beperkte zich niet tot de plaats Petapoelie; we horen, hoe hij ook in de omtrek daarvan bepaalde plaatsen bezoekt, (waarschijnlik in de regel te paard [5]), waar wevers voor de Hollanders werkten. Ook Pieter Jelis, de opvolger van Hans Marcelis in Petapoelie, onderneemt dergelijke tochten. Deze inspektiereizen [6]) duren soms dagen aaneen. En wanneer het werk niet volgens opdracht werd uitgevoerd, zag Van Wesick er niet tegen op, zo lang te blijven, tot hij de

---

[1]) Hans Marcelis aan Pieter Ysaacx, 17 Mei 1608, Kopieboek van Petapoelie.

[2]) Van Wesick aan Pieter Ysaacx, 15 Okt. 1608, Kopieboek van Petapoelie.

[3]) Vgl. Hobson-Jobson s. v. Maund, p. 563 v.: Hind. woord voor een gewicht van verschillende waarde. Staring: Maten gewichten en munten, p. 109: Het wettelik handels- en standaard-gewicht van Engels-Indië is de Bazar mound = 37,3242 K.G. Vgl. verder hoofdstuk VI.

[4]) Van Wesick aan Pieter Ysaacx, 17 Okt. 1608, Kopieboek van Petapoelie.

[5]) Van Wesick naar Masulipatam, 27 Des. 1608, Kopieboek van Petapoelie.

[6]) Het schijnt, dat soms op deze tochten een makelaar meeging, vgl. Van Wesick naar Masulipatam, 9 Des. 1608, Kopieboek van Petapoelie.

wevers op hun weefgetouwen de fouten aangewezen en de weg tot verbetering aangegeven had [1]).

Men ziet dus licht in, hoeveel degelike kennis het ambt van legger op de kust vereiste, en hoe dringend nodig het was, hier voor de Compagnie vertrouwbare personen te krijgen, en eerst de nieuwgekomenen in het bedrijf les te laten nemen bij de ouderen.

Steeds waren de Portugezen onze grote handelskonkurenten. Zowel in Masulipatam als te Petapoelie stond een „capteyn" aan 't hoofd der Portugezen, en deze kapiteins lieten niet na, de Hollanders op alle mogelike manieren te hinderen en te trachten, hen van de kust weg te krijgen. Maar hoe ze daartoe hun best ook deden, we zien, dat altans in het midden van het jaar 1608 de inlandse bevolking de Nederlanders beslist gunstiger gezind was dan de Portugezen. Uit een brief van Van Wesick van 26 Junie van dit jaar horen we zelfs, dat deze vernomen heeft, hoe de kapitein van Masulipatam gevangen genomen en naar Golconda gevoerd is. Tevens meldt hij, dat de sabandar van Petapoelie de 25e Junie de portugese kapitein aldaar eveneens heeft laten gevangen nemen, en dat deze naar de vesting Condivery [2]) gevoerd zal worden, daar er schrijven van Mirsumela gekomen was, dat men hem gevangen moest nemen wegens het doden der Moren en het roven in de bocht van Bengalen [3]).

Ongeveer een maand later werden er aan de kust van Golconda voorbereidende maatregelen getroffen, om zich te kunnen verdedigen tegen aanvallen der Portugezen. In Masulipatam

[1]) Vgl. de brief, genoemd in noot 6, p. 73.
[2]) Volgens VAN DEN BROECKE staat Petapoelie met andere „gouvernen" onder Condivery. Zie p. 83.
[3]) Van Wesick aan Pieter Ysaacx, 26 Junie 1608, Kopieboek van Petapoelie.

waren 200 soldaten gekomen, de sabandar liet er geschut gieten, en men wilde een sterkte bij de bangsal maken. Ook in Petapoelie kwamen honderd man met „roers" [1]). We horen evenwel niet, dat het spoedig daarop tot feitelikheden gekomen is. Maar 7 September hoorde men in Petapoelie, dat zich een portugese „armada" te Armagon bevond, om zich tegen Petapoelie te keren en daarna tegen Masulipatam [2]). Spoedig daarop bracht een masel [3]) van de goeverneur van Petapoelie, uit Paliacatta gekomen, nadere berichten, en wist te vertellen, dat bij die stad vijf portugese fusten in de rivier gereed lagen, en dat er nog twaalf andere uit Goa werden verwacht, om dan Petapoelie en Masulipatam te „raseren ende verbranden" [4]). De Hollanders in de eerstgenoemde plaats besloten nu, hun fust, dat uit Arrakan gekomen was, met zand te beladen en in de rivier te laten zinken, om zo aan de Portugezen de toegang te versperren [4]).

Nog de achtste September vernam men er echter het geruststellende bericht, dat vier mijlen boven Petapoelie vijf fusten gepasseerd waren, en 9 September verging bij de plaats des nachts door de harde wind een fust, waarvan sommige meevarenden verdronken, en anderen, die aan land zwommen, gevangen werden gezet [5]). Nog meldt Van Wesick later, dat de 19e September „2 fusten ofte geraps" [6]) gepasseerd zouden zijn [7]). We horen echter niet, dat deze portugese vloot inder-

[1]) Van Wesick naar Masulipatam, 25 Julie 1608, Kopieboek van Petapoelie.
[2]) Van Wesick naar Masulipatam, 7 Sept. 1608, Kopieboek van Petapoelie.
[3]) Vgl. over dit vaartuig hoofdstuk VI.
[4]) Van Wesick aan Pieter Ysaacx, 8 Sept. 1608, Kopieboek van Petapoelie.
[5]) Van Wesick naar Masulipatam, 13 Sept. 1608, Kopieboek van Petapoelie.
[6]) Vgl. HOBSON-JOBSON s. v. Grab, p. 391 v.
[7]) Van Wesick aan Pieter Ysaacx, 20 Sept. 1608, Kopieboek van Petapoelie.

daad vijandelikheden tegen Petapoelie of Masulipatam begonnen is. Te Narsapoer schijnen de schepen een poos gebleven te zijn [1]), en van daar uit met Masulipatam onderhandelingen gevoerd te hebben in verband met hun handel in die plaats. Dit laatste tenminste meen ik te mogen opmaken uit het volgende deel van een brief van Van Wesick aan Pieter Ysaacx [1]): „belangende de cauls tot versekering van de Portugiesen haer handel, aldaer door den sabandaer ende governeurs te maken, ende naer Cotchyn, Negapatan ende Santome te seynden, dunckt sonder bescheyt van den coninck van Golconda niet sal coenen geschien, daer van alhier noch geen tijtinge is, also dat U Edele met dien ballast [2]), daervan wij alhier gedessiarsieert sijn, voor deerste ons bedunckens niet sult gelost werden."

Men ziet dus, hoe benauwend ook aan de oostkust van Voor-Indië de Portugezen voor hun mededingers konden zijn! Begrijpelik is daarom de aandacht, die Matelief aan dit gevaar wijdt in zijn missive aan de bewindhebbers van 28 Januarie 1608 [3]), als hij erop opmerkzaam maakt, dat de schepen, voor de kust bestemd, „oock wel dienden versien van eenige cleyne jachten, om de goederen aldaer op de kuste te lossen ende te laden, want, alsoo de schepen verre van de wal moeten blijven liggen, souden ons de Portugesen den handel met een paer fusten konnen beletten, gelijck ick achte, jae verseeckert houde, zijluyden niet naerlaten en sullen, alzo haer dezen handel veel importeert. De jachten moesten sulcx wezen, dat

[1]) Van Wesick aan Pieter Ysaacx, 20 Sept. 1608, Kopieboek van Petapoelie.
[2]) Zeker de aanwezigheid van de portugese onderhandelaars en de nabijheid van de portugese schepen.
[3]) Kopie-Missive van l'Hermite aan de bewindhebbers. Bantam, 28 Jan. 1608, Kol. arch. Uittreksel bij De Jonge, Onuitgeg. stukken, p. 245 v.

tegen 2 oft 3 fusten konden uythouden, ende heel vlack gaende. om aen de wall ende in de rivieren te mogen geraecken."

Het was dus wel een zware taak, voor onze eerste leggers, een dubbele taak, om tegen de Portugezen zowel als tegen de inlanders het gewonnen terrein te bewaren. Hoewel we na het vertrek van de Eendracht blijkbaar wat meer rust kregen, en de toestanden iets meer gevestigd schijnen te zijn, bleven toch de onaangenaamheden met de inlanders niet ineens achterwege. In Petapoelie was het ook nu weer beter dan in Masulipatam. Wel komen kleinere onaangenaamheden voor, en verweet bij voorbeeld de sabandar in Junie 1608 de Hollanders, dat ze, door hun specerijen te veel in Masulipatam beschikbaar te stellen, Petapoelie verwaarloosden [1]), maar daarentegen hebben we uit het boven meegedeelde gezien, tot welk een graad van zelfstandigheid zij daar in hun bedrijf reeds gekomen waren. In Masulipatam scheen het vrij wat erger te zijn. Wat Pieter Ysaacx en Van Wesick in November van 1608 berichten over de toestand der beide kantoren, schijnt ons evenwel al heel somber gekleurd. Uit Petapoelie schrijft de eerste op 12 November aan l'Hermite, dat men in beide kantoren niet of kwalik handelen kan zonder de goeverneurs [2]), en in een brief van beide hoofden, die twee dagen later geschreven werd, eveneens in Petapoelie, staat, dat de Hollanders tot die tijd in beide plaatsen tegen wil en dank uitsluitend met de goeverneurs over de lijnwaden gekontrakteerd hebben [3]), waarbij wordt ge-

[1]) Van Wesick naar Masulipatam, 12 Junie 1608, Kopieboek van Petapoelie.
[2]) Pieter Ysaacx aan l'Hermite, Petapoelie, 12 Nov. 1608, Kol. arch.
[3]) „ende alsoo door ons alhier sonder haer toelaetinghe gheen handel can geschieden, overmits het belet, sij ons daerinne connen doen, hebben tot noch toe (siende gheen ander remedie) tselve gecontinueert."

wezen op het gevaar, dat de goeverneurs niet zullen voldoen, wat ze schuldig zijn. Hierbij wordt het geval, dat tijdens Lodewijk Isaacx voorgekomen was, aangehaald [1] [2]).

Het valt ons moeilik, deze toestand, altans voor zo ver 't Petapoelie betreft, te rijmen met wat we boven geschreven hebben [3]).

Hoe het zij, de hoofden van beide faktorijen vinden de toestand, hoewel verbeterd, toch nog „sorchgelijck ende pericoloos" [4]), en ze verwachten veel heil van een herhaalde bezending naar het hof van Golconda, in de eerste plaats om borgstelling te verkrijgen voor aan goeverneurs geleende gelden, en vervolgens ook om verlof te krijgen, vrij met alle kooplieden te mogen handelen. De gezant moet dan meenemen „voor den voorseiden Conninck een curieuse schenckagie, waeraen meerder is gelegen dan aen de costelickheyt" [5]). Dat dit plan tot uitvoering is gekomen, horen we echter niet.

---

1) Zie p. 53 v.

2) Pieter Ysaacx en Van Wesick aan Verhoeff. Petapoelie, 14 Nov. 1608, Kol. arch.; zie ook: Informatiën van Jacob de Bitter over Tegenapatam enz., Kol. arch., kopie bij De Jonge, III, Onuitgeg. stukken, p. 280 v.

3) Men denke bij voorbeeld aan de sarassa's, die we, altans onder Lucas Janssen, zelf mochten laten schilderen (pag. 56, noot 1); aan de betalingen, die de Hollanders zelf aan de schilders mochten doen (p. 73); aan de kontrole, die door hen op het werk werd geoefend, zo zelfs, dat ze zélfs soms indigo kochten (p. 73). Dat ze niet bang voor Namaige waren, blijkt overigens wel hieruit, dat ze op zijn verzoek, of ze alleen met hém wilden handelen, daar hij, goeverneur zijnde, de wevers op zijn hand had, een weigerend antwoord gaven, zeggende, dat ze vrij wensten te blijven (Van Wesick aan Pieter Ysaacx, 10 Aug. 1608, Kopieboek van Petapoelie.) Het is me dus niet volkomen duidelik geworden, hoe de toestand werkelik geweest is.

4) Vgl. de brief, aangehaald in noot 2.

5) Vgl. de brief, aangehaald in noot 2; verder ook de brief, aangehaald in noot 2, p. 77.

Toen Pieter Ysaacx en Jan van Wesick over het nut van deze bezending schreven aan l'Hermite en Verhoeff, lagen er, onder het bevel van Jacob de Bitter, twee jachten aan de kust, de Arent en de Valck, welke deel uitmaakten van de vloot van Pieter Willemss. Verhoeff, de laatste grote vloot, die naar Indië zeilde vóór de overtocht van de eerste goeverneur-generaal.

Een verslag van het wedervaren van Verhoeff met zijn vloot zullen we niet geven; bij de Jonge kan men het nalezen [1]). Wel is voor ons het volgende van belang, wat we vinden in een exemplaar van de verzamelde diverse instrukties voor de reis van Verhoeff [2]). Tot Masulipatam worden geordonneerd Pieter Gerritsz. Bourgonje van Hoorn, Pieter Jelis van Ravesteyn en Cornelis Adriaenssen van Brevelt. De Bitter zelf is bestemd voor het gewichtige ambt van opperkoopman te Patane. Dat er geen nieuwe leggers voor Petapoelie worden meegezonden, kan ons niet verwonderen; men wist van het bestaan van deze vestiging nog niet [3]).

De vloot, die in Desember 1607 ons land verliet, kwam in September van het volgende jaar voor Goa, en nu vaardigde de admiraal de twee genoemde jachten af naar de kust, om daar de kleedjes te lichten, die gereed zouden mogen zijn [4]), misschien mede om acht fusten, die van Goa vertrokken

---

1) III, p. 68 v.

2) Rijks-Archief, Aanwinsten 1910. In de resoluties der XVII van de vergadering van 3 Okt. 1607, waar de bestemming der schepen van de vloot vermeld wordt, komt géén schip voor, dat uitdrukkelik naar Koromandel bestemd is; De Valck heeft Banda, de Arent Amboina tot doel. Eveneens in het eerst aangehaalde stuk.

3) Hans Marcelis naar Masulipatam, 29 Okt. 1608, Kopieboek van Petapoelie.

4) Vgl. ook de brief, genoemd in noot 3.

zouden zijn, ten einde aan de kust van Koromandel te roven, in hun plannen te beletten [1]).

Noch Masulipatam, noch Petapoelie zou echter de eerste plaats op de kust zijn, die de Arent en de Valck aandeden. Door tegenwind ankerde De Bitter voor Tegenapatam, een plaats onder het gebied van de naïk van Gingier. De goeverneur zond een prauw met enige bokken en hoenderen aan boord, en kwam de volgende dag zelf, de Hollanders grond voor een huis aanbiedende. Ook was hij wel geneigd, een oud fort van de Portugezen, dat nu vervallen was, voor hen weer op te laten bouwen, „ende met haar luyden in alle vrientschap te negotieren" [2]).

Hoewel dit een gunstig aanbod was, meende De Bitter er echter vooralsnog niet op te mogen ingaan; daar de moesson verlopen was, wilde hij snel naar Masulipatam varen, om daar zijn last ten uitvoer te brengen. Hij beloofde echter, het aanbod aan de admiraal te zullen berichten [2]).

We vernemen, dat, vóór de jachten aan onze faktorijen in Golconda kwamen, nog een andere plaats dan Tegenapatam door hen bezocht is: Cunemor of Conimor genaamd, waar de 18e October 1608 en ook de volgende dag onderhandelingen gevoerd werden; ook van hier moest men echter wegens de moesson spoedig vertrekken naar Masulipatam, maar beloofde terug te zullen komen. Er is ons echter niets van bekend, dat dit laatste ooit gebeurd is [3]).

[1]) Informatiën van Jacob de Bitter over Tegenapatam enz. Kol. arch. Een kopie bij DE JONGE, III, Onuitgeg. stukken p. 280 v. Dit kan dan in verband staan met het Portugezen-gevaar, waarover op p. 74 v. gesproken is.

[2]) Vgl. de Informatiën, waarvan noot 1 spreekt.

[3]) Kopie van een brief, geschreven in de Arent, Kol. arch.; Pieter Ysaacx en Van Wesick aan Verhoeff, 14 Nov. 1608, Petapoelie, Kol. arch.

De Bitter kwam nu onder Montepoly, en zond daar een brief aan land voor de „Eersame, gunstige, ons onbekende vrynden, liggende in Petapoly" [1]), waarin hij eerst kort verslag doet van de reis van Verhoeff. Hij had vernomen, dat er nog een tweede plaats aan de kust was, en verzocht nu de Hollanders in Petapoelie, de lijnwaden en kleedjes, die reeds aanwezig waren, of in vijf of zes dagen te bekomen zouden zijn, gereed te maken om in de jachten ingescheept te worden, „omme aldaer comende geen tijt te verliesen". Tevens vindt hij het wenselik, dat de leggers van Petapoelie naar Masulipatam gaan, „om, bij malcanderen zijnde, alles ten besten over te leggen, omme de Comp^e^ profijt te doen".

Een kopie van deze brief werd 29 Oktober door Hans Marcelis naar Masulipatam gezonden [2]), en reeds de volgende dag schreef Pieter Ysaacx een brief aan Jacob de Bitter [3]), waarin hij deze te kennen gaf, dat hij op een zeer ongeschikte tijd kwam om doeken in te schepen, want dat er met de Eendracht de derde Junie ongeveer 250 pakken uit Masulipatam verzonden waren, dat de schepen niet vóór Maart 1609 aan de kust verwacht werden, en men zich dus niet gehaast had, het kleine cargasoen te besteden; dat verder ook in Petapoelie geen doeken gereed en in lange tijd ook niet te verwachten waren.

De 1e November nu kwam De Bitter met de Arent en de Valck te Petapoelie aan, en vijf dagen later te Masulipatam [4]).

[1]) Hans Marcelis naar Masulipatam, 29 Okt. 1608, Kopieboek van Petapoelie.

[2]) Zie noot 1.

[3]) Pieter Ysaacx aan Jacob de Bitter, 30 Okt. 1608, Kol. arch.

[4]) Pieter Ysaacx en Van Wesick aan Verhoeff, Petapoelie, 14 Nov. 1608, Kol. arch.; Pieter Ysaacx aan l'Hermite, Petapoelie, 12 Nov. 1608, Kol. arch.; P. G. Bourgonje aan Verhoeff, Tegenapatam, 12 Des. 1608, Kol. arch.

We hebben gezien, dat Pieter Gerritsz. Bourgonje en Pieter Jelis van Ravesteyn beide bestemd waren tot leggers voor laatstgenoemde plaats. Ze zijn er echter niet gebleven; beide zouden ze een andere plaats te bekleden krijgen. In Masulipatam werden door De Bitter 10000 realen achtergelaten, en 11 November wederom te Petapoelie gekomen, versterkte men daar het cargasoen met 8000. Tevens werd Pieter Jelis aldaar gelaten als onderkoopman, terwijl Hans Marcelis, die dat tot dusver geweest was, met Pieter Gerritsz. Bourgonje mee zou gaan, die bestemd was door de raad van Masulipatam en die der schepen, in Tegenapatam te resideren [1]. 15 November verlieten de Arent en Valck ook Petapoelie [2]. Ze namen een lading mee van 20 pakken lijnwaden en 7 pakken katoenen garen uit Masulipatam, verder uit Petapoelie twee pakken met sarassa's [3]. Een maand later, zegt Pieter Ysaacx, zou men wel 60 of 70 pakken lijnwaden meer hebben kunnen zenden, die nu nog niet gereed waren [3].

Zo voeren dan de schepen weer naar 't Zuiden [4]. Ze hadden vernomen, welke bezwaren onze handel had in de kantoren, waar we gevestigd waren; des te wenseliker werd het, gevolg te geven aan de aanbiedingen, die men op de heenreis uit andere plaatsen had ontvangen. Pieter Ysaacx en Van Wesick hadden zich, reeds vol hoop op deze nieuwe ondernemingen, erin verheugd, hoe een hollandse vestiging in Conimor en Tegenapatam voor hen, die onze handel in

[1] Zie de drie brieven, genoemd in noot 4, pag. 81.
[2] Vgl. de derde brief, genoemd in noot 4, pag. 81.
[3] Vgl. de eerste en tweede brief, genoemd in noot 4, pag. 81.
[4] We krijgen de indruk, dat de beide jachten aan de kust voortdurend bijeen gebleven zijn.

Golconda zooveel mogelik aan banden trachtten te leggen, „geen cleynen brill" zou zijn. [1]

Hoeveel zou het voor de Compagnie waard geweest zijn, nu reeds Paliacatta als handelsplaats te krijgen, waar volgens het algemene oordeel de kleedjes het allerbest te krijgen waren! We zouden dan de tussenhandel op die plaats van Godia Soheyder, die toch altijd ook betaald moest worden, hebben kunnen missen. Ook lag Paliacatta buitengewoon gunstig in 't midden van de kust, zodat men van daar uit zijn invloed naar Noorden en Zuiden geleidelik had kunnen uitbreiden.

Ook Conimor en Tegenapatam echter beloofden veel voor de Compagnie, „alsoo wij sonder eenighe moyte, door de slappe neeringhe der Portugiesen, alsulcke doecken, daar sij lange jaeren op getreyneert, tot ons contentement sullen connen [2] (het sij Javaens ofte Malleys) vercrijghen" [3]. Een dag na het vertrek der schepen van Petapoelie werd door hen een portugees schip buitgemaakt, dat uit Arrakan of Pegu kwam. De Portugezen wisten aan land te vluchten. Volgens De Bitter's brief aan Pieter Ysaacx en Van Wesick had de lading ervan maar geringe waarde [4]. De berichten, die Van Wesick er vóór het schrijven van deze brief al over gehoord had, luiden echter geheel anders, en noemen als lading „wel 80 baer [5] de bronse ofte metael, 3 man [6] gout, eenich tin-

[1] Vgl. de eerste brief, genoemd in noot 4, p. 81.
[2] Er staat *comen*.
[3] Vgl. de eerste brief, genoemd in noot 4, p. 81.
[4] „4 baer speouter ende coper onder malcander". De Bitter aan Pieter Ysaacx en Van Wesick, Tegenapatam, 9 Des. 1608, Kopieboek van Petapoelie. Zie over de bhar of candy hoofdstuk VI; over „speouter" hoofdstuk V.
[5] Zie onder noot 4.
[6] Vgl. p. 73, noot 3.

werck, oock rijs, ende vol kisten ende cassen", en, hoewel de Portugezen bij het vluchten aan land hun kostbare gesteenten meegenomen hadden, wordt nog geschat, „dat int schip is gebleven aen goet ende copmanschap 12 duysent pagoden". [1])

Onder de bizonderheden, die Van Wesick vernomen had, behoort nog, dat de Portugezen, die aan land vluchtten, daar gevangen genomen en naar het kasteel Carivier in verzekerde bewaring gebracht waren [2]).

19 November eindelik kwam De Bitter met zijn tochtgenoten op de rede van Tegenapatam [3]), waar het gewichtigste deel van zijn arbeid aan de kust zou verricht worden.

Meer dan twee jaren hadden onze kantoren in Golconda een harde strijd om het bestaan gevoerd. Teleurstellingen en vernederingen waren onze landgenoten niet bespaard gebleven, ja, men had er zelfs ernstig aan getwijfeld, of onze vestigingen in Masulipatam en Petapoelie zouden kunnen blijven bestaan. En, die beide plaatsen verlatende, zouden we ons van de hele kust teruggetrokken hebben!

De nieuwe faktorij, die De Bitter nu voor de Compagnie zou stichten, maakte onze „negotie" op Koromandel in veel mindere mate afhankelik van de welwillendheid der inlandse groten in Golconda.

---

[1]) Van Wesick naar Masulipatam, 27 Nov. 1608, Kopieboek van Petapoelie. Vgl. voorts over dit schip nog: Bourgonje aan Pieter Ysaacx, Tegenapatam 12 Jan. 1609, Kopieboek van Petapoelie.

[2]) T. a. p. Zou met Carivier bedoeld zijn: Condivery?

[3]) Vgl. de derde brief, genoemd in noot 4, p. 81.

VIERDE HOOFDSTUK.

DE STICHTING VAN HET KANTOOR TEGENAPATAM.

De Arent en de Valck kwamen, zoals gezegd, de 19e November 1608 voor anker te Tegenapatam [1]).

Tot de 24e werd men door het slechte weder belet, aan land te gaan. Dadelik nadat dit eindelik geschied was, vertrok Pieter Gerritsz. Bourgonje met nog drie anderen naar de hoofdstad Gingier, om aldaar van de naïk een caul te verkrijgen. Hij bereikte reeds 26 November het doel van zijn reis. De Hollanders werden in de inlandse hoofdstad goed onthaald. Ze trokken begrijpelikerwijze zeer de aandacht van de inwoners: we „hadden daechlijcx sulck geloop van volck om ons te sien", schrijft Bourgonje, „dat wij ons qualijck wisten te bergen." Tevens vertelt hij, dat de stad „soo sterk is als eenige stat in krysten rijcke; alle de muyren sijn van blauwen orduyn, ende die tot 5 ofte 6 mals om de stat; heeft oock 2 castelen, die boven op steyle bergen liggen, recht boven de stat, die oeck met ordijnen muyren bennen, ende de bergen des gelijcx, so datter 3 man een duysent souden affhouden" [2]).

---

[1]) Vgl. over de stichting van deze faktorij De Jonge, III, p. 76.

[2]) Bourgonje aan Pieter Ysaacx, Tegenapatam, 12 Jan. 1609, Kopieboek van Petapoelie. Vgl. Imp. Gaz. XII, p. 242 v., i. v. Gingee. De bouw van dit beroemde rotsfort moet hoofdzakelik aan de oude dynastie van Bidzjnagar worden toegeschreven. Er is nu een gehucht, dat in 1901 524 inwoners telde.

De naïk toonde grote blijdschap over de komst van de Hollanders en bood ons volk, behalve het vervallen portugese fort, ook de plaats Tegenapatam zelf aan. We wilden op dit aanbod niet ingaan, maar verzochten, dat de naïk ons in zijn bescherming mocht nemen, wel een bewijs, dat we nog niet bizonder krachtig en zelfstandig aan de kust konden optreden.

Het gelukte nu, een caul te verkrijgen, waarmee men 30 November weer uit Gingier vertrok, om drie dagen later bij de schepen aan te komen [1]. In het genoemde traktaat, gedateerd van 30 November 1608 [2], belooft de naïk, de Hollanders, die in Tegenapatam zullen blijven, in zijn bescherming te nemen en het oude vervallen portugese fort weer op te laten bouwen. Verder verklaart hij zich rondweg tot vijand van de Portugezen. De Hollanders beloven van hun kant, allerlei koopmanschappen te zullen aanvoeren, en voorts een 4 %-tol van in- en uitvoer te betalen, evenals in Golconda. Voor de rijst, ten behoeve van de loge ingevoerd, zou men evenwel geen rechten behoeven te betalen, evenmin als voor de invoer van geld.

Tien Hollanders werden nu op het kantoor Tegenapatam achtergelaten, „om, so ons iet overquame, eenighe weere te bieden" [3]. Hoofd van het kantoor werd Bourgonje, die, gelijk we gezien hebben, oorspronkelik bestemd was voor het zelfde ambt in Masulipatam; daar evenwel Pieter Ysaacx weer een

[1] Vgl. over deze gebeurtenissen: de op p. 85, noot 2 genoemde brief; verder: Jacob de Bitter aan Pieter Ysaacx en Jan van Wesick, Tegenapatam 9 Des. 1608, Kopieboek van Petapoelie; Bourgonje aan admiraal Verhoeff. Tegenapatam, 12 Des. 1608, Kol. arch.

[2] Zie de tekst bij HEERES, p. 55, en DE JONGE, III, Onuitgeg. stukken, p. 281 v.; „Historiesch Verhaal" I, p. 493.

[3] Zie noot 2 op p. 85.

nieuwe termijn inging, werd Pieter Gerritsz. naar Tegenapatam geordonneerd [1]. Geen verstand van lijnwaden hebbende, en ook de talen van het land niet machtig, kreeg hij Hans Marcelis als tweede bij zich. Alleen met dreigementen, dat hij bij weigering in disgratie „van de heeren" zou komen, en met de verzekering, dat er wel spoedig schepen zouden komen om hem te „verlossen", hadden De Bitter en Pieter Ysaacx Marcelis hiertoe kunnen brengen [2]. Zij, die met de vloot van Verhoeff aan de kust kwamen, werden voor drie of vier jaar ineens aangenomen [3], waarschijnlik, daar het moeilike bedrijf een zekere kontinuïteit vereiste.

Men maakte zich nu gereed tot vertrekken, en de goederen, die men aan land wilde brengen, werden ontscheept. Pieter Gerritsz. vertelt, hoe hij daarbij door een ongeluk bijna om 't leven gekomen was: hij werd, samen met De Bitter en Marcelis, in een masel [4] omgeworpen. Alle drie brachten ze er het leven gelukkig af, maar Bourgonje zelf was buiten bezinning, „so dat sij mij met de beenen omhooch hielden, dat mij twater te neuse ende ten monde uyt liep, en lach, dat sij alle meynden, dat icker met deur gegaen soude hebben" [5].

Aan geld liet De Bitter 12000 realen in Tegenapatam achter [6],

[1] Ten onrechte zegt dus VALENTYN, (p. 26.) dat Bourgonje werkelik in 1608 opperhoofd van Masulipatam geweest is.

[2] Marcelis aan de bewindhebbers van Amsterdam. Paliacatta, 31 Mei 1610, Kol. arch.; Bourgonje aan admiraal Verhoeff. Tegenapatam, 12 Des. 1608, Kol. arch.

[3] Kopie-brief, waarschijnlik van l'Hermite, aan Bourgonje. Bantam, 12 Des. 1610, Kol. arch.

[4] Vgl. hoofdstuk VI.

[5] Zie noot 2, pag. 85.

[6] Bourgonje aan Pieter Ysaacx, Tierepopelier, 6 Febr. 1609, Kopieboek van Petapoelie.

verder een hoeveelheid sandelhout [1]) en waarschijnlik nog wel andere waren.

13 Desember, omtrent twaalf uur des middags, vertrok hij, reeds 3- à 400 geschilderde doeken meenemende [2]).

Gelijk Lucas Janssen en Dirk van Leeuwen bij de reis van de Eendracht [3]), zo schijnen ook nu zelfs de voornaamste personen op de beide jachten, zij, die het hoogst in rang stonden, zich niet te hebben kunnen onthouden van de zo verleidelike sluikhandel in kleedjes [4]). Als schuldigen worden ons genoemd: Jacob de Bitter, kommandeur over beide jachten, de opperkommiezen Jan Hesselssen en Hans van Houten, en de schippers Rutger Thomassen en Cornelis Adriaenssen.

Van de handel in Tegenapatam werd veel verwacht. Bourgonje schrijft aan Verhoeff, dat het wenselik zou zijn, zo spoedig mogelik een schip of jacht naar de kust te zenden met meer cargasoen; dat hij verder 3- à 4000 realen van achten aan de opbouw van het kasteel zal moeten besteden [5]).

Sandelhout en kamfer schijnen er zeer gewilde waren geweest te zijn [6]), verder, naar het schijnt, nagelen, noten, foelie, groen fluweel, porselein, armosijnen, rood scharlaken en geel koper [7]).

Na het vertrek van De Bitter kwam Bourgonje met zijn ge-

[1]) De Bitter aan Pieter Ysaacx en Van Wesick, Tegenapatam, 9 Des. 1608, Kopieboek van Petapoelie.

[2]) Zie noot 2, pag. 85.

[3]) Zie p. 66.

[4]) Resoluties van de XVII. Vergadering van 30 Aug. 1610.

[5]) Bourgonje aan admiraal Verhoeff, Tegenapatam, 12 Des. 1608, Kol. arch.

[6]) Zie noot 2 pag. 85; noot 1 van deze pag.

[7]) „Informatien van Jacob de Bitter wegen Tegenampatnam" enz. Een kopie afgedrukt bij DE JONGE, III, Onuitgeg. stukken, p. 280v. De bedoeling van deze plaats is niet geheel duidelik.

zelschap de 1e Januarie 1609 in het vervallen kasteel van Tegenapatam.

Hierin kon men echter niet blijven, vóór het nieuw was opgebouwd, en zo vertrokken de Hollanders reeds de volgende dag, op verzoek van de goeverneur van de plaats en volgens bevel van „de grote Aya" [1]) een kleine halve mijl landwaarts in, naar een kasteeltje, Tierepopelier [2]) [3]) genaamd, „een groot, schoon stheenen huys, gemaeckt van blaeuwen norduynsteen" [4]) [5]), waar ze voorlopig zouden blijven.

Koelies, kalkbranders en steenbakkers werden van onzentwege aan het werk gezet, om het kasteel van Tegenapatam te herstellen [6]).

Reeds de derde Januarie kwam echter de aya van Gingier en leende onze koelies, om dienst te doen voor de bewatering van het land. Ze bleven langer weg, dan wij verwacht of gewenst hadden. Wevers en schilders, die in onze loge kwamen, vertelden, dat we daar zo goed als gevangen zaten. Dit was toch te erg! De aya moest opgezocht worden en aan hem ons beklag gedaan. Zo geschiedde. De aya beloofde, zijn

[1]) 'Een eunuuch, die in 't land van Gingier meer invloed had, dan de naïk zelf, en op wie „alle de regieringe . . . staet". Bourgonje aan Pieter Ysaacx, Tierepopelier, 6 Febr. 1609, Kopieboek van Petapoelie.

[2]) Tirupapaliyur (Paul Pelet: Atlas des Colonies Françaises, Parijs 23, I 11).

[3]) VAN DAM zegt (fol. 626 verso), dat onze loge te Tierepopelier is opgericht bij vergunning van de naïk of vorst van Tandzjoer. Dit is in tegenspraak met wat de bronnen ons leren; VAN DAM zal zich dus ten opzichte van het oprichten van deze loge, die, toen hij er over schreef, niet meer bestond, wel vergist hebben.

[4]) „Daer staen hondert schoone pilaren, aerdich ende seer antycx gehouwen van figuren", enz. Kopie-brief van Abraham Fontaine aan l'Hermite, geschreven op weg naar en in Vellor, 31 Mei 1610, Kol. arch.

[5]) Bourgonje aan l'Hermite, Tierepopelier, Mei 1610, Kol. arch.

[6]) De brieven, genoemd in noot 1 en noot 5.

oudste broeder te zenden, die „ons werck vant casteel vervorderen soude, so haest hij het lant versien hadde van water". Hij gaf ons tevens een schriftelike verzekering, dat alle wevers, schilders en kooplieden van alle plaatsen langs de gehele kust, ja tot Masulipatam toe, vrij met ons zouden mogen komen handelen; hun zou geen tol worden afgenomen. Wij zonden kopieën van die brief naar alle plaatsen omtrent Tierepopelier, waardoor inderdaad enige schilders en wevers in de loge kwamen, en de geregelde handel een aanvang kon nemen.

Het bouwen van het fort in Tegenapatam vorderde echter niet, en wederom werd de aya hierover aangesproken. Hij zeide, dat we éérst geschut en ammunitie moesten hebben, om het te kunnen verdedigen, anders zouden we te veel aan het portugese gevaar blootstaan. We moesten verder wel bedenken, welk een hachelike onderneming het bouwen van een fort was: de Portugezen zouden bij „den groten coninck" [1]) gaan klagen, en de laatste zou met lede ogen een fort van de Hollanders zien verrijzen, terwijl hij, gehoord hebbende, dat wij alleen als kooplieden kwamen, ons niets in de weg zou leggen. Kort en goed, het gelukte de aya, ons van de fortbouw af te doen zien tot de komst van volgende hollandse schepen, die mogelik ammunitie zouden meebrengen [2]).

Hoe het zij, ook in Tierepopelier konden we onze handel beginnen, en in November 1610 noemt l' Hermite zelfs de plaats geschikter dan Tegenapatam zelf, „dat maer een woeste plaets en is" [3]).

---

1) De koning van Carnatica.

2) Vgl. over het voorgaande: Bourgonje aan Pieter Ysaacx, Tierepopelier, 6 Febr. 1609, Kopieboek van Petapoelie.

3) Missive van l'Hermite aan de bewindhebbers te Amsterdam. Bantam, 10 Nov. 1610, Kol. arch. Een uittreksel bij De Jonge, III, Onuitgeg. stukken, p. 339 v.

Maar ook van deze nieuwe plaats had men bijna ontijdig moeten opbreken, en dat wel door eigen schuld. Een onverwachte baldadigheid bracht ons aanzien zó in gevaar, dat het voortbestaan van de loge ernstig bedreigd werd, en de leggers van onze kantoren in Golconda met verontwaardiging vervuld werden over zo weinig krachtig beleid in het Zuiden.

De hoofdaanstoker hierbij was Cornelis Jacobs, als derde door de Bitter op het kantoor van Tegenapatam gelaten. Hij verliet met nog drie anderen op 15 Februarie de loge. In ver van nuchtere toestand kwam het viertal weer thuis. Bourgonje beval hun, in hechtenis te gaan, wat ze eenvoudig weigerden te doen. Ze beriepen zich bij deze weigering op de komst van de eerstvolgende schepen aan de kust, waarvan de bevelhebbers recht zouden mogen spreken in hun zaak. Als om het nog erger te maken, klommen ze op het dak van het huis, vanwaar ze de andere Hollanders uitscholden en allerlei dingen naar het hoofd wierpen, ook in letterlike zin. En, wat het gekrenkte eergevoel van Pieter Gerritsz. nog pijnliker moest aandoen: de goeverneurs van Tegenapatam en Tierepopelier waren bij dit toneel tegenwoordig! Ze moesten wel het hunne gaan denken over de discipline, die onder de nieuwgekomenen heerste! Het geval was hoogst pijnlik. Men besloot, in vredesnaam de delinquenten maar te laten uitrazen. Omstreeks middernacht kwamen deze van het dak, maar, in plaats van zich nu naar Bourgonje's wil te voegen, klommen ze over de muur van het fort en maakten zich uit de voeten. De goeverneur liet nu zeggen, dat de koning [1]) zowel als de aya dit

---

1) Zeker de koning van Gingier, = de naïk, bedoeld.

zeer kwalik zouden opnemen, „want het was bij haer den hals, die bij nacht over de muyren clom"! [1])

Als ware amokmakers renden intussen de bezetenen met blote rapieren door het land in de omtrek, overal schrik en ontsteltenis verspreidend. Allerlei mensen kwamen reeds aan het fort, om hieromtrent aan de arme Bourgonje rekenschap te vragen, ook de goeverneurs van Tegenapatam en Tierepopelier, die dreigden, de oproerlingen te zullen doodschieten, als wij zelf geen orde op zaken wisten te stellen. Daar dit inderdaad het geval was, verzochten de Hollanders hun, of ze de misdadigers gevangen wilden nemen. Dit gebeurde, en zo werden Cornelis Jacobs en de zijnen aan de poort afgeleverd. Pieter Gerritsz. kon nu eindelik zijn gezag laten gelden; ze werden opgesloten „op een plaetse apart, opdat se geen moyterije int ander volck sullen brengen" [2]).

Niet alleen, dat Bourgonje aldus getoond had, hoe weinig gezag hij vermocht uit te oefenen, maar, daar de misdadigers gevangen bleven, moest de tijdelike vermindering van personeel ook wel op de handel zeer ongunstig terugwerken.

Nu was onder de Hollanders in Tierepopelier iemand, die ons alleen wordt aangeduid als „domine" [3]), misschien een verlopen predikant of ziekentrooster, die naar de kust verzeild geraakt was. Wat we van hem vernemen, is altans niet veel goeds. Deze „domine .... met sijn vyleynich herte" [4])

---

[1]) Bourgonje c. s. naar Noord-Koromandel, Tierepopelier, 15 Febr. 1609, Kopieboek van Petapoelie.

[2]) Bourgonje en Marcelis naar Noord-Koromandel Tierepopelier, 16 Febr. 1609, Kopieboek van Petapoelie.

[3]) Vgl. Bourgonje en Marcelis naar Noord-Koromandel, Tierepopelier, 16 Febr. 1609, Kopieboek van Petapoelie; Bourgonje aan Van Wesick, Tierepopelier., 7 April 1609, Kopieboek van Petapoelie.

[4]) Vgl. de twede brief, genoemd in noot 3.

schreef, in April 1609, dageliks briefjes aan de vier oproermakers, waarin hij hun uitlegde, hoe ze 't moesten aanleggen, om zich te verantwoorden, wanneer deze zaak van hoger hand zou worden onderzocht. Tevens verklaarde hij zich bereid, te zweren, dat hij van het hele geval niets af wist. Zijn plan, om ook andere leggers hiertoe over te halen, had echter geen sukses, integendeel, deze verrieden zijn arglistig gedrag [1]).

Het duurde tot 10 Junie, eer de gevangenen „op hanttastinge . . . doort versoeck van den groten aya" losgelaten werden [2]).

Met bevreemding en verontwaardiging tegelijk hadden de faktorijhouders in de kantoren van Golconda van deze euveldaden kennis genomen. Van Wesick vreest, dat door die „quade regieringe .... ofte door opstinate moetwillicheyt van de delinquanten" de Hollanders misschien de hele kust zullen moeten verlaten! Hij laakt beslist het beleid van Bourgonje: waarom de beschonkenen ook direkt gestraft? Het was toch beter geweest, ze eerst tenminste weer nuchter te laten worden! Hij hoopt, dat door de komst van onze schepen „aldaer andere ordre gestelt can werden". In elk geval zal de Compagnie leren, wat schade haar door slechte regeerders kan worden berokkend. „In somma", besluit hij, „het staet voor ons uyt ditto oersaecke so daer als hier sorchlick" [3]).

Ook Ravesteyn veroorlooft zich een schimpscheut op het „schandaal van Tierepopelier": als hij naar Masulipatam het verzoek zendt, een pot met wijn te willen sturen, voegt hij

---

[1]) Vgl. de twede brief, genoemd op p. 92, noot 3.

[2]) Bourgonje en Marcelis aan Pieter Ysaacx en Van Wesick, Tierepopelier, 17 Aug. 1609, Kopieboek van Petapoelie.

[3]) Van Wesick naar Masulipatam, 26 Maart 1609, Kopieboek van Petapoelie.

er snaaks bij: „doerdien ons oude costume noch niet hebben vergeten, doch niet als in Tenampatnam" [1]).

Bourgonje bleef het antwoord niet schuldig op de terechtwijzingen, die hij uit de noordelike kantoren ontving; het wordt hem te machtig, wanneer hij, bij alle moeiten, die hij al te doorstaan heeft, ook nog door zijn kollega's voor ongeschikt wordt uitgemaakt! Hij schrijft aan Pieter Ysaacx en Jan van Wesick, dat hij in hun brieven gelezen heeft, hoe zij willen, dat hij 't bestuur zal voeren, „maer mij dunckt, onder correctie, dat het goet waere, dat een ieder hem met het sijne bemoyde." Het scheen haast, volgens die brieven, alsof Cornelis Jacobs groot gelijk, en hij, Bourgonje, groot ongelijk had! En dan schreven de noordelike leggers aan de gevangenen nog wel gesloten brieven! „Acht ghijlieder ons onwijs, ende dat ghijlieder daer de wijsheyt alleene hebt?" We begrijpen haast niet, hoe de opgewonden Bourgonje nog in dezelfde brief [2]) zoveel andere zaken op kalme toon heeft kunnen behandelen.

We nemen van dit ongeval afscheid, om te zien, hoe het verder aan de Hollanders gelukt is, hun positie te handhaven.

Het lag voor de hand, dat ze in Zuid-Koromandel, tussen St. Thomé en Negapatam, vrij wat meer met de Portugezen te stellen zouden krijgen dan in het Noorden. Ja, Pieter Gerritsz. zegt nog in het begin van zijn verblijf in Tierepopelier, dat ze „sulcke neersticheyt doen, om ons van hier te crijgen, dat het ons onmogelick is, al te schrijven [3])." Toch vertelt hij

[1]) Ravesteyn, naar Masulipatam, 4 April 1609, Kopieboek van Petapoelie.

[2]) Zie p. 93, noot 2.

[3]) Bourgonje aan Pieter Ysaacx, Tierepopelier, 6 Febr. 1609, Kopieboek van Petapoelie.

er nog genoeg over. Van uit beide genoemde portugese plaatsen werd getracht, de naïk van Gingier [1]) door geldschenkingen over te halen, de Hollanders te verdrijven, en ook de koning van Carnatica bemoeide zich met de zaak, daar de portugese handelaars in St. Thomé en Negapatam gedreigd hadden, te vertrekken; maar de grote aya bracht onze naïk zover, dat hij tegenover de koning er op wees, dat hij even goed als de beide andere naïks recht had op een handelsstad, daar hij toch even goed als zij aan de koning zijn renten moest betalen. Geen wonder, dat aan de aya een schenkage vereerd werd voor zijn diensten [2]).

Weliswaar gelukte het de Portugezen niet, de Hollanders te verdrijven uit Tierepopelier, maar dezen moesten toch met lede ogen aanzien, dat hun vijanden voor 1500 pardaus [3]) van de naïk Tegenapatam en nog zeven andere dorpen kregen, en dat „hoewel wij nochtans van den beginne aen den governadoor belooft, ende noch daglijcx beloven, soo de Portugijsen een duysent geven, wij sullender twe geven, jae, soo sij twe, wij viere, ende so sij 3 geven, wij sullen 6 duysent geven". Wederom de aya was het, die hun moed insprak, en zou trachten, dit feit weer ongedaan te maken [4]). Het was dan ook een hard gelag, dat de Portugezen voor de opbouw van het fort te Tegenapatam de materialen gebruikten, die onze leggers zelf hadden gereed gemaakt [5]).

[1]) De brief, genoemd op p. 94, noot 3, heeft hier Santome, maar zeer stellig moet Gingier bedoeld zijn.

[2]) Vgl. over het voorafgaande de brief, genoemd in noot 3, pag. 94.

[3]) Vgl. HOBSON-JOBSON, s. v. Pardao, p. 672 v. Zie verder onder hoofdstuk VI.

[4]) Bourgonje naar Noord-Koromandel, Tierepopelier, 17 Junie 1609, Kopieboek van Petapoelie, waar de datering verkeerdelik 27 Junie is.

[5]) Kopie-missive van l'Hermite aan de bewindhebbers te Amsterdam Bantam, 4 Sept. 1610, Kol. arch.

De toestand werd voor de onzen steeds onaangenamer, en hun positie zo onzeker, dat de handel er onder leed; geen schilder of wever mocht bij de leggers komen zonder verlof van de goeverneur, en wanneer ze wapenen bij zich hadden, moesten deze bij de poort achtergelaten worden. En intussen timmerden de Portugezen hun huizen bij de muren van het fort te Tegenapatam, zodat die in geval van nood maar met aarde behoefden gevuld te worden, om als bolwerk te dienen. Een portugese Jezuïet intrigeerde aan het hof te Gingier. Als illustratie van de haat, die de Portugezen ons toedroegen, moge het volgende dienen. De kapitein van de Portugezen in Tegenapatam had een barbier, die de Hollanders soms met aderlaten van dienst geweest was. Toen de kapitein dit vernam, bekeef en sloeg hij de man eerst, maar een paar dagen later zei hij, als wij het bericht mogen geloven, tot hem: „Ick ben tevreden, dat ghij er heen gaet, mets conditie, dat ghij de lansette vergeven sult ende sendender 2 off 3 naer den hemel, ende gaet dan naer Santome of Negapatan" [1]).

Onder zulke omstandigheden was het wel niet raadzaam, in te gaan op het voorstel van Pieter Ysaacx en Van Wesick, om Noord-Koromandel terwille van Tierepopelier in de steek te laten [1]).

Evenwel, er kwam een wending ten goede. Reeds in September 1609 schreef Bourgonje naar het Noorden, dat het gerucht ging, dat de Portugezen uit Tegenapatam zouden vertrekken, en dat daardoor de handel reeds begon op te leven [2]).

En dat gerucht zou bewaarheid worden, al duurde dit nog

---

[1]) Vgl. p. 93, noot 2, ook over het voorafgaande.
[2]) Bourgonje en Marcelis naar Noord-Koromandel, Tierepopelier, 4 Sept. 1609, Kopieboek van Petapoelie.

een poos: 4 Desember werden de Portugezen, die hun beloften aan de naïk van Gingier niet hielden, door deze en de aya verdreven, „uutgestooten, gelijck off sij honden waeren geweest"; maar we hadden dan daarvoor ook aan beiden vrij wat geld moeten beloven [1]).

Nu braken rustiger tijden aan; we mochten ook met iedereen vrij handelen, en Pieter Gerritsz. maakt de schampere opmerking tegen zijn kritiese kollega's in Golconda, dat het dáár toch nog maar nooit gelukt was, zo ver te komen [2]). Men toonde zich ook volstrekt niet overhaast, naar Tegenapatam terug te keren, want in Mei 1610 schrijft Bourgonje nog, dat er weliswaar zijns inziens in Tegenapatam meer profijt te doen zou zijn dan in Tierepopelier, maar men moest eerst eens een jaar of twee aanzien, hoe de handel wilde worden [3]).

Om nu de naïk te belonen voor de welwillendheid, die hij bij het verdrijven van de Portugezen betoond had, werd het volgende plan gevormd. Men wist, dat hij een groot liefhebber was van olifanten. Daarom werd een schenkage gezonden naar de koning van Kandia, om er twee of drie te bekomen [4]). Inderdaad leidde dit tot het gewenste gevolg, want in Mei heeft Bourgonje bericht, dat er drie olifanten op weg zijn, en binnen twintig dagen in Tierepopelier zullen aan-

---

[1]) Bourgonje aan l'Hermite, Tierepopelier, Mei 1610, Kol. arch.; Bourgonje en Marcelis naar Noord-Koromandel, Tierepopelier, 13 Jan. 1610, Kopieboek van Petapoelie.
[2]) Vgl. de twede brief, genoemd in noot 1.
[3]) Vgl. de eerste brief, genoemd in noot 1.
[4]) Bourgonje en Marcelis naar Noord-Koromandel, Tierepopelier, 13 Jan. 1610, Kopieboek van Petapoelie.

komen. „Godt verleene haer behouden reys," zucht de vrome man [1]).

Behalve de schenkage hadden we ook belofte tot hulp aan de koning van Kandia doen toekomen [2]). Herhaaldelik verzocht deze ons namelik daar om, aangezien hij het hard te verantwoorden had tegen de Portugezen [1]). Van Tegenapatam uit had reeds Jacob de Bitter met zekere Motinaick [3]), koopman van de naïk van Gingier, een brief gezonden naar Bemedela Sondian, koning van Kandia, waarin hij verklaart, tot zijn spijt geen tijd meer te hebben, aan het ontvangen hulpverzoek gehoor te geven, maar in 't vooruitzicht stelt, dat de Hollanders wel spoedig „een weynich verbondt" zullen komen maken [4]). Later vernemen we, dat de koning van Kandia aan de leggers in Tierepopelier door gezanten een gouden ring met vijf blauwe stenen en vijf zakjes kaneel [5]) heeft laten brengen, „presenteerende van wegen den Coninck van Candy, ons jaerlijcx 10 ofte 12 olyfanten te schincken, om desen Nayck [6]) te contenteeren, dat hij geen Portugijsen in sijn lant liete sitten". Hij verzocht ons daarbij „ootmodelijck" hulp tegen zijn vijanden [7]).

En niet alleen in Kandia was men er op belust, met de Nederlanders in Zuid-Koromandel betrekkingen aan te knopen;

---

[1]) p. 97, noot 3.

[2]) Van Wesick en Antony Schorer aan l'Hermite. Masulipatam, Nov. 1610, Kol. arch.

[3]) Naïk kan zowel voor vorsten gebruikt worden als ook eenvoudig als eretitel. Zie HOBSON-JOBSON s. v. Naïk, p. 614 v.

[4]) Kopie-brief van De Bitter aan Bemedela Sondian, 8 Des. 1608, Kol. arch.

[5]) Het voornaamste produkt van Ceilon.

[6]) Van Gingier.

[7]) p. 95, noot 4.

ook uit Jafnapatam [1]) en uit Cochin werden onderhandelingen met hen gevoerd, ja zelfs de naïks van Tandzjoer en St. Thomé hebben hun blijkbaar verzocht, in hun land te komen, ten nadele natuurlik van de Portugezen [2]).

Ingaande op het verzoek van de naïk van Tandzjoer, besloten Bourgonje en de zijnen, hem de plaats Trimelipatam te verzoeken, tussen Tierepopelier en Negapatam gelegen, die bizonder geschikt leek [3]), om daar, als er een schip kwam, enig volk te laten. Tot dat doel werd een brief geschreven, waarop echter de 7e April 1609 nog geen antwoord ontvangen was.

Een geschikt punt dus voor het aanknopen van betrekkingen naar elders bleek Tierepopelier te zijn; even gunstig was er de gelegenheid voor de kleedjeshandel. Toen de leggers goed en wel in Tierepopelier onze handel hadden kunnen beginnen, hadden ze er ongeveer 30 schilders in de loge aan het werk, en de prijzen, die ze betaalden, waren van die aard, dat Pieter

---

[1]) De vorst hiervan hebben we waarschijnlik ook te verstaan onder „den rechten coninck" van Ceilon, die ons om hulp verzocht, zeggende, dat de koning van Kandia het rijk wederrechtelik bezat, en dat hij ook tijdens Sebald de Weert ons volk om hals had gebracht (vgl. p. 31). In Ceilon was, gelijk bekend is, omstreeks 1600 eerst de radzja van Kandia als overwinnaar te voorschijn gekomen uit een strijd om de opperheerschappij van het eiland, die door verschillende vorsten was gevoerd. (VAN GEER, p. 8 v.). Geen wonder dus, dat er nu zich nog een pretendent tegen hem zou verheffen.

[2]) Vgl. over de onderhandelingen met deze plaatsen: De brief genoemd op p. 95 noot 4; Bourgonje en Marcelis aan Pieter Ysaacx en Van Wesick, Tierepopelier, 7 Febr. 1609, Kopieboek van Petapoelie; Bourgonje aan Van Wesick, zeker uit Tierepopelier, 29(!) Febr. 1609, Kopieboek van Petapoelie; Bourgonje en Marcelis aan Van Wesick, Tierepopelier, 19 Maart 1609, Kopieboek van Petapoelie; Bourgonje aan Van Wesick, Tierepopelier, 7 April 1609, Kopieboek van Petapoelie; verder de eerste brief, genoemd op. p. 97, noot 1.

[3]) Vgl. ook de eerste brief, genoemd op p. 97 noot 1.

Gerritsz. aanraadt, niet meer zoveel met Godia Soheyder in de geschilderde doeken te handelen. Ook de indigo was er tot billike prijs te krijgen. Bourgonje verzoekt Pieter Ysaacx, de monsters te zenden van de maleise en javaanse doeken, ook van diegene, welke in het noorden niet gemaakt konden worden, daar dit misschien in Tierepopelier wél zou gelukken [1]). Tot in Mei 1610 had Pieter Ysaacx evenwel nog niet aan dit verzoek voldaan [2]).

Men had ook reeds in de nieuwe faktorij getracht, doeken uit Paliacatta te betrekken, maar dit had grote bezwaren, daar de Portugezen in het tussengelegen St. Thomé aan de kooplieden hun waren afstalen [3]). Deze handel scheen echter ook niet strikt noodig, en het liet zich aanzien, dat de negotie in Tierepopelier, als er geen plotselinge storingen weer kwamen, tot hoge bloei zou kunnen geraken.

Hoe stond nu Pieter Gerritsz. ten opzichte van de beide hoofden van Noord-Koromandel? Was hij, evenals Van Wesick, ondergeschikt aan Pieter Ysaacx, of stond hij onder beide andere kantoren? Of was hij totaal zelfstandig, zo ver ten Zuiden van de beide andere faktorijen?

Dit laatste was altans in de praktijk zeer zeker het geval. Het zou ook wel vreemd geweest zijn, als Bourgonje, die oorspronkelik bestemd was, Pieter Ysaacx te vervangen, nu ónder deze zou komen te staan!

We hebben echter reeds bij het verhaal van de wandaden van Cornelis Jacobs gezien, dat men zich in het Noorden niet

---

[1]) Bourgonje aan Pieter Ysaacx, Tierepopelier, 6 Febr. 1609, Kopieboek van Petapoelie.

[2]) Vgl. ook de eerste brief, genoemd op p. 97, noot 1.

[3]) p. 97, noot 3.

van kritiek onthield, en dat men daar het kantoor in Zuid-Koromandel volstrekt niet beschouwde als een stichting, waarmee men zich niet te bemoeien had. Van Wesick klaagt over de eigenmachtigheid van Bourgonje, die zich zo volstrekt onafhankelik van Noord-Koromandel voelde [1]), en het was een verruiming voor de Compagnie, toen eindelik in 1610 een nieuwe regeling vaste organisatie bracht onder de faktorijen aan de kust, zodat er geen „particuliere questien" meer zouden kunnen rijzen [2]).

We hebben nu te spreken over de kantoren van Golconda gedurende de periode, die op het vertrek van Arent en Valck volgde. Evenmin als voorheen bleven hun tans onaangenaamheden met de inlanders gespaard; dat nog lang niet alles ging, zoals men wel wenste, blijkt hieruit, dat Pieter Ysaacx en Van Wesick er nog over hebben gedacht, alles op Tierepopelier te laten aankomen, door de last, die men in 't Noorden ondervond [3]).

Deze kwellingen schijnen echter over het algemeen niet meer zo erg geweest te zijn als in vorige jaren; we krijgen meer de indruk van iets gelijkmatigs, waaruit betrekkelik weinig scherp naar voren treedt. Het zal dan ook niet ons doel zijn, alle schommelingen na te gaan, waaraan beide kantoren in dit tijdvak onderhevig waren, maar uit de reeks van gebeurtenissen alleen diegene te lichten, welke ons voorkomen, van gewicht te zijn voor het algemeen verband.

---

[1]) Van Wesick naar Bantam, Masulipatam, 15 Junie 1610, Kol. arch.

[2]) Kopie-brief, waarschijnlik van l'Hermite, aan Bourgonje, Bantam, 12 Des., 1610, Kol. arch.

[3]) Vgl. p. 96.

Negen dagen na het vertrek van de Arent en de Valck reeds verscheen te Petapoelie een gezant van de koning van Kandia, ook hier om hulp tegen de Portugezen [1]). Berooid kwam hij aan, daar hij onderweg door de Portugezen was afgezet, zodat hij op Compagnie's kosten moest leven [2]). Daarom misschien ook zond Van Wesick hem reeds de volgende dag naar Masulipatam [3]). Het lijkt hem het beste, de koning van Kandia hoop te geven, dat met het eerstvolgende hollandse schip ook voor hém hulp zal komen, „ende voorder andere complumenten" [2]). 26 November nog zendt Pieter Ysaacx een brief voor de koning van Ceilon aan Van Wesick, om die eerst in te zien, en dan, als de gezant weer in Petapoelie komt, hem aan deze mee te geven voor zijn koning [4]). Hij hield zich echter in Masulipatam vrij lang op, en schijnt eerst in het midden van Desember weer naar het Zuiden vertrokken te zijn [5]). Veel meer dan „complumenten" zal hij zijn meester inderdaad wel niet meegebracht hebben. Niet, dat we het belang van Ceilon gering schatten, en het ons onverschillig zou geweest zijn, op dit eiland vaste voet te krijgen! Van Wesick vindt integendeel, dat het ons van groot nut zou kunnen zijn [5]).

En geen wonder: de kaneellanden, waarover later zooveel strijd zou ontstaan, in ons bezit te krijgen, was geen gering voordeel voor de Compagnie geweest, terwijl tevens de ligging

[1]) Reeds tijdens het bestuur van Lodewijk Ysaacx en Lucas Janssen was in onze Golconda'se faktorijen een gezant van Ceilon geweest. Vgl. Van Wesick aan Pieter Ysaacx, 12 Des. 1608, Kopieboek van Petapoelie.

[2]) Van Wesick naar Masulipatam, 25 Nov. 1608, Kopieboek van Petapoelie.

[3]) Van Wesick naar Masulipatam, 26 Nov. 1608, Kopieboek van Petapoelie.

[4]) Van Wesick aan Pieter Ysaacx, 29 Nov. 1608, Kopieboek van Petapoelie.

[5]) Vgl. de brief, aangehaald in noot 1.

van het eiland biezonder geschikt was, zowel tot verversing van onze schepen, als tot uitbreiding van ons gezag.

Maar wat zou dat kleine aantal Hollanders op Koromandel beginnen tegen de Portugezen, die reeds zooveel macht op Ceilon hadden? We kónden dus niet veel anders doen, dan verwijzen naar de komst van nieuwe schepen en de strijdkrachten, die deze mee zouden brengen.

Het was al weer de begerigheid van de goeverneurs, die ons in het laatst van 1609 in ernstige moeilikheden bracht. De toedracht van het geval, dat we op het oog hebben, was aldus:

Men weet, dat de goeverneur van Masulipatam, aan wie Lodewijk Ysaacx zulk een grote som gelds had moeten lenen, van gebied veranderd was, waardoor we maar een klein gedeelte van zijn schuld terug hadden ontvangen [1]). De nieuwe goeverneur van Masulipatam, Pyleppa genaamd [2]), hoopte de zelfde voordelen te genieten als zijn voorganger. De leggers wilden hem echter niet zoveel geld lenen, als hij verlangde, en daarom zon hij op andere middelen, om voordeel van hen te trekken. Nu was het kontract, door Van Soldt gesloten [3]), met recht een „troebel water om in te vissen", want, onder het motto, dat het alleen gold voor de toenmaals regerende goeverneur, kon men nu gevoegelik rechten van de Hollanders gaan eisen, die niet in overeenstemming waren met de vastgestelde artikelen. En dit deed Pyleppa. Met hulp van zijn kollega uit Petapoelie, Namaige, eiste hij onze leggers het recht chop-

[1]) Vgl. p. 54 v.

[2]) Van Wesick en Antoni Schorer, zeker aan Pieter Ysaacx Bhagnagar, 11 Nov. 1609, Kopieboek van Petapoelie; Van Wesick, zeker aan Pieter Ysaacx, Bhagnagar, 24 Nov. 1609, Kopieboek van Petapoelie.

[3]) Zie p. 42.

padallella af [1]), het zegelrecht op het linnen [2]). Dit gebeurde in Junie [3]). Wat zouden ze doen? Soheyder [4]), de kopie van het caul over de kwijtschelding van dit recht onder ogen krijgende, moest wel bekennen, dat het waarschijnlik geïnterpreteerd moest worden als geldig zijnde voor de tijd van Sideppa's bewind [5]). Toen nu de goeverneurs hun zin niet kregen, namen ze andere middelen te baat: ze stonden in verbinding met het hof van Golconda, en wisten, dat een bevel, van daar uit gedaan, meer indruk op de faktorijhouders maken zou dan hun eigen woorden. Zo kwam dan in September van 1609 een Brahmaan, die schrijver van de koning van Golconda was, en de leggers 12000 pagoden afeiste voor 't zegelrecht voor Masulipatam [6]). Toen ook dit niet in staat was, de Hollanders tot toegeven te bewegen, begreep men, dat men moest trachten, enigen van hen in de hoofdstad te krijgen, om hen daar te dwingen, in de betaling van het recht toe te stemmen [7]).

De Hollanders rondweg naar het hof op te roepen, om over het zegelrecht te onderhandelen, kon wel eens geen gevolg hebben. Men moest dus een ander motief bedenken. Spoedig

---

[1]) Vgl. p. 42.
[2]) We zullen het kortheidshalve het zegelrecht noemen.
[3]) Pieter Ysaacx en Van Wesick aan de „Seignores N.N.", vanwege de O. I. C. te Tegenapatam aangekomen, Petapoelie, 1 Febr. 1610, Kol. arch.; Van Wesick naar Bantam, Masulipatam, 15 Junie 1610, Kol. arch.; Van Wesick aan Pieter Ysaacx, Junie 1609, Kopieboek van Petapoelie.
[4]) Zeer waarschijnlik is hiermee *Godia* bedoeld, niet zijn broer.
[5]) Van Wesick aan Pieter Ysaacx, 21 Junie 1609, Kopieboek van Petapoelie.
[6]) De tweede brief, genoemd in noot 3; Van Wesick, Ravesteyn en Pieter Klaassen naar Masulipatam, 30 Sept. 1609, Kopieboek van Petapoelie.
[7]) De tweede brief, genoemd in noot 3.

was er nu een reden gevonden, die op zichzelf misschien ook al tot geldbetaling zou kunnen leiden.

In Petapoelie was in Januarie 1609, bij afwezigheid van Jan van Wesick, door de onderkoopman Pieter Jelis des nachts een dief betrapt, die bezig was, in ons pakhuis in te breken. Geholpen door de assistent Pieter Klaassen ranselde hij hem af, en leverde hem vervolgens „in de justycys handen .... [1]), alwaer, naer 3 ofte 4 dagen geseeten, in de gevangenisse gestorven is" [2]).

Al was dit geval ook nog zo lang geleden, men kon het toch nog tegen ons uitspelen en het bij Mirsumela aldus doen voorkomen, alsof onze leggers de dief doodgeslagen hadden [2]). Dit gebeurde, en zo werd in het eind van September te Petapoelie uit Golconda bericht gebracht, dat we ons daar over het geval met de dief hadden te verantwoorden [3]).

Van Wesick zorgde, van de moorse inwoners getuigenissen over de aanhangige kwestie te krijgen, die ten gunste van de Hollanders luidden [4]); hij nam afscheid van de gebroeders Soheyder, en vertrok eindelik op 19 Oktober, in gezelschap van Pieter Klaassen. Uit Masulipatam voegden zich nog Antony Schorer, onderkoopman van deze plaats [2]) [5]), en Mir Camaldy bij het gezelschap, de laatste een bevriend inlands koopman,

---

[1]) Zeker aan de binnenlandse rechter.
[2]) Vgl. de eerste brief, genoemd in noot 3 van p. 104.
[3]) De tweede brief, genoemd in noot 6, p. 104.
[4]) Van Wesick naar Masulipatam, 10 Okt. 1609, Kopieboek van Petapoelie.
[5]) Dat Schorer in 1609 legger in Petapoelie geweest zou zijn, zoals De Jonge, III, p. 399 beweert, daarvan is me uit de bronnen niets bekend.

die aangeboden had, ons op de moeilike tocht bij te staan [1]). Het kantoor Petapoelie kreeg Adolf Thomassen uit Masulipatam voor de duur van de hofreis als hulp, daar Van Wesick vond, dat de faktorij anders te weinig bezetting zou houden [2]). Zo toog men dan ten tweeden male, nu met een bezwaard gemoed, naar het hof van Mohammed Koeli.

Hier bleek reeds dadelik de hele kwestie, waarom men was opgeroepen, maar een voorwendsel geweest te zijn: Van Wesick zou à faire genomen worden over het zegelrecht!

Wat Petapoelie betreft, loste zich deze zaak gemakkelik op: daar was dit recht nooit in zwang geweest, en men kwam er dan ook in Golconda toe, bij rechterlike uitspraak ons er van vrij te schelden. Met Masulipatam had het meer voeten in de aarde. Het gezantschap meende zijn doel te zullen bereiken, door een cadeau van $1^1/_2$ candy sandelhout en 30 grote spiegels aan Mirsumela te vereren, maar deze vond dit te weinig voor een zo gewichtige zaak, daar de som, die Pyleppa van ons eiste, 5000 pagoden beliep! Men bood daarom 250 pagoden [3]), maar Pyleppa overtroefde de Hollanders en beloofde een grotere som.

---

[1]) Van Wesick, naar Masulipatam, 19 Okt. 1609, Kopieboek van Petapoelie; Ravesteyn naar Masulipatam, 21 Okt. 1609, Kopieboek van Petapoelie; de eerste brief, genoemd in noot 3, p. 104; Van Wesick naar Masulipatam, 17 Okt. 1609, Kopieboek van Petapoelie; Van Wesick c.s. naar Masulipatam, 2 Okt. 1609, Kopieboek van Petapoelie; Van Wesick en Antony Schorer, zeker aan Pieter Ysaacx. Bhagnagar, 4 Des. 1609, Kopieboek van Petapoelie.

[2]) De eerste brief, genoemd in noot 1; Ravesteyn naar Masulipatam, 30 Okt. 1609, Kopieboek van Petapoelie.

[3]) Van Wesick en Schorer, zeker aan Pieter Ysaacx. Bhagnagar, 11 Nov. 1609, Kopieboek van Petapoelie.

Zo kwam Mirsumela er toe, de onzen te bevelen, dadelik 2000 pagoden aan Pyleppa te betalen voor 't zegelrecht. Toen zij echter beweerden, tot de komst van het hollandse schip te moeten wachten, weigerde Mirsumela ook, hun het zegelrecht van Petapoelie te schenken, en evenmin wilde hij hen weer naar de kust laten vertrekken. De toestand was verre van benijdenswaard; ook op straat werden de afgezanten door de inwoners van de stad alles behalve vriendelik behandeld [1]).

Namaige schijnt te hebben ingezien, dat er weinig kans was, dat hij ooit de voordelen van het zegelrecht zou genieten; hij wendde het daarom over een andere boeg, en eiste een poortgeld voor de tijd, dat we in Petapoelie geweest waren. Hij zou daarvoor 4000 pagoden te innen hebben [2])! Ook dit recht schijnt al evenmin als het zegelrecht in Petapoelie ooit gebruikelik geweest te zijn, en al wilde men het ook heffen, toch niet op ons bedrijf van toepassing [3]).

We schijnen echter, wat Petapoelie betreft, door een schenkage spoedig onze zin gekregen te hebben [4]); met Masulipatam zou het nog spannen.

---

[1]) Van Wesick en Schorer, zeker aan Pieter Ysaacx. Bhagnagar, 17 Nov. 1609, Kopieboek van Petapoelie.

[2]) Van Wesick, zeker aan Pieter Ysaacx. Bhagnagar, 24 Nov. 1609, Kopieboek van Petapoelie.

[3]) De brief, genoemd onder noot 2; Ravesteyn aan Pieter Ysaacx, 30 Nov. 1609, Kopieboek van Petapoelie; Ravesteyn aan Pieter Ysaacx, 1 Des. 1609, Kopieboek van Petapoelie; de eerste brief genoemd in noot 3, pag. 104.

[4]) Van Wesick en Schorer, zeker aan Pieter Ysaacx, Bhagnagar, 28 Nov. 1609 (er staat foutievelik 1610), Kopieboek van Petapoelie. Het heeft echter haast de schijn, alsof de pretenties omtrent het poortgeld daarna toch weer opgekomen zijn (vgl. de eerste brief, genoemd in noot 3, pag. 104.) In elk geval was de zaak 15 Junie 1610 opgelost, en waren we er vrij van. (Van Wesick naar Bantam, Masulipatam, 15 Junie 1610, Kol. arch.)

Langdurige onderhandelingen, die vertraagd werden door het sterven van een dochter van de vorst [1]), leidden bij slot van rekening toch tot geen resultaat. De ontevredenheid en de kwalik verholen woede van de gezanten zijn begrijpelik. Om aan de verveling van het lange wachten te ontkomen, schrijven ze de 12e Desember naar de kust, of hun zo spoedig mogelik een rekenboek met lei en griffel mag gezonden worden, tot tijdpassering en „excercitie" van hun geest [2])! En hoe recht onaangenaam zou eerst de toestand worden, als nu, juist tijdens hun verblijf in Golconda, eens schepen van ons aan de kust verschenen, waarop men reeds zo lang wachtte [2])!

Gelukkig echter, tenminste in dit opzicht, dat de lang verwachte schepen nú niet kwamen.

De 2e Januarie 1610 kwam Van Wesick van zijn moeizame tocht in Petapoelie terug [3]). Tot een bepaald resultaat hadden de verdere onderhandelingen niet geleid: de Hollanders hadden verlof gekregen te vertrekken, op voorwaarde, dat bepaalde schulden van de koning en de goeverneur van Masulipatam aan hen tot pand gehouden zouden worden hiervoor, dat bij de komst van onze schepen een gezant van onzentwege verder over de lopende kwesties zou komen onderhandelen [4]).

Wanneer er iemand was, die uit deze gehele zaak groot voordeel getrokken had, dan was het wel Mirsumela, welke, naar we horen, binnen een maand tijds 35000 pagoden aan

---

[1]) Vgl. de eerstgenoemde brief onder noot 4, p. 107.

[2]) Van Wesick en Schorer, zeker aan Pieter Ysaacx, Bhagnagar, 12 Des. 1609, Kopieboek van Petapoelie.

[3]) Van Wesick aan Pieter Ysaacx, 3 Jan. 1610, Kopieboek van Petapoelie.

[4]) De eerste brief, genoemd in noot 3, pag. 104.

schenkages gekregen had van de verschillende partijen, die om zijn gunst wierven! [1])

Een van de grieven, die de gezanten in Golconda te horen hadden gekregen, was deze, dat we de handel van de Portugezen, die voorheen jaarliks met 200 schepen en champans in Masulipatam kwamen, verstoord hadden, en daar er reeds zo lang geen schip van ons aan de kust was geweest, konden we zélf natuurlik geen levendige handel meer drijven. Ja, het uitblijven van onze schepen wordt in de grond van de zaak „d' eenighe oorsaecke van dese travalie" [2]) genoemd [3]).

Reeds in Februarie 1609 werd een schip aan de kust verwacht [4]). En tot in Junie hoort men nu eens, dat inderdaad schepen van ons in het Zuiden verschenen zouden zijn, dan weer worden deze berichten tegengesproken [5]). Maar de zo vurig gewenste versterking kwam niet.

En terwijl we in Noord-Koromandel daarvan de reeds genoemde schadelike gevolgen ondervonden, schrijft Pieter Jelis

---

[1]) Van Wesick en Schorer, zeker aan Pieter Ysaacx, Bhagnagar, 25 Nov. 1609, Kopieboek van Petapoelie.

[2]) De bezending, met alles, wat er aan vast zat.

[3]) Van Wesick en Schorer, zeker aan Pieter Ysaacx, Bhagnagar, 11 Nov. 1609, Kopieboek van Petapoelie; idem van 17 Nov. 1609; de eerste brief, genoemd in noot 3, p. 104.

[4]) Van Wesick c. s. naar Masulipatam, 14 Febr. 1609, Kopieboek van Petapoelie; Van Wesick naar Masulipatam, 14 Febr. 1609, Kopieboek van Petapoelie.

[5]) Van Wesick naar Masulipatam, 7 Maart 1609, Kopieboek van Petapoelie; Van Wesick aan Pieter Ysaacx, 10 Maart 1609, Kopieboek van Petapoelie; Van Wesick naar Masulipatam, 26 Maart 1609, Kopieboek van Petapoelie; Van Wesick aan Pieter Ysaacx, 8 of 13 April 1609, Kopieboek van Petapoelie; Van Wesick naar Masulipatam, 20 Mei 1609, Kopieboek van Petapoelie; Bourgonje naar Noord-Koromandel, 17 Junie 1609 (foutievelik van 27 Junie gedateerd), Kopieboek van Petapoelie.

van Ravesteyn in Oktober 1609, dat ook op ons kantoor in Zuid-Koromandel de schade aanzienlijk zijn zou [1]).

Tot aan het voorjaar van 1610 zou het duren, eer er wederom hollandse schepen aan de kust kwamen. Dit waren de Cleyne Sonne, waarop als schipper en koopman Arend Maertssen het bevel voerde, de Eendracht, onder bevel van Willem Janssen, en het jacht Cleyn Middelborgh.

15 Oktober gingen de drie schepen uit Bantam zeil, voorzien van een uitvoerige memorie van l' Hermite. Deze schreef hun voor, dat ze gezamenlik koers naar Atjeh moesten zetten, onderweg goed oplettende, of men ook sporen kon ontwaren van een portugese armada. Men moest in Atjeh met de koopman Aelbrecht Willemsz. overleg plegen ten opzichte van een met de koning te sluiten verdrag, en over de verkoop van een deel van ons cargasoen, dat onder andere uit sissick of schildpadhoorn, gouddraad en noten bestond. Van de Guzeratten moest men dan kleden zien in te ruilen tegen sissick en noten. Van Atjeh moesten de schepen hun weg vervolgen naar Punto di Gale, waar ze scherp acht moesten slaan op de schepen, die van Arrakan, Bengalen en andere plaatsen daarlangs zouden komen. Indien de koning van Ceilon niet al te ver in het binnenland woonde, en de Portugezen hem nog genoeg bezit hadden overgelaten, zouden de Hollanders tevens in onderhandeling kunnen treden over mogelike vestiging in een plaats op dit eiland. Vervolgens naar Tegenapatam zeilende, moesten ze, als onze leggers het er tenminste nog om de Portugezen hadden kunnen uithouden, daar wat noten, foelie, nagelen, sandelhout, sissick en andere waren laten, kontant geld echter niet, dan nadat men hierover

[1]) Ravesteyn naar Masulipatam, 22 Okt. 1609, Kopieboek van Petapoelie.

met onze leggers van Noord-Koromandel overleg had gepleegd. Men moest het caul, door De Bitter aangaande Tegenapatam verkregen, vernieuwen, of een nieuw kontrakt aangaan, tot uitsluiting van de Portugezen [1]). Vier gotelingen met wat buskruit zou men zo nodig tot verdediging van de plaats kunnen achterlaten. In Petapoelie en Masulipatam moesten dan de resterende goederen gelaten worden. Daarna zou één van beide schepen (het jacht dus blijkbaar niet meegerekend) de gekochte waren van de kust lossen en naar Bantam brengen; het andere zou de onderhandelingen met Arrakan en Bengalen weer opvatten. Daar Van Wesick wel van de kust zou willen vertrekken [2]), moest men altans Pieter Ysaacx trachten over te halen, nog een jaar lang in funktie te blijven, daar er door de moord van Banda zo weinig volk beschikbaar was [3]), en zekere Bonvaert, die naar Masulipatam gegaan zou zijn, was overleden.

Ten slotte werd nog opgemerkt, dat men de vijand in St. Thomé nog als voorheen afbreuk zou mogen doen, daar er nog geen definitief bericht gekomen was van het sluiten van het bestand. Wat dit laatste betreft: in Indië was de tijding gebracht, dat het twaalfjarig bestand zo goed als gesloten was, en dat men dus met de nodige voorzichtigheid onze indiese bondgenoten daarop had voor te bereiden. In het bestand zouden besloten zijn ook die bondgenoten, waarmee we twee jaar na de verzending van dit voorlopig bericht uit Holland

[1]) Zie beneden.

[2]) Dat Van Wesick inderdaad, indien onze schepen vroeger gekomen waren, daarmee had willen vertrekken, leren we uit zijn brieven naar Masulipatam van 20, 24 en 27 Mei 1609, Kopieboek van Petapoelie.

[3]) Verhoeff was in Mei 1609 door verraad van de Bandanezen met vele anderen, waaronder ook Jacob de Bitter behoorde, om het leven gekomen. Vgl. DE JONGE, III, p. 97 v.

zouden kontrakteren, zó, dat het uiterlik half Maart 1611 in Holland bekend zou zijn. Tevens moest men trachten, de oude bondgenootschappen zo hecht mogelik te vernieuwen. Een kopie van deze instruktie nu werd door l'Hermite met onze drie schepen meegezonden [1]).

Gezamenlik togen nu de schepen 15 Oktober op weg naar Atjeh, waar ze 9 Desember aankwamen. Hier werden noten, sandelhout en nagelen verkocht. In de laatste helft van Januarie 1610 vertrokken de Hollanders: Arend Maertssen met de Cleyne Sonne in de richting van St. Thomé, Willem Janssen met de Eendracht en het jacht naar de wateren van Ceilon. Daar arriveerden ze de 10e Februarie. Bij de kruistochten, welke bij dit eiland ondernomen werden, gelukte het, een schip, uit Bengalen komende, de „Nossa Singnora d'Aguia", buit te maken. Hierna ankerden de Hollanders voor Calar, iets ten noorden van Matecalo [2]). Nu werden onderhandelingen met de koning van Kandia aangeknoopt, die zoveel schenen te beloven, dat men besloot, Carolus de Lannoy aldaar met nog twee personen achter te laten, om deze onderhandelingen voort te zetten, en daarna met een schip, waarop tevens enige olifanten zouden vervoerd worden [3]), naar Tegenapatam te varen. 30 Maart liet men hem aldus achter. Werkelik hebben zijn onderhandelingen gevolg gehad, want 13 April 1610 werd een akkoord

[1]) Vgl. Bourgonje en Marcelis aan Pieter Ysaacx; Tierepopelier, 3 Maart 1610, Kopieboek van Petapoelie; Memorie van l'Hermite voor Willem Janssen en Arend Maertssen, gaande naar Atjeh en Koromandel Bantam, 15 Okt. 1609, Kol. arch.; Bourgonje aan l'Hermite, Tierepopelier, Mei 1610, Kol. arch.; DE JONGE, III, p. 82 v. en onuitgeg. stukken, p. 307 v. De tekst van p. 82 is niet geheel in overeenstemming met de titel van het stuk op p. 307 v.

[2]) Waarschijnlik hebben we hierin Battikaloa te zien.

[3]) Vgl. p. 97 v.

gesloten door „Carolus de Lannoye, gecommitteert van capteyn Willem Jansz., uytt cracht van Sijne Princelijke Excellentie Mauritius, prince van Orangien . . . ter eenre, en den Doorluchtigen, Hoochgeboren Kayser van Ceylon, Coninck van Candy, genaempt Seneratadazyn, ten andre" [1]), volgens hetwelk de keizer ons een plaats naar verkiezing in Kandia zou geven voor een z.g. algemeen rendez-vous. Onze schepen zouden komen op de rede van de plaatsen „Tyrekonnemale" en „Cottiaer" [2]), en het goederenvervoer vandaar naar Kandia en omgekeerd zou voor rekening van de keizer komen. Geen tollen zouden worden geheven op in- en uitgaand goed. De keizer mocht noch aan Portugezen, noch aan Spanjaarden handel verlenen. Eindelik zou het geven van „schandael in eenighe saecken van religie" gestraft worden [3]).

Arend Maertssen had, gelijk we boven zagen, koers gezet naar St. Thomé, om, zo mogelik, de Portugezen afbreuk te doen. Hij hield zich enige tijd midden aan de kust op, verbrandde twee schepen, en maakte er twee andere, met een lading rijst, buit. Daarna kwam hij, de twee ver-

[1]) Afgedrukt bij HEERES p. 81 v. en DE JONGE, III, Onuitgeg. stukken p. 350 v. Vgl. HEERES p. 81, noot 6 over de spelling van de naam van de koning van Kandia.

[2]) Zie, behalve het schetskaartje, HEERES p. 82, noot 2 en 3. In noot 2 is „Westkust" zeker een drukfout voor „Oostkust".

[3]) Wat het voorkomen van deze bepaling betreft, ook in andere kontrakten, misschien heeft hierop in 't algemeen de religieuze onverdraagzaamheid van de Portugezen enige invloed gehad. Vgl. DE LANNOY, p. 177: „Quand les Hollandais arriverent aux Indes, ils se procurèrent l'alliance de nombreux vassaux du Portugal, en leur promettant de s'abstenir de toute intervention religieuse". Vgl. tevens LUZAC, Hollands Rijkdom, III, Bijlaagen, p. 65, noot (a). Wat Ceilon echter speciaal betreft, hadden de Hollanders zelf zich niet altijd even korrekt in religiezaken gehouden. Vgl. VAN GEER, p. 18.

overde schepen meenemende, 2 Maart in Tierepopelier aan [1] [2].

Reeds voordat Pieter Ysaacx en Jan van Wesick hier nog van wisten, hadden ze een brief naar Tegenapatam gezonden, „aen de Signores van de scheepen (soo daer soude mogen arriveeren)", waarin ze verklaren, dringend behoefte te hebben aan hulp, die echter wel niet „sonder groote schenckagie" zal worden kunnen verleend; verder, dat er 370 pakken koromandelse lijnwaden, alsmede 25 bhar indigo gereed liggen tot verscheping. In een volgende brief schrijft Pieter Ysaacx, vooral behoefte te hebben aan porselein en nagelen, onder de waren, die door de Groote Sonne waren aangebracht [3]. Behalve de ge-

---

[1]) Vgl. over de tocht van de drie schepen naar Koromandel: Bourgonje en Marcelis aan Pieter Ysaacx, Tierepopelier, 3 Maart 1610, Kopieboek van Petapoelie; zie noot 1, p. 113 over het kontrakt met Ceilon; Kopie-brief van Abraham Fontaine aan l'Hermite, geschreven op weg naar en in Vellor, 31 Mei 1610, Kol. arch.; Kopie-missive van l'Hermite aan de bewindhebbers te Amsterdam, Bantam, 4 Sept. 1610, Kol. arch.; Aelbrecht Willemsz. aan l'Hermite, Atjeh, 18 Maart 1610, Kol. arch.; Kopie-brief uit Kandia van wege de keizer van Ceilon aan de nederlandse schepen, 1610, Kol. arch.; Kopie-brief van Willem Janssen aan de keizer van Ceilon, in 't schip de Eendracht, 30 Maart 1610, Kol. arch.; verschillende kopiëen van de brief van de keizer van Ceilon aan Willem Janssen, Kandia, 15 April 1610, Kol. arch; Willem Janssen en Arend Maertssen aan l'Hermite, Atjeh, 23 Jan. 1610, Kol. arch.; Fontaine aan admiraal Wittert, Paliacatta, 8 Junie 1610, Kol. arch.; Willem Janssen aan l'Hermite, Masulipatam, 18 Junie 1610, Kol. arch. Verder nog over de tocht van de Cleyne Sonne afzonderlik: Van Wesick naar Masulipatam, 7 Maart 1610, Kopieboek van Petapoelie; Van Wesick aan Pieter Ysaacx, 9 Maart 1610, Kopieboek van Petapoelie; Van Wesick aan Pieter Ysaacx, 23 Febr. 1610, Kopieboek van Petapoelie; Van Wesick naar Masulipatam, 25 Febr. 1610, Kopieboek van Petapoelie.

[2]) Het „Historiesch Verhaal" vertelt, dat Maertssen hiervóór nog onderhandelde met de portugese bevelhebber van St. Thomé, waar hij 15 Februarie aankwam. Deze beweerde namelik, reeds kennis te dragen van het sluiten van het bestand. Vgl. de brief van Arend Maertssen aan de kapitein van St. Thomé van 17 Febr. 1610, „Historiesch Verhaal", I, p. 488.

[3]) Pieter Ysaacx en Van Wesick aan de „Seignores N. N.", vanwege de

noemde bracht het schip namelik foelie, sandelhout [1], damasten, tafta's en nog meer waren in Tierepopelier [2], waarvan vooral het sandelhout aldaar duur verkocht kon worden. Pieter Gerritsz. Bourgonje vindt echter, wanneer hij later ook kennis draagt van de lading van de Eendracht, dat de beide schepen te weinig goederen aangebracht hebben, om alle plaatsen aan de kust behoorlik te voorzien [3].

Overeenkomstig de instrukties van de bewindhebbers moest men nu het kontrakt, door De Bitter gesloten, zien te hernieuwen. Maertssen knoopte daarom onderhandelingen aan met de grote aya, die inderdaad het gewenste resultaat hadden: 29 Maart 1610 werd een kontrakt [4] gesloten [5] tussen de aya „Tiere [6] Wingelaye [7], gouverneur over d' eylanden [8] Tin-

---

O. I. C. te Tegenapatam aangekomen. Petapoelie, 1 Febr. 1610, Kol. arch.; Pieter Ysaacx aan de heren, vergaderd van wege de O. I. C. in Tegenapatam, Masulipatam, 19 April, 1610, Kol. arch.

[1]) Aan Bourgonje is er door de drie schepen 286 catty, 5400 chetis (?) geleverd, terwijl bovendien aan de aya nog 2 catty, 100 chetis (?) werd vereerd. Vgl. HOBSON-JOBSON s. v. Catty, p. 175.

[2]) Willem Janssen aan l'Hermite. Op de rede van Masulipatam, 20 Junie 1610, Kol. arch.; Bourgonje en Marcelis aan Pieter Ysaacx, Tierepopelier 3 Maart 1610, Kopieboek van Petapoelie.

[3]) Bourgonje aan l'Hermite, Tierepopelier, Mei 1610, Kol. arch.

[4]) Dit kontrakt is afgedrukt bij HEERES, p. 78 v. (vgl. ook p. 543), welke tekst wij volgen; verder bij DE JONGE, III, Onuitgeg. stukken, p. 345 v.; E. LUZAC, Hollands Rijkdom, III, Bijlaagen, p. 64 v., en komt ook voor in een kleine, ongelijksoortige kompilatie van allerlei kopieën, in het Kol. arch. Vgl. verder ook de lezing in het „Historiesch verhaal", I, p. 494 v. Na 't schrijven van dit hoofdstuk vond ik in het Kol. arch. nóg een kopie van dit kontrakt, die geen nieuwe gezichtspunten oplevert.

[5]) Vgl. over de gebeurtenissen aan de kust ook het „Historiesch Verhaal".

[6]) Ongeveer: Zijn Doorluchtigheid (HEERES, p. 543, noot 5.)

[7]) Als „Trinvingelaya" komt deze ook voor. Vgl. HEERES, p. 78, noot 6.

[8]) DE JONGE: „die landen", welke lezing waarschijnlik beter is.

damandalam" [1] [2]) aan de ene kant [3]), en Arend Maertssen en Pieter Gerritsz. Bourgonje aan de andere kant.

Hierin wordt vastgesteld, dat prins Maurits het huis, genaamd Nota Calamatta Coin [4]) zal hebben, tot bergplaats van ammunitie en koopwaar. We mogen er aan vertimmeren, wat we willen, mits we een metalen half kartouw en drie ijzeren gotelingen in het fort brengen.

De aya [5]) moet ons helpen tegen onze vijanden.

We moeten 2 % aan in- en uitgaande rechten betalen, behalve voor geld, rijst en andere behoeften voor 't fort.

De aya [6]) mag geen Portugezen laten wonen of handelen in Tegenapatam of Tierepopelier.

Van weerszijden mag men geen religietwisten opwerpen.

De aya [7]) is verplicht, overlopers aan ons uit te leveren.

De „Nayck offte Aya" [8]) zullen vóór andere kooplieden het recht hebben, zwavel van de Compagnie te kopen.

---

[1]) Mandalam betekent: landstreek, koninkrijk. De juiste spelling van de hier bedoelde landstreek is Tondaimaṇḍalam. Vgl. HOBSON-JOBSON s. v. Coromandel, p. 256 v. Vgl. verder HEERES, p. 453, noot 4.

[2]) Dat de overeenkomst óók door de naïk gesloten is, blijkt, behalve uit de tekst van de kompilatie, die alléén van de naïk spreekt, wel uit wat LUZAC hier heeft: „Christapa Naik Grave van den Landen, Tonda, Madalen, Heere over de Stad van Singier ende meer andere Heerlijkheeden, en Cire Wyngelaya, Gouverneur over de voorschreeven Landen." Aan het slot van het kontrakt heeft de tekst van LUZAC voor het eerstgenoemde gebied: „Tonda Madalam."

[3]) Kontraktant van inlandse zijde is in de kompilatie „Cristoppenaicker, graef over de landen Tonda Mandaly, heer over de stad van Gingier ende meer andere heerlijckheden."

[4]) DE JONGE: Nocte Callalamatte. LUZAC: Notte Callemattecom. Kompilatie: Nocte' Calamater.

[5]) Kompilatie: De naïk moet ons huis beschermen. LUZAC: naïk en aya.

[6]) LUZAC: naïk en aya. De kompilatie: de naïk.

[7]) LUZAC: naïk of aya. De kompilatie: de naïk.

[8]) Kompilatie: De naïk.

De aya [1]) zal ons helpen, de schilders en wevers te dwingen, hun verplichtingen jegens ons na te komen.

De aya [2]) mag hier geen andere europese natie laten handelen, dan alleen „die bescheyt van sijne Princelijcke Excellentie brengen".

We mogen ook handelen op Porto Novo [3]).

De goederen „uit onse landen", die de aya [4]) begeert, zullen we hem tegen inkoopsprijs leveren.

De schepen, die met paspoort van onze kapitein van Tegenapatam naar andere plaatsen zullen zeilen, moeten we met rust laten.

Als de aya [4]) paspoort van de kapitein begeert, om goederen van enige plaatsen te ontbieden voor particulier gebruik, moeten we hem dat geven. De aya bezweert van zijn kant dit kontrakt bij zijn naïk Christoppen Aya [5]) [6]).

We hadden dus ons bezit van Tierepopelier kontraktueel bevestigd gekregen [7]), en konden daarvoor Tegenapatam als havenplaats gebruiken. Ook Porto Novo stond voor ons open,

---

[1]) In de kompilatie: de naïk. LUZAC: naïk of aya.

[2]) In de kompilatie: de naïk. LUZAC: naïk of aya.

[3]) Ten Zuiden van Pondicherry.

[4]) In de kompilatie: de naïk. LUZAC: naïk of aya.

[5]) DE JONGE heeft hier: „mijnen Nayck en Christoppernaick." Deze lezing is stellig beter, met wegvallen dan van het woordje „en".

[6]) In de kompilatie is het slot van het kontrakt: „Alle welcke voorschreven contrackt ick Christopper naicker, Graef van den lande Tonda mandalam, heere over de stat van Gingier ende meer andere Heerlyckheden belove, nu noch nimmermeer te breecken," enz. Vgl. verder ook HEERES, p. 81, noot 1.

[7]) De opvatting, alsof Maertssen het *initiatief* genomen had tot de vestiging van dit kantoor, is dus niet heelemaal juist, en berust op de missive van l'Hermite aan de bewindhebbers te Amsterdam, Bantam, 10 Nov. 1610, Kol. arch., waarschijnlik daarnaar ook: HEERES in de toelichting tot het traktaat, op p. 78.

maar we hebben er inderdaad nog niet onmiddellik een faktorij opgericht.

Na het sluiten van het kontrakt met de aya togen Arend Maertssen en Abraham Fontaine op weg, om ook aan het hof de zaken betreffende Tierepopelier verder te kunnen behartigen. In Gingier aangekomen, merkten ze, dat door Bourgonje en Marcelis onnodige beloften waren gedaan, tot schade voor de Compagnie [1]). Geen van beiden was dan ook gezind geweest, met het gezantschap naar Gingier mee te gaan, waarschijnlik, omdat ze zich in dit opzicht schuldig voelden, denkt Fontaine. Niet vóór 24 April zijn Maertssen en Fontaine uit Gingier vertrokken [2]), een brief van de naïk aan de „Grave van Hollant" meenemende, waarbij hij beloofde, zich nauwgezet aan het gesloten kontrakt te zullen houden, en tevens verzocht, toch alle jaren schepen naar Tegenapatam te willen zenden [3]).

Onze loge in Tierepopelier werd nu met drie ijzeren gotelingen en een half kartouw versterkt, overeenkomstig de bepaling van het gesloten kontrakt [4]).

Het werk van Arend Maertssen ten behoeve van Tierepopelier was volbracht. Hij kon er met voldoening op terugzien.

---

[1]) Zou hiermee misschien ook het plan aangaande de olifanten bedoeld zijn, genoemd op p. 97 v.? De resoluties van de XVII, van Maart 1614, spreken van „onbehoorlijcke schenckagien," door Bourgonje gedaan.

[2]) Vgl. de kopie-brief van Abraham Fontaine aan l'Hermite, geschreven op weg naar en in Vellor, 31 Mei 1610, Kol. arch.; verder het „Historiesch Verhaal."

[3]) Kopie-brief van de „Grave van Gingier" aan de „Grave van Hollant ende Zeelant," 22 April 1610, Kol. arch.

[4]) Bourgonje aan l'Hermite. Tierepopelier, Mei 1610, Kol. arch.; Kopiebrief van Abraham Fontaine aan l'Hermite, geschreven op weg naar en in Vellor, 31 Mei 1610, Kol. arch.

Nieuwe banden waren in het gebied van Gingier gelegd, en oude vaster aangehaald. Maar een nog veel gewichtiger resultaat, dat de drie schepen aan de kust zouden bereiken, was het oprichten van een faktorij in de zo hoogst belangrijke plaats Paliacatta. Hierover in het volgende hoofdstuk.

VIJFDE HOOFDSTUK.

DE STICHTING VAN HET KANTOOR PALIACATTA. KOROMANDEL ONDER ÉÉN ALGEMEEN HOOFD.

Opmerkelik is, dat zowel de opkomst als de bestuurscentralisatie van de vestigingen „ter custe” ongeveer gelijktijdig zijn met die van de O. I. C. in 't algemeen: in de eerste jaren van handelsontwikkeling in de maleise archipel trekt men ook reeds de voordelen, die de kleedjeshandel van Koromandel oplevert, en wanneer verder, door de komst van de eerste goeverneur-generaal, onze gezamenlike oost-indiese vestigingen de zo hoog nodige vaste organisatie krijgen, wordt ook speciaal in het bestuur van de verschillende faktorijen aan de kust eenheid en regel gebracht.

Beneden zal blijken, dat de handelsbetrekkingen van de Compagnie aan de kust niet zonder invloed geweest zijn op de keuze van het algemeen rendez-vous in de archipel, waar de goeverneur-generaal zou resideren, en de draden, die over geheel Indië gespannen waren, zouden samenlopen.

Het centraal bestuur over onze nederzettingen aan de kust zou nergens beter kunnen gevestigd worden dan in de plaats, die ons nu ten deel zou vallen: Paliacatta, in het rijk Carnatica. Reeds wezen we op de geschikte ligging en de

gewichtige kleedjesproduktie van deze plaats. We zagen, hoe Godia Soheyder als bemiddelaar tussen Paliacatta en onze faktorij in Petapoelie optrad, en hoe reeds lang het oog van de Hollanders daardoor op de eerstgenoemde plaats gericht was. De prijzen, die men er voor de doeken moest betalen, waren bizonder laag [1]), en groter voordeel stond er voor de Compagnie te wachten dan in een van de drie reeds bestaande faktorijen. Geen wonder, dat het zwaartepunt van onze kolonisatie dadelik naar Paliacatta verlegd werd, toen het ons ten deel viel. We zullen nu nagaan, hoe de vestiging van de Hollanders in het gebied van „den groten coninck” in zijn werk ging.

Toen Maertssen en Fontaine in Gingier waren, om de zaken van Tierepopelier te behartigen [2]), was tevens door hen de 20e April het reeds gesloten kontrakt over deze plaats ter bekrachtiging gezonden aan de koning van Carnatica, waarmee men ook reeds in briefwisseling was getreden [3]) aangaande eventuele vestiging van de Hollanders in Paliacatta. 22 April

---

[1]) Vgl. o.a. Van Wesick en Schorer aan l'Hermite. Masulipatam, Nov. 1610, Kol. arch.

[2]) Vgl. hoofdstuk IV.

[3]) Volgens het „Historiesch Verhaal”, werd het aanknopen van onze betrekkingen met de koning van Carnatica begunstigd doordat een champan met rijst, door Maertssen op de Portugezen veroverd, door hem werd teruggegeven aan een vasal van de grote koning, aan wie hij toebehoorde. Vgl. Arend Maertssen aan de koning van Vellor, geschreven in 't schip de Cleyne Sonne, 18 Febr. 1610, „Historiesch Verhaal”, I, p. 489 v.; Brief, geschreven in Tegenapatam, aan de koning van Vellor, 25 Maart 1610, „Historiesch Verhaal”, I, p. 491 v.; Kopie-brief van „Angelour ganga citty” aan Arend Maertssen, 1610, Kol. arch.; Kopie-brief van de Hollanders aan de koning van Vellor, Tegenapatam, 7 Maart 1610, Kol. arch.; Kopie-brief van de Hollanders aan „Angeloer ganga citty”, Tegenapatam, 7 Maart 1610; Kol, arch.

ontvingen ze een welwillend schrijven van de grote koning, die tevens gezanten zond met volmacht, een kontrakt aangaande Paliacatta met Maertssen te sluiten. Dit kontrakt [1]) werd nu wederom naar Vellor gezonden, om door de koning bekrachtigd te worden. De 28e April ontvingen de Hollanders in Tierepopelier ook door gezanten van de koning toezegging, dat ze in Paliacatta handelsbetrekkingen mochten aanknopen. Maertssen vertrok naar Paliacatta, om aldaar de begonnen onderhandelingen voort te zetten. 9 Mei kwam hij daar voor anker en landde de volgende dag. De 15e Mei kwamen de kontrakten, die van Gingier naar Vellor waren gezonden, in Paliacatta aan, bekrachtigd door de koning, terwijl zijn gezant tevens het schriftelijk verzoek meebracht, dat Maertssen zelf bij hem mocht komen, om verder mondeling over een en ander te onderhandelen [2]).

De inhoud van het kontrakt, dat, aldus bekrachtigd, teruggebracht werd, is in 't kort de volgende [3]) [4]):

---

[1]) De overeenkomst van dit kontrakt met dat aangaande Tierepopelier (zie p. 115 v.) is opvallend. (Zie beneden). Blijkbaar heeft het laatste als model gediend.

[2]) Zie over 't voorgaande: Bourgonje aan l'Hermite, Tierepopelier, Mei 1610, Kol. arch. Marcelis aan de bewindhebbers van de kamer Amsterdam, Paliacatta, 31 Mei 1610, Kol. arch.; Kopiebrief van Fontaine aan l'Hermite, geschreven op weg naar en in Vellor, 31 Mei 1610, Kol. arch.; Fontaine aan admiraal Wittert, Paliacatta 8 Junie 1610, Kol. arch.; het „Historiesch Verhaal," p. 489 v. Hier is ook p. 500 v. afgedrukt de brief van de grote koning aan Arend Maertssen, welke 22 April ontvangen werd.

[3]) Onjuist is wat we lezen in HUNTER, II, p. 70, dat de Hollanders in *1609* zich zouden gevestigd hebben in Paliacatta. Dezefde fout begaat de IMPERIAL GAZETTEER, II, p. 452.

[4]) Dit kontrakt is afgedrukt: HEERES, p. 83 v., zie ook p. 544; DE JONGE, III, Onuitgeg. stukken, p. 348 v.; E. LUZAC, Hollands Rijkdom III, Bijlaagen, p. 68 v.; verder in de kompilatie, genoemd op p. 115, noot 4.

We zullen in Paliacatta een stenen huis hebben voor ammunitie en koopmansschappen.

2 % zal betaald worden van in- en uitvoer, behalve voor geld, rijst en andere behoeften voor het huis.

De koning zal de Portugezen weren uit Paliacatta.

Aan weerskanten zal men niet over religie-zaken mogen twisten.

De koning is verplicht, overlopers aan ons uit te leveren.

Hij zal ons helpen, schilders en wevers te dwingen, hun verplichtingen jegens ons na te komen.

De koning mag geen Europese handelaars toelaten, dan die „bescheyt van Zijn Princelijcke Excellentie brengen."

De goederen uit „onse landen", die de koning begeert, zullen we hem tegen inkoopsprijs leveren.

De schepen, die met paspoort van onze kapitein van hier naar andere plaatsen zullen zeilen, zullen we met rust laten.

Aldus de hoofdzaken van het kontrakt, gesloten met „Vinka Wepatyrayer Alou Paty [1]), koninck over de eylanden [2]) Cenatica, Sinwasena Paty [3]) ende meer andere heerlickheden".

Vgl. verder ook de lezing van het „Historiesch Verhaal", I, p. 502 v. Een kopie, die ik na het schrijven van dit hoofdstuk nog vond in het Kol. arch., levert geen noemenswaarde afwijkingen. We volgen de lezing van HEERES.

[1]) Aldus bij HEERES aan 't begin van 't kontrakt; aan 't slot: Vinka Tapaty Raya Alou; DE JONGE geeft de naam als: Vinkata Pata Raya Alou; LUZAC aan 't begin als: Vincatapy Raya Alouw, en aan 't slot als Vinkatapaty Raya Alouw; de kompilatie aan 't begin: Vincati pata Raya Alou, en aan 't slot Vinckapaty Raya alou. Vgl. verder nog HEERES, p. 100 v.

[2]) De lezing „die landen" bij DE JONGE is natuurlik beter.

[3]) Aldus bij HEERES aan 't begin van 't kontrakt; aan 't slot: Carnatica, Simwater, Paty. (de lezing *Carnatica* moet natuurlik de juiste zijn); DE JONGE geeft aan 't begin: Carnatica, Sinwasena, Pati, en aan 't slot: Carnatica, sinwakena, Pati; LUZAC: Tarnatica Sinwassenapaty; de kompilatie aan 't begin: Canabuaj sinwasenepaty, en aan 't slot: Carnatica sinwasanapaty. Vgl. HEERES, p. 84, noot 2, verder p. 100 v. en p. 546.

Om te voldoen aan het verzoek, dat de koning door zijn gezant had laten overbrengen, trok Arend Maertssen den 21e Mei, vergezeld van Abraham Fontaine, op weg naar Vellor. Het scheen, alsof men deze reis niet ten einde toe zou behoeven te doen: in een dorp, dat ons als „Caneri paque" wordt opgegeven, omtrent acht mijlen van Vellor, trof men de 25e Mei de koning aan, die de hollandse afgezanten met veel ruiters en voetknechten kwam verwelkomen. Maertssen en Fontaine hoopten hier de verdere onderhandelingen, waarvan ze misschien bij het reeds verkregen caul het belang ook niet hoog aansloegen, af te doen, doch dit zou niet in overeenstemming geweest zijn met de liefde voor ceremonieel, aan de indiese vorst eigen, „om dieswille, dat hij begeert, men sijne magnifisentie ende conincklijcken staet sien souden, sijne superbe casteelen ende antycxsche edifitien"; het zou beneden zijn vorstelike waardigheid geweest zijn, op een dorp audiëntie te geven. 's Nachts vertrok de vorst dan ook naar Vellor. De Hollanders waren wel gedwongen mede daarheen te trekken. Ze kwamen er de 27e Mei aan. Drie dagen later werd een audiëntie verkregen, die een bevredigend resultaat opleverde. Toch had het kontrakteren meer moeite in, dan onze gezanten gedacht hadden. „Ic soude niet gemeynt hebben", zegt Fontaine, „dat met coningen, princen ende andere potentaten te handelen ende contracteeren, soo veele moeyte ende arbeyts soude costen, hadde ick het selfs niet gesien, principalijck hier".

De Portugezen bezorgden onze landgenoten ook in Vellor door de intrigues, die ze door middel van hun „geestelijckheyt" [1]) op touw zetten, veel moeite, en de koning zelf weifelde

[1]) Waarschijnlik de Jezuïeten.

een ogenblik tussen beide partijen. Toch keerde de kans zich ten slotte beslist tot ons voordeel, en de verlokkelike aanbiedingen van de Portugezen werden geweigerd [1]).

Zo hadden we vaste voet gekregen in Paliacatta. Als opperkoopman werd daar Hans Marcelis gelaten [2]), voor de tijd van een of twee jaar, op een maandelikse soldij van 62 gulden [3]). Als onderkoopman zou Abraham Fontaine bij hem blijven, die weliswaar gehoopt had, „voorder te trecken", maar zich toch in de getroffen regeling kon schikken. Ze kregen nog drie andere personen als bestuurders van de nieuwe loge bij zich [4]). Lijkt ons dit getal al niet groot voor een zo veelbelovende vestiging, evenmin vindt Marcelis het cargasoen voldoende. Hij schrijft aan l' Hermite, dat in Paliacatta zeer veel vraag is naar rood scharlaken, verder naar nagelen, foelie en nootmuskaat [5]).

Maertssen's schip de Cleyne Sonne was reeds vóór de hofreis van de beide gezanten naar Masulipatam vertrokken, waarheen hij zelf nu volgde. 18 Junie kwam hij er aan, zeer tevreden

[1]) Vgl. over het voorgaande: Kopie-brief van Fontaine aan l'Hermite, geschreven op weg naar en in Vellor, 31 Mei 1610, Kol. arch.; Willem Janssen aan l'Hermite, Masulipatam, 18 Junie 1610, Kol. arch.

[2]) Die reeds op al de drie andere kantoren in dienst geweest was. Vgl. Marcelis aan de bewindhebbers van de kamer te Amsterdam, Paliacatta, 31 Mei 1610, Kol. arch.

[3]) Kopie-resolutie van het schip de Cleyne Sonne, 29 April 1610, Kol. arch.

[4]) Marcelis aan l'Hermite, Paliacatta, 30 Mei 1610, Kol. arch.; verder de eerste brief, genoemd in noot 1. De drie personen waren waarschijnlik: Jan Cornelissen, Aeldert Wyllemss. en Leenaert Gerritss. Vgl. de kopie-resolutie van de raad te Paliacatta van 1 Aug. 1610, Kol. arch.

[5]) Vgl. de eerste brief, genoemd in noot 4.

over de onderhandelingen, aangaande Paliacatta gevoerd [1] [2].

Maar zo min als één van de andere drie kantoren na zijn oprichting dadelik een zorgeloos bestaan had gehad, zou dit ook met Paliacatta het geval zijn. Ook hier ontbrak het niet aan „seer groote quellingen, facherien ende moeyten". De handel werd nu en dan eenvoudig verboden, en de loge somtijds met soldaten bezet, opdat niemand met de Hollanders zou kunnen spreken.

Eens, de 21e of 22e Julie, liep het wel de spuigaten uit: Marcelis werd door soldaten van de sabandar uit zijn bed geroepen en daarop met zijn onderhorigen geslagen, de deur van de loge werd neergeworpen, en tot grote ontsteltenis van de leggers stalen de inlanders daaruit wapenen en wat ze verder maar wilden.

Toen dit voorval aan de koning ter ore kwam, ontstak hij in toorn over het gedrag van de sabandar, en koos onze partij. Hij zond de „gouvernante" van de koningin [3], Condema genaamd [4], die de moeder van de sabandar was, naar Paliacatta, om haar zoon met onze afgevaardigde tezamen naar Vellor te brengen, waar dan de zaak verder zou worden onderzocht. 29 Julie kwam ze aan. Hetzij echter dat Marcelis en de zijnen

[1]) Van Wesick aan l'Hermite, Masulipatam, 20 Junie 1610, Kol. arch.; Marcelis aan de bewindhebbers van de kamer te Amsterdam, Paliacatta, 31 Mei 1610, Kol. arch.

[2]) Dáár vernam hij eerst goed, „wat een heerlicke plaets Palicatte voor de Compagnie is"; daarom moest Marcelis ook al zijn best doen, „de hardten van de inwoonders .... te trecken". Kopie-brief van Maertssen, Van Wesick enz. aan Marcelis, Masulipatam, 19 Junie 1610, Kol. arch.

[3]) Paliacatta stond onder een van de vrouwen van de koning van Vellor. Vgl. ook HEERES, p. 101, noot 6.

[4]) Namelik de goevernante.

zich toch niet geheel onschuldig gevoelden ten opzichte van het vermelde geval, hetzij dat ze vreesden, dat de moeder van de sabandar in elk geval ten behoeve van haar zoon de Hollanders tegen zou werken, er werd besloten, dat men haar een geschenk zou vereren, en wel 100 realen van achten, $1\frac{1}{2}$ man [1]) sandelhout, 5 damasten en 2 armosijnen [2]).

Ook de koning moest natuurlik met een schenkage bedacht worden. En hier moeten we even teruggrijpen op iets, waarover reeds in het vorige hoofdstuk gesproken is [3]). We herinneren ons, hoe de Hollanders, om de naïk van Gingier te belonen voor het verdrijven van de Portugezen uit Tegenapatam, moeite gedaan hadden bij de koning van Kandia, om een paar olifanten te krijgen, en reeds maakten we melding van de goede uitslag van die onderhandelingen [4]).

We vernemen, dat de naïk in het vorige jaar, toen hij bericht naar Kandia gezonden had, ons in Tegenapatam te hebben toegelaten, ook reeds drie olifanten gekregen had. Hierop was hij, evenals de koning van Carnatica, de naïk van Tandzjoer en de koning van Golconda zeer gesteld. Men vertelde, dat men aan deze vorsten de olifanten, die op Ceilon à 40 pagoden per stuk verkrijgbaar waren, wel voor 1800 à 2000 pagoden zou

[1]) Vgl. hoofdstuk VI.

[2]) Kopie-brief van Marcelis en Fontaine aan Van Wesick, Paliacatta, 30 Juli 1610, Kol. arch.; Kopie-resolutie van de raad te Paliacatta, 1 Aug. 1610, Kol. arch.; Marcelis en Fontaine aan l'Hermite, Paliacatta, 23 Nov. 1610, Kol. arch.

[3]) Zie p. 97 v.

[4]) Vgl. ook over Ceilon: de brief, geschreven in de Cleyne Sonne, aan de koning van Kandia, Maart 1610, op de rede van Tegenapatam, „Historiesch Verhaal", I, p. 498 v., LUZAC, Hollands Rijkdom, III, p. 132.

kunnen verkopen, iets, wat we niet dan met de grootste voorzichtigheid mogen aannemen [1]).

Helaas zou aan de naïk van Gingier nu het genoegen onthouden worden, dat onze leggers zich voorstelden, hem te bereiden. Onze makelaar [2]) Lingena [3]), die zijn onderhandelingen met sukses gevoerd had, keerde eindelik met twee olifanten, een grote en een kleine, naar Koromandel terug [4]).

Zonderling genoeg kwam hij echter hiermee niet voor Tegenapatam, maar voer er mee naar Paliacatta. Wat is de reden van dit vreemde gedrag? Bourgonje, die met recht woedend was over deze willekeur, zegt aldus: Lingena was een vriend van Marcelis. Bij Porto Novo gekomen, vernam hij, dat Marcelis opperkoopman in Paliacatta was geworden. Ook zou hij hoogst ongaarne in Tegenapatam gekomen zijn, daar hij een ambtenaar van de aya, die ook in Ceilon was geweest, bij de koning van Kandia had geblameerd. Om deze beide redenen besloot hij, liever zijn vriend in Paliacatta met de schenkage te verblijden, dan de kans te lopen, in Tegenapatam onaangenaam te worden ontvangen [5]).

Marcelis echter, die reden heeft, de verandering in het oorspronkelike plan als zo natuurlik mogelik te beschouwen, schrijft aan Van Wesick, dat het hem onbekend was, dat Lingena

1) Marcelis aan de bewindhebbers van de kamer te Amsterdam, Paliacatta, 31 Mei 1610, Kol. arch.

2) Twee kopieën van de brief van Van Wesick en Ravesteyn aan Marcelis, Petapoelie, 21 Sept. 1610, Kol. arch.

3) Of dit eenvoudig een nåám is, of ook een åmbt aanduidt, is niet volkomen duidelik.

4) Kopie-resolutie van de raad te Paliacatta, 1 Aug. 1610, Kol. arch.

5) Kopie-brief van Bourgonje c. s. aan Van Wesick. Tierepopelier, 26 Julie 1610, Kol. arch.

opzettelik Tegenapatam zou voorbijgezeild zijn [1]). Aan l'Hermite geeft hij als oorzaak van deze verandering op, dat het schip met de olifanten door storm overvallen was bij Caulom [2]), een plaats onder het gebied van Paliacatta, en er toen geen middel was, om ze naar het land van de naïk van Gingier te brengen [3]). We mogen ons dan echter, dunkt me, afvragen, waarom Lingena dan reeds zo noordelik gezeild was. In elk geval: de naïk moest het zo begeerde geschenk ontberen, en in Paliacatta kreeg men er de beschikking over.

Wat met deze twee olifanten te doen? Zou men, op winst bedacht, trachten, ze aan de grote koning te verkopen? Dit was inderdaad het oorspronkelike plan, door Marcelis en zijn metgezellen gevormd. Maar in Masulipatam vond men ditmaal, dat de politiek boven de direkte winzucht moest gaan, en het veel beter voor onze jonge vestiging zou zijn, dat we de koning met een rojaal geschenk begiftigden, dan dat we ons dadelik als winstzieke kooplieden zouden tonen. De raad van Masulipatam schreef in die geest naar Paliacatta, waar nu werd besloten, dat men de olifanten voor de koning als geschenk [4]) zou meenemen op de hofreis, waarvoor de goevernante ons kwam halen, waarbij dan nog een candy en 15 ratel [5]) sandelhout, $1^1/_2$ man foelie, 3 corge kleine porseleinen kopjes, 18

1) Kopie-brief van Marcelis en Fontaine aan Van Wesick, Paliacatta, 8 Okt. 1610, Kol. arch.

2) Covelong, ligt op een eilandje aan de kust, op bijna 13° N.B.

3) Marcelis en Fontaine aan l'Hermite. Paliacatta, 23 Nov. 1610, Kol. arch.

4) „de selve an desen Coninck vercoopende, ons natie als faem daer mede souden besmetten" (Marcelis en Fontaine aan l'Hermite, Paliacatta. 23 Nov. 1610, Kol. arch.).

5) Het arabies pond. Zie HOBSON-JOBSON s. v. Rottle, p. 770. Zie over de candy of bhar hoofdstuk VI.

damasten en 800 of 900 realen van achten naar Vellor als geschenken zouden meegenomen worden [1]).

Zo begon de reis naar de hoofdstad. Als afgezanten van onzentwege gingen Hans Marcelis en Abraham Fontaine mee. Het vertrek was op 1 Augustus bepaald [2]).

De reis zou van langer duur zijn, dan men in Paliacatta gehoopt had. Hoewel de Hollanders, in Vellor gekomen, zich dageliks van 's morgens tot 's avonds, ja tot middernacht aan het hof bevonden, gelukte het hun eerst op 30 Augustus, met de koning te spreken. Hij vertoonde zich toen in de stad, en, daar het volk grote geestdrift aan den dag legde „met schieten, roepen ende tieren", wisten Marcelis en Fontaine niet beter te doen, dan aan deze huldeblijken, hoe weinig van harte ook, deel te nemen. Het gelukte hun nu, bij de koning gehoor te krijgen. Hij beloofde, hen binnen een paar dagen te ontbieden en een andere sabandar in Paliacatta aan te stellen. Sedert werd echter een nadere audiëntie dageliks uitgesteld. Intussen gaven de Portugezen, hun kans schoon ziende, een mooie olifant, twee paarden en andere geschenken aan de koning, en wezen hem er op, dat, als de Hollanders Paliacatta behielden, de handel in St. Thomé onvermijdelik moest verlopen. De koning werd hierdoor ook nu weer aan 't wankelen gebracht, en hij, zowel als zijn zwager Narpraga en zijn opperveldheer Obbe Radzja, deden de gezanten verlokkelike aanbiedingen voor ándere plaatsen dan Paliacatta. Moesten Marcelis en Fontaine hierop

[1]) Kopie-brief van Marcelis en Fontaine aan Van Wesick, Paliacatta, 30 Julie 1610, Kol. arch.; Kopie-resolutie van de raad te Paliacatta, 1 Aug. 1610, Kol. arch.; Marcelis en Fontaine aan l'Hermite, Paliacatta, 23 Nov. 1610, Kol. arch.

[2]) Zie de resolutie van 1 Aug. 1610, genoemd in noot 1.

ingaan? Ze vreesden al het ergste voor het geval, dat de Hollanders tóch Paliacatta wilden houden, en schreven aan Van Wesick om raad.

Deze ried in een brief aan Marcelis sterk aan, dat men zich toch nooit moest laten overhalen, Paliacatta te verlaten voor een andere plaats in de omgeving [1]). Gelukkig kwam het ook niet zo ver.

Door een twist tussen Narpraga en de kapitein van 's konings garde, werden de Hollanders nog lange tijd opgehouden. Toen deze door de koning was bijgelegd, verkregen ze eindelik een laatste audiëntie. Hernieuwd werd de belofte, dat Paliacatta een andere sabandar zou krijgen, „tsamen een controleur" [2]). De tol zou verminderd worden van 2 op $1^1/_2$ %. Marcelis en Fontaine kregen twee palankijns en twee ringen, en werden aldus triomfantelik door de stad gedragen, „een groot spijt voor onse vijanden de Portugiesen ende andere meer." Nog werden de Hollanders begiftigd met een dorp, dat een uur van Paliacatta lag, Averipaeque genaamd. Door de traagheid van de sekretaris, die hun brieven moest gereed maken, konden ze eerst 26 September uit Vellor vertrekken. Lingena bracht hun, met een medeplichtige, op de volgende manier nog bijna groot nadeel toe in Vellor: Hij moest hun als tolk dienen, en zo hadden ze hem uit hun naam aan Narpraga en diens zuster, de koningin, vijfhonderd realen laten beloven. Lingena beloofde er echter maar 250, om dan met zijn mede-

[1]) Welke brief waarschijnlik eerst in Paliacatta in handen van Marcelis gekomen is.

[2]) Misschien iemand om de *sabandar* te kontroleren? Moeten we het in verband brengen met de „visiadores", waarover HEERES p. 159, noot 4, spreekt?

plichtige de rest in eigen zak te steken. Ze verdwenen echter uit Vellor, vóór hun het geld betaald was. Toen nu Narpraga later hoorde, dat de Hollanders eigenlik van plan geweest waren, 500 realen te geven, wilde hij er niet minder ontvangen, en moesten ze er ten slotte wel 400 afstaan. Op de terugreis bezochten Marcelis en Fontaine nog de veldheer Obbe Radzja, in de plaats Sataour, daar het dorp Averipaeque in diens gebied lag. Hij gaf er de Hollanders onmiddellik possessiebrieven voor, en bovendien uit eigen beweging de plaats Cavecantoure, liggende aan de rivier van Paliacatta, om daar te handelen, „betaelende voor trecht" $^3/_4$ $^0/_0$, wat al heel billik te noemen is. Verder gaf hij ons vrije handel in geheel zijn gebied. Ook van zijnentwege zou nu een goevernante bij ons komen, om met ons te bezichtigen „eenighe plaetsen, die ons soude mogen goet duncken", ja zelfs bood hij aan, een „eylandeken, liggende een weynich binnen strant", op zijn eigen kosten van een haven te voorzien, en ons te „provideren van gelde", om handel te drijven in zijn landen.

Marcelis en Fontaine gingen echter niet dadelik op de aanbiedingen van Obbe Radzja in, zeggende, dat ze geen plaatsen mochten aannemen, dan na hiervan kennis te hebben gegeven aan hun admiraal. Met nadere aanbiedingen, die de veldheer liet doen, toen Willem Janssen in Paliacatta geland was [1]), had hij niet méér resultaat.

De 2e Oktober eindelik kwamen Marcelis en Fontaine van hun gewichtige zending terug, en werden door de nieuwe sabandar vriendelik ontvangen [2]).

---

[1]) Zie beneden.

[2]) Vgl. over het voorgaande: Marcelis en Fontaine aan l'Hermite, Paliacatta, 23 November 1610, Kol. arch.; Kopie-brief van Marcelis en Fontaine aan Van

Mocht men in Paliacatta aldus reden hebben tot tevredenheid, in Tierepopelier heerste grote verbolgenheid wegens de olifantenkwestie. En hiervoor was reden. De aya was woedend en wou Bourgonje niet te woord staan, toen deze naar hem toe reed. En de brieven, die de andere leggers van Tierepopelier onderwijl van Marcelis, ook met bestemming voor de aya, ontvingen, waren niet in staat, de ontstemming weg te nemen, zodat die aan de aya niet eens verzonden werden [1]). 4 Augustus 1610 vinden we Jacob Simonssen Steyl, de opvolger van Marcelis als onderkoopman van Tierepopelier, samen met Burger Jacopssen Haen en Philips Corbet, twee andere leggers van dit kantoor, in Gingier, om over deze zaak te onderhandelen. Ze melden dan aan Jan van Wesick, dat de aya dán alleen geneigd was, weer vriendschap met de Hollanders te sluiten, als ze hem óf de bewuste olifanten gaven, óf zoveel geld, als waarvoor ze aan de koning van Vellor waren of nog zouden worden verkocht [2]) [3]) [4]).

Wesick, Paliacatta, 8 Okt. 1610, Kol. arch.; Kopie-brief van Marcelis en Fontaine aan Van Wesick, Vellor, 7 Sept. 1610, Kol. arch.; twee kopieën van de brief van Van Wesick c. s. aan Marcelis, Petapoelie, 22 Sept. 1610, Kol. arch.; Kopie-brief van Hendrik Hendrikszoon Cloecks c. s. aan Van Wesick en Willem Janssen, Paliacatta, 5 Okt. 1610, Kol. arch.

[1]) Kopie-brief van Bourgonje c. s. aan Van Wesick, Tierepopelier, 26 Julie 1610, Kol. arch.

[2]) Ze waren dus nog in de mening, dat de olifanten van Paliacatta in Vellor zouden worden *verkocht*.

[3]) Kopie-brief van Jacob Simonssen Steyl c.s. aan Van Wesick. Gingier, 4 Aug. 1610, Kol. arch.

[4]) De aya had dus persoonlik blijkbaar ook belang gehad bij de olifantzending. (Vgl. ook: Twee kopieën van de brief van Van Wesick en Ravesteyn aan Marcelis, Petapoelie, 21 Sept. 1610, Kol. arch.; verder de tweede brief, genoemd in noot 2, pag. 132).

Marcelis schijnt niet die eigenschappen bezeten te hebben, die voor een goed faktorijhouder van de Compagnie nodig waren. Daarvoor vernemen we te veel, wat tegen hem getuigt, afgezien van de rol, die hij in de bovenvermelde olifantenkwestie mag gespeeld hebben.

Wanneer hij in een brief aan de bewindhebbers van de kamer Amsterdam onder meer klachten de volgende uit, dat Bourgonje hem in Tierepopelier zijn diensten met ondank had vergolden, en hij zich over diens valsheid beklaagt [1]), dan is het niet meer dan billik, dat wij over Marcelis zelf het volgende geval meedelen, dat geen bizonder gunstig licht werpt op de eerlikheid, die hij als legger in het kantoor Tierepopelier betrachtte: Hij liet daar eens voor een partij van ongeveer 150 geschilderde sarassa's namens de opperkoopman een prijs aanbieden, die veel te laag was, zonder dat hij hiertoe enigszins opdracht gekregen had. De koop werd geweigerd. Toen bood hij voor eigen rekening een groter bedrag, en kreeg de sarassa's, die hij door de achterpoort van de loge liet brengen en door 't venster in zijn kamer binnenhaalde [2]).

Ook bij zijn terugkeer van de hofreis naar Vellor bracht hij de belangen van de Compagnie in gevaar. 3 Oktober, een dag na zijn terugkomst, ging hij, zeker geleid door een overdreven machtsbesef, naar de nieuwe sabandar in de bangsal, en liet de schilders daar roepen, welke hij op zeer onheuse wijze bejegende. Tevergeefs brachten Fontaine en Hendrik Hendrikszoon Cloeck hem onder 't oog, „dat men die luyden soe niet moeten toe spreecken"; hij antwoordde, dat dit niet anders kon. Hoewel de andere leggers er niets tegen konden doen, voelden ze zich toch geroepen, een brief aan Van Wesick en Willem Janssen te schrijven, om zich ernstig over de gedragingen van hun superieur te beklagen [1]). En deze brief, gezonden door Hendrik Hendrikszoon Cloeck, Jan Cornelissen Alenbeek, Aeldert Wyllemss, Leenaert Gerritss. en Jacop Ghelijnsen van Ro, deed nog een ander boekje open over Marcelis: Hij had ook aan de woeste voorvallen in Julie [2]) zeer veel schuld gehad, „met sijn quaede mont te roeren, ende een hoerekint van den samdaer gemaeckt, ende sijn dienaers voor haer cop gesmeten, ende voors met sijn deghen naer den samdaer sijn huys gelopen." Maar daar zong hij een toontje lager: „toen hij voor den samdaer stont, doen gebraeck het mandelijck [3]) hart, want schreyden seer, gelijck die kinderen, en wilden in 3 daeghen niet eten". Om Fontaine gaf Marcelis niets, om de ondertekenaars evenmin, en het „volck binnes huys" verzocht ook, te schrijven, dat het geen huis met Marcelis kon houden. Alleen „onse Lingena" [4]) scheen zijn speciale vriend te zijn. Twee dagen na het opstellen van deze brief voegde Fontaine er nog een naschrift aan toe, waarin hij in bedekte termen zijn ontevredenheid over Marcelis te kennen gaf.

Deze brief, die 19 Oktober te Masulipatam aankwam, miste

[1]) Marcelis aan de bewindhebbers van de kamer te Amsterdam, Paliacatta, 31 Mei 1610, Kol. arch.

[2]) Kopie-brief van Bourgonje c.s. aan Van Wesick, Tierepopelier, 26 Julie 1610, Kol. arch.

[1]) Kopie-brief van Hendrik Hendrikszoon Cloeck c.s. aan Van Wesick en Willem Janssen, Paliacatta, 5 Okt. 1610, Kol. arch.

[2]) Zie p. 126.

[3]) = mannelik.

[4]) Is deze na zijn verdwijnen uit Vellor (zie p. 132) dus weer aan de kust gekomen? Of is het iemand anders?

zijn uitwerking niet; Willem Janssen kreeg de 27e Oktober volmacht van de raden van Masulipatam en Petapoelie, om in Paliacatta orde op zaken te stellen. De tweede November vertrok hij met het jacht Cleyn Middelborgh naar het Zuiden en landde de 10e te Paliacatta.

Hier werd zes dagen later een resolutie genomen, die ook door Marcelis werd ondertekend, en waarbij het volgende werd vastgesteld:

De opperkoopman zal zijn onderhorigen „geene quade exempelen" weer geven. Hij zal ook door „onreedelick sprecken" de sabandar, zijn volk en de inwoners van deze plaatsen geen reden weer geven, „om iets quaet op onse volck te pretenderen". Wanneer hij daar tegen handelt, moet de onderkoopman zulks dadelik aan 't kantoor van Masulipatam [1]) melden. De opperkoopman mag verder niets van zijn boeken en papieren voor de onderkoopman verborgen houden, „alsoo de heeren bewynthebberen sulcx op het hoochste sijn belastende". De opperkoopman mag geen goederen kopen of verkopen zonder resolutie van zijn raad. Hij moet de onderkoopman en de assistenten voldoende onderricht geven betreffende de kledenhandel. Beloften en schenkages ten slotte zullen alleen gedaan worden met resolutie van de raad.

In de laatste helft van November is Willem Janssen waarschijnlik uit Paliacatta vertrokken [2]). Mede door zijn toedoen

---

[1]) Een maatregel, die al enigszins vooruitloopt op de stichting van 't centraal gezag op één plaats. Vgl. het slot van dit hoofdstuk.

[2]) Resolutie van Willem Janssen en de raad van Paliacatta, Paliacatta, 16 Nov. 1610, Kol. arch.; twee kopieën van een brief van Marcelis' ondergeschikten aan de raden van Masulipatam en Petapoelie, 16 Nov. 1610, Kol. arch.; Willem Janssen, Marcelis etc. aan Bourgonje, Paliacatta, 20 Nov. 1610, Kol. arch.; Vgl. ook de kopie-instruktie voor Marcelis, Kol. arch.

hadden de zaken in deze faktorij weer een zekere vastheid gekregen. We willen nu afstappen van de geschiedenis van onze jongste vestiging, om over de belangrijke verandering te spreken, die inmiddels in Noord-Koromandel had plaats gegrepen.

Van Wesick had het veroverde schip Ternate in Petapoelie met een lading lijnwaden voorzien, en daarna gingen mét dit schip de Eendracht en de Cleyne Sonne zeil naar Masulipatam, om daar 25 Mei aan te komen [1]). Om daar zowel als in Petapoelie het inschepen van de gerede goederen gezamenlik te kunnen volbrengen, vertrokken Pieter Ysaacx en Van Wesick met twee assistenten tegelijk met de schepen uit Petapoelie, om over land Masulipatam te bereiken. Op vijf mijlen van het doel van de tocht gekomen, begon Ysaacx over de hitte te klagen. Op zijn verzoek hield men een kleine rust, waarin iets genuttigd werd. Van Wesick reed nu met de assistenten vooruit naar Masulipatam, om daar vast het avondmaal gereed te maken. Pieter Ysaacx liet zich door de hitte, die hem bevangen had, verleiden, overmatig veel te drinken, hetgeen noodlottig voor hem werd. Door zijn dienaars teruggeroepen, vonden Van Wesick en de beide assistenten hem reeds sprakeloos, en spoedig gaf hij de geest.

Zijn lijk werd naar Masulipatam gebracht, waar dit treurige, onverwachte sterfgeval ook bij de Moren en heidenen oprechte deelname vond. Hier werd Ysaacx begraven, de man, die zijn laatste levensjaren besteed had aan het vestigen van onze handel aan de kust; van wie we niet weten, dat hij daar ooit

---

[1]) Ook Cleyn Middelborgh kwam op die dag in Masulipatam aan. (Willem Janssen en Van Wesick aan Arend Maertssen, Masulipatam, Mei 1610, Kol. arch).

de belangen van de Compagnie in 't minst heeft benadeeld; en dit kan niet van al de andere opperkooplieden gezegd worden!

Onmiddellik nam Van Wesick zijn sleutels in bewaring en liet zijn boeken door de onderkoopman van Masulipatam sluiten, om ze naar Bantam te zenden, in het vertrouwen, dat alles volledig in orde zou worden bevonden.

Moeilik had de dood van Pieter Ysaacx op een ongeschikter tijdstip kunnen vallen. Juist nu zou men het inschepen van de kleden voltooien, wat de tegenwoordigheid van beide leggers eiste, terwijl, zoals we zullen zien, de Portugezen deze gelegenheid te baat zouden nemen, om de Hollanders te bemoeiliken, zoveel ze konden.

Hier moest vlug gehandeld worden. De raad van de schepen besloot, Van Wesick in Ysaacx' plaats te stellen, zodat hij geautoriseerd werd, als opperkoopman in Masulipatam en president van Petapoelie op te treden. Pieter Jelis van Ravesteyn zou Van Wesick opvolgen in Petapoelie, tot nogtoe onderkoopman aldaar, terwijl Adolf Thomassen, assistent te Masulipatam, in Ravesteyn's plaats trad [1]).

Alhoewel Van Wesick gaarne de kust verlaten had, zo begreep hij toch, dat de dood van Pieter Ysaacx de toestand aldaar bizonder kritiek had gemaakt; hij vond 't dus goed, zich nog voor één jaar te verbinden [2]).

---

[1]) Adolf Thomassen kon met de negotie in Petapoelie enigszins op de hoogte zijn. Vgl. p. 106.

[2]) Van Wesick, naar Bantam. Masulipatam, 15 Junie 1610, Kol. arch.; Van Wesick aan l'Hermite, Masulipatam, 17 Junie 1610, Kol. arch.; l'Hermite aan de bewindhebbers te Amsterdam, Bantam, 10 Nov. 1610, Kol. arch. Een uittreksel hiervan bij De Jonge, III, Onuitgeg. stukken, p. 339 v. Enkele nadere bizonderheden omtrent de dood van Pieter Ysaacx geeft nog een brief van Willem Janssen en Van Wesick aan Arend Maertssen, Masulipatam, Mei 1610, Kol. arch.

De vraag is zeker gerechtigd, of, nu men in Paliacatta handel kon drijven, nu aan de leggers tevens de stevige steun van de bekwame Pieter Ysaacx was ontvallen, men niet de moeilike en zoveel minder belovende negotie in Golconda kon laten varen. Waarvoor toch zou men, wanneer in Paliacatta overvloed van doeken te krijgen was, die zware onkosten blijven betalen, die voor het onderhoud van vier loges nodig waren?

Inderdaad werd er ernstig over gedacht, altans de handel in Petapoelie te staken, wanneer men eenmaal geheel bevestigde toestanden en vrije handel in Paliacatta zou hebben [1]).

Ten opzichte van Masulipatam was het echter enigszins anders gesteld. In dezelfde brief naar Bantam, waarin Van Wesick verslag geeft van de dood van Pieter Ysaacx, verklaart hij zich beslist ertegen, het kantoor Masulipatam op te geven, en dat wel om drie redenen: ten eerste was er op de koopmanschappen, die vroeger door de Portugezen werden aangebracht, als nagelen, foelie, noten, porselein, sandelhout en „spialter" [2]), veel winst te maken. Verder bleef Masulipatam van belang voor het verkrijgen van de witte doeken, die hier zelfs beter te krijgen waren dan in Paliacatta (in welke plaats de geverfde doeken 't best waren te bekomen), terwijl Van Wesick ten slotte de voordelen niet gering schat, die men hier uit de indigohandel zou kunnen genieten [3]).

Misschien is het hier de plaats, enkele algemene opmerkingen

---

[1]) Willem Janssen, Pieter Ysaacx en Van Wesick aan Arend Maertssen, Petapoelie, 18 Mei 1610, Kol. arch.; De eerste brief, genoemd in noot 2, p. 138. Kopie-missive van l'Hermite aan admiraal Van Caerden, Bantam, 23 Okt. 1610, Kol. arch.; Ravesteyn aan l'Hermite, Petapoelie, 2 Nov. 1610, Kol. arch.

[2]) Zie beneden.

[3]) Vgl. de eerste brief, genoemd in noot 2, p. 138; vgl. ook: twee kopieën van de brief van Van Wesick en Ravesteyn aan Marcelis, 21 Sept. 1610, Kol. arch.

te maken omtrent de gang van ons bedrijf aan de kust, sedert de komst van de drie hollandse schepen.

We zagen reeds, dat Paliacatta het meest voor de Compagnie beloofde; de prijzen van de doeken waren er laag, en Marcelis schrijft 23 November 1610: „al hadden wij thien mael meer capitaels ende gelt, om in doecken te besteden, souden niet verlegen vallen.” Geen wonder, dat Marcelis op deze drukke plaats behoefte had aan een groot cargasoen, om de handel te drijven. Wat de waren betreft, die door de inlanders begeerd werden, men zou er kunnen verkopen: lood, tin, zwavel, kamfer, notemuskaat, foelie, nagelen, sandelhout, lange peper [1]), witte en zwarte benzoë [2]), muscus, rood scharlaken, fluweel en „sijde laecken”, terwijl men verder nog wel porseleinen kopjes, schildpadhoorn, kwikzilver en klatergoud zou kunnen verhandelen. Ook aan geld was grote behoefte. Het cargasoen van 8000 realen, dat in het kantoor was gelaten, was spoedig niet meer toereikend, en Paliacatta was op de hulp van andere faktorijen aangewezen. Gelukkig werd deze verleend: Uit Masulipatam werden 10 September 1000 pagoden aan kontant geld, spiegels, naalden en andere waren ontvangen; met het jacht Cleyn Middelborgh, waarmee Willem Janssen naar Paliacatta vertrok [3]), werden nog 2000 pagoden gezonden, terwijl ten slotte ook nog een som gelds aan het kantoor Paliacatta ten goede kwam, die oorspronkelik was bestemd tot 't herstellen van de Eendracht. Men had echter besloten, dit schip te verbranden [4]).

---

[1]) Als medicijn veel gebruikt voor mensen, olifanten en paarden.

[2]) Zie Encyclopaedie van Nederlandsch Indië s. v. Benzoë.

[3]) Zie p. 136.

[4]) Kopie-brief van Marcelis en Fontaine aan Van Wesick, Paliacatta, 8 Okt. 1610, Kol. arch.; Twee kopieën van de brief van Van Wesick en

Ook Tierepopelier was niet de slechtste plaats. De handelaars kwamen er nu vrij in onze loge, van alle kanten, zodat het een goede stapelplaats voor doeken scheen te kunnen worden. Men was er dan ook in Mei 1610 met het bouwen van een nieuw huis bezig, dat men hoopte, binnen twee maanden te kunnen voltooien. Sandelhout en zwavel kon er zeer duur verkocht worden.

Tierepopelier had zijn bloei voornamelik te danken aan Hans Marcelis, indien we hem zelf mogen geloven, wanneer hij aan de bewindhebbers van de kamer Amsterdam uitvoerig schrijft, wat hij voor het kantoor heeft gedaan: hij had de schilders en wevers zo ver gebracht, dat ze de javaanse en maleise kleden beter maakten dan in Petapoelie, terwijl de prijzen aanzienlik lager waren. De indigo was te Tegenapatam ook bijna de helft goedkoper dan in Masulipatam, maar dan ook veel slechter van kwaliteit.

Bourgonje, het hoofd van het kantoor, kon er zijn ontevredenheid niet goed over verkroppen, dat deze bloeiende faktorij nog altijd beneden Masulipatam scheen gesteld te worden, want hij had gehoord, dat het in Tierepopelier gelaten cargasoen wel de helft scheelde met dat van Masulipatam [1]).

Ravesteyn aan Marcelis, Petapoelie, 21 Sept. 1610, Kol. arch.; Van Wesick en Schorer aan l'Hermite, Masulipatam, Nov. 1610, Kol. arch.; Ravesteyn aan l'Hermite, Petapoelie, 2 Nov. 1610, Kol. arch.; Kopie-brief van Marcelis en Fontaine aan Van Wesick, Paliacatta, 30 Julie 1610, Kol. arch.; Willem Janssen, Marcelis enz. aan Bourgonje, Paliacatta, 20 Nov. 1610, Kol. arch.; Marcelis en Fontaine aan l'Hermite, Paliacatta, 23 Nov. 1610, Kol. arch.; Marcelis aan l'Hermite, Paliacatta, 30 Mei 1610, Kol. arch.

[1]) Bourgonje aan Maertssen, Tierepopelier, 24 Mei 1610, Kol. arch.; Marcelis aan de bewindhebbers van de kamer te Amsterdam, Paliacatta, 31 Mei 1610; Kol. arch.; Bourgonje aan l'Hermite, Tierepopelier, Mei 1610: Kol. arch.

In Noord-Koromandel waren nog oude kwesties hangende. We herinneren ons, dat de hofreis naar Golconda, waarvan Van Wesick de dag na nieuwjaar teruggekomen was [1]), tot geen bepaald resultaat had geleid ten opzichte van het zegelrecht. Men had de zaak voorlopig laten rusten, in de hoop, dat bij de komst van onze schepen een gezant namens de Hollanders naar het hof van Golconda zou gaan, om daar aan het verschil een einde te maken. Deze hoop werd niet vervuld, en zo moest men voorlopig, nu men zich nog op geen bepaald verdrag dienaangaande kon beroepen, de inlanders wel enigszins naar de ogen zien. Bij de goeverneurs van Petapoelie en Masulipatam hadden de Hollanders door een schenkage de voorlopige bestendiging van de 4 %-tol, zonder andere pretenties, weten te verkrijgen, terwijl ze er ook niet aan ontkwamen, aan Mirsumela een geschenk te doen voor 't afkopen van het zegelrecht.

De goeverneur van Masulipatam eiste echter, nu de tolkwesties nog niet voorgoed opgelost waren, voor 3000 pagoden van ons nieuw aangebracht cargasoen [2]) te mogen kopen, voor de koning, zoals het weer heette, en, hoewel hij niet geheel zijn zin kreeg, moest men toch voor 1000 pagoden aan koopwaren op afbetaling aan hem afstaan.

Zonder verlof van de goeverneurs was in Masulipatam en Petapoelie feitelik geen handel mogelik. Soms kwamen handelaars heimelik bij nacht, om hun zaken met de leggers te doen, maar ze werden zwaar bestraft, als men hen betrapte.

---

[1]) Zie p. 108.

[2]) Dit bestond uit nagelen, kwikzilver, aluin, klatergoud, agelhout en zijdewerk, sandelhout, tintinago, foelie, muscus, notemuskaat, gouddraad, porselein en misschien nog wel andere waren.

Wat de goeverneurs zelf aan de Hollanders leverden, was slecht, omdat ze de wevers niet voldoende beloonden, maar de faktorijhouders waren wel gedwongen, het aan te nemen, om maar geen uitstaande schulden te krijgen.

Voor Van Wesick was het bijna onmogelik, de smokkelhandel te beletten, die door de Hollanders zelf bedreven werd. Met recht ziet hij de toestand donker in.

We zien dus, dat Noord-Koromandel, hoe lang de handel daar ook gevestigd was, toch altijd veel bezwaren en zorgen opleverde, al verwacht Ravesteyn ook wel iets goeds van een inlandse regeringsverandering aangaande Masulipatam, die in 1610 intrad [1]) [2]).

Over de hoeveelheid kleden en andere waren van de kust, die in Bantam werden aangevoerd met de laatstgekomen schepen, is ons het volgende bekend: 16 September 1610 kwam in Bantam het veroverde schip Ternate aan. De Cleyne Sonne, die door „contrarie wint" van de Ternate afgeraakt was, kwam eerst de 1e Oktober in Bantam aan, waar men reeds voor het lot van het schip was gaan vrezen.

Beide schepen samen brachten 292 pakken koromandelse kleden aan, 24 pakken garen, 72 balen indigo en 39 pakken guzeratse lijnwaden, die in Atjeh door Aelbrecht Willemsz. waren ingekocht. We weten verder, dat van de koromandelse

---

[1]) In plaats van één goeverneur, die het bewind pachtte, werden namelik meerdere personen van 's koningswege aangesteld, om Masulipatam te regeren.

[2]) Ravesteyn aan l'Hermite, Petapoelie, 2 Nov. 1610, Kol. arch.; een exemplaar van de verzamelde diverse instrukties voor de reis van Verhoeff, Rijks archief, Aanwinsten 1910; Van Wesick en Schorer aan l'Hermite, Masulipatam, Nov. 1610, Kol arch.; Van Wesick, naar Bantam, Masulipatam, 15 Junie 1610, Kol. arch.

lijnwaden er 151 pakken in Petapoelie waren ingescheept, terwijl de 24 pakken garen waarschijnlik uit Tierepopelier afkomstig waren [1]).

Voor hoe natuurlik het reeds gold, dat er sluikhandel gepleegd werd, blijkt wel hieruit, dat, toen de Ternate te Bantam aangekomen was, men daar wel vermoedde, dat het scheepsvolk voor zich persoonlik kleden meenam. Streng onderzoek zou dus worden ingesteld, maar tevens werd bepaald, dat, inplaats van de overtreders te straffen, men hun integendeel nog geld zou betalen voor de aldus gevonden kleedjes [2]).

Het ontschepen van de doeken bracht moeilikheden met de koning van Bantam. Hij wilde niet toestaan, dat ze op de oude voet gelost werden, maar slechts tegen betaling van 5 %. Reeds op gespannen voet staande met deze vorst, die hun allerlei kwellingen aandeed, hernieuwden de Hollanders nu de vroeger aangeknoopte betrekkingen met de koning van Jacatra, en wel met het resultaat, dat ± 13 November 1610 met deze het eerste kontrakt werd gesloten. Zo heeft dus de koromandelse kleedjeshandel meegewerkt tot onze vestiging

[1]) Willem Janssen, Pieter Ysaacx en Van Wesick aan Maertssen, Petapoelie, 18 Mei 1610, Kol. arch; Bourgonje aan l'Hermite, Tierepopelier, Mei 1610, Kol. arch.; Van Wesick, naar Bantam, Masulipatam, 15 Junie 1610, Kol. arch.; Van Wesick aan l'Hermite, Masulipatam, 20 Junie, 1610, Kol. arch. Kopiemissive van l'Hermite aan admiraal Van Caerden, Bantam, 23 Okt. 1610, Kol. arch.; Missive van l'Hermite aan de bewindhebbers te Amsterdam, Bantam, 10 Nov. 1610, Kol. arch. Een uittreksel bij De Jonge, III, Onuitgeg. stukken, p. 339 v.; Van Wesick en Schorer aan l'Hermite, Masulipatam, Nov. 1610, Kol. arch.

[2]) Kopie-resolutie van de raad in de loge te Bantam, 16 Sept. 1610, Kol. arch.

op dit in vervolg van tijd zo hoogst belangrijke punt voor de Compagnie [1]).

De koning van Bantam had inmiddels krimp gegeven. De 9e November stond hij ons toe, voor deze maal nog de kleden gelijk vroeger te laten lossen. Daar men in Jacatra vooreerst de kleden wel niet dacht te zullen kunnen verkopen, maakte men werkelik van dit verlof gebruik, en werd een partij van de aangevoerde stoffen zeer voordelig tegen peper verkocht [2]).

Het zal nu onze taak zijn, na te gaan, in hoeverre gedurende deze laatste periode, die binnen ons bestek valt, van de bestaande vestigingen uit moeite gedaan is tot het aanknopen van nieuwe betrekkingen, en met welk resultaat.

Reeds hebben we gehoord, hoe vanuit het kantoor Tierepopelier pogingen gedaan waren, om van de naïk van Tandzjoer de plaats Trimelipatam voor onze handel te krijgen [3]). In een brief van 26 Julie 1610 maakt Bourgonje weer melding van deze betrekkingen. Hij schreef toen aan Van Wesick, dat men dageliks een caul van de naïk van Tandzjoer verwachtte, daar aan Astapa, de tolk van de Hollanders, door de ambassadeur van genoemde naïk beloofd was, binnen vijf of zes weken aan

[1]) De Jonge, III, p. 138 v., Onuitgeg. stukken, p. 352 v.; Heeres, p. 85 v.; Kopie-resolutie van de raad te Bantam, 3 Okt. 1610, Kol. arch.; Kopiebrief van l'Hermite aan Jasper Jansen, goeverneur op Amboina, Bantam, 10 Nov. 1610, Kol. arch.; Missive van l'Hermite aan de bewindhebbers te Amsterdam, Bantam, 10 Nov. 1610, Kol. arch., een uittreksel bij De Jonge, III, Onuitgeg. stukken, p. 339 v.

[2]) De missive, genoemd aan het slot van noot 1; Kopie-resolutie van de raad in de loge te Bantam, 10 Nov. 1610, Kol. arch.

[3]) Zie p. 99.

de leggers twee cauls aangaande Trimelipatam te zullen doen toekomen, één om aan hun admiraals te zenden, en 't andere om in Tierepopelier te bewaren. Daar verwachtte men veel van de handel in de doeken te Trimelipatam, al vond men een paar kleden, die tot monsters gekocht waren, ook nog wat duur [1]).

Beschouwen we nu de betrekkingen van de Hollanders tot de samoryn van Calicut. We zagen boven, dat het verdrag van Van der Hagen reeds tweemaal bevestigd was, maar voorlopig zonder gevolg [2]).

Admiraal Verhoeff kwam 9 Oktober 1608 voor Calicut [3]), en sloot vier dagen daarop met de samoryn het volgende verdrag:

Ingevolge het in 1604 gesloten traktaat zal admiraal Verhoeff zorg dragen, dat twee hollandse schepen „neffens well gequalificeerde coopluyden ende cargasoen van onse natie van Bantam naar Calicut worden afgezonden, om de handel aldaar te beginnen, „ende dat middelertijt de schepen tot zijne Keyzerlijken Mayesteyts dienst jegens sijne en onse vijanden moge werden geemployeert". De samoryn belooft, onze kooplieden van goede plaatsen en woningen te voorzien, en ze in zijn bescherming te nemen, „ende, nopende de tollen ende andere lassten op commercie, deselve niet erger als sijne onderdanen te tracteren, maer veell eer, soo veell in reden bestaet, te privilegeren" [4]).

---

[1]) Kopie-brief van Bourgonje c.s. aan Van Wesick, Tierepopelier, 26 Julie 1610, Kol. arch.

[2]) Vgl. p. 57.

[3]) Zie DE JONGE, III, p. 75 v.

[4]) Dit traktaat is afgedrukt bij HEERES, p. 53 v.; DE JONGE, III, Onuitgeg. stukken, p. 278 v.; „Historiesch Verhaal", I, p. 408 v., en daarnaar bij LUZAC, Hollands Rijkdom, III, p. 139 v.

Verhoeff schreef instrukties voor de „cooplieden ofte commandeurs", die voor Calicut zouden komen, en beval daarin aan, voor de hulp, aan de samoryn te verlenen, vrijdom van tol te bedingen, en verder, dat de kapitein van het hollandse magazijn aldaar samen met de samoryn de paspoorten zou tekenen [1]). De admiraal zeilde nu naar Cochin, en zond vandaar een sloep naar Bantam, die daar de uitslag van zijn onderhandelingen met de samoryn moest melden, en verzoeken, zo spoedig mogelik de beide schepen tot hulp van de vorst te zenden [2]). 19 November zond l'Hermite aan de admiraal het antwoord, dat men zijns inziens nog niet veel aan Calicut zou hebben, daar we er er alleen maar peper konden krijgen, welke waar van elders al genoeg te bekomen was. Verder waren er geen schepen voor het doel beschikbaar [3]).

De betrekkingen werden echter niet dadelik opgegeven, en toen in 1610 de drie hollandse schepen zich aan de kust van Koromandel bevonden, werden uit Tierepopelier twee gezanten, namelik Cornelis Jacobs (van) Breekvelt [4]) en Hans Bullard [5]), over land naar de samoryn gezonden, met het patent van zijn Prinselike Excellentie, een brief van Verhoeff, en een uit de Cleyne Sonne. Ze kregen, behalve 2 Brahmanen, een tolk mee,

---

[1]) Kopie van de brief, door admiraal Verhoeff geschreven aan de kooplieden of kommandeurs, die voor Calicut zullen komen, Calicut, Kol. arch.

[2]) Vgl. de brief van admiraal Verhoeff aan de opperkoopman te Bantam, 18 Okt. 1608, afgedrukt bij DE JONGE, III, Ouitgeg. stukken, p. 276 v.

[3]) Kopie-missive van l'Hermite aan admiraal Verhoeff, Bantam, 19 Nov. 1608, Kol. arch.

[4]) Zou dit dezelfde zijn als de hollandse „amokmaker", waarover we op p. 91 v. gesproken hebben?

[5]) Deze was als soldaat op de Griffioen (behorende tot de vloot van Verhoeff), naar Indië gekomen. Zie: een exemplaar van de verzamelde diverse instrukties voor de reis van Verhoeff, Rijks archief, aanwinsten 1910.

die de malabaarse, maleise, portugese en „moorse" talen machtig was, voorts ook twee koelies, en zo togen ze, met 114 pagoden als reisgeld, de 16e Mei te paard op weg.

Hun lotgevallen op deze tocht zijn ons niet bekend; alleen weten we, dat ze de 7e Oktober waarschijnlik reeds weer in Tierepopelier waren, met een traktaat van bondgenootschap, hetwelk ze met de samoryn hadden gesloten [1]).

De voornaamste bepalingen van dit kontrakt [2]) waren weer:

dat we een plaats zouden krijgen tot het bouwen van een loge,

dat we 2 % zouden betalen als tol voor in- en uitgaande goederen,

dat de Portugezen geweerd zouden worden,

voorts ook, dat alle kooplieden vrij met ons zouden mogen handelen.

Aan het einde van het vorige hoofdstuk [3]) hebben we gezien, dat, nog vóór het kontrakt aangaande Tierepopelier, er ook een gesloten was door Carolus de Lannoy en de koning van Kandia. Lannoy kwam 29 Junie met het kontrakt te Masulipatam aan, zeven dagen nadat Maertssen met de Cleyne Sonne en de Ternate van de kust vertrokken was.

Het was nu natuurlik, dat de keizer van Ceilon spoedig

---

[1]) Bourgonje aan Maertssen, Tierepopelier, 8 Mei 1610, Kol. arch.; Bourgonje aan Maertssen, Tierepopelier, 24 Mei 1610, Kol. arch.; Kopie-brief van Marcelis en Fontaine aan Van Wesick, Vellor, 7 Sept. 1610, Kol. arch.; Brief uit de Cleyne Sonne, aan de samoryn, Tegenapatam, 28 April 1610, afgedrukt in het „Historiesch Verhaal", I, p. 504 v., en daarnaar bij LUZAC, Hollands Rijkdom, III, p. 134 v. Volgens het „Historiesch Verhaal", I, p. 504 zouden onze gezanten 28 April vertrokken zijn.

[2]) Afgedrukt bij HEERES, p. 544 v.; LUZAC, Hollands Rijkdom, III. Bijlaagen, p. 71 v.; „Historiesch Verhaal", I, p. 506 v.

[3]) p. 112 v.

hulp van ons tegen de Portugezen verwachtte, vooral ook door het olifantengeschenk, dat hij de Hollanders vereerd had. Ook had De Lannoy zelf hulp beloofd. Een gezant van de koning verzocht in Paliacatta herhaaldelik, tenminste een paar gezanten te zenden, om te spreken over de maatregelen, die men volgens het gesloten kontrakt zou moeten nemen.

Daarom werd besloten, dat wederom Carolus de Lannoy, met Pieter Gillessen (?) Buys en Jacob Ghelijnsen van Ro als helpers, met de gezant van Kandia mee zouden vertrekken, en uit Paliacatta schreef men naar Tegenapatam, zo spoedig mogelik het patent van zijne Prinselike Excellentie te willen zenden. De 21e November werd in Paliacatta een instruktie aan De Lannoy uitgereikt, volgens welke hij de zending naar Kandia had uit te voeren.

Tot dank voor de olifanten moest hij een schenkage meenemen, en zijn spijt betuigen over het „verachteren van de saecken", doordat Maertssen het gesloten kontrakt niet meer mee had kunnen nemen naar Bantam. Nu zou het echter door Cleyn Middelborgh voor zijn Prinselike Excellentie worden meegenomen, welk schip 23 November zou vertrekken. Willem Janssen zou verder aan de admiraal en zijn raad de zaken betreffende Ceilon voordragen. 125 pagoden aan geld en grove doeken zou De Lannoy als reisgeld meekrijgen. Hij moest goed letten op onze schepen, die naar Ceilon zouden mogen komen in Februarie of uiterlik Maart van het volgende jaar, om daarmee dan weer naar Paliacatta terug te keren, waar hij „contentement te geven, ende rekeninge te doene" zou hebben [1]).

---

[1]) Kopie-brief van Marcelis en Fontaine aan Van Wesick, Paliacatta, 30 Julie 1610, Kol. arch.; Willem Janssen, Marcelis, De Lannoy enz. aan

De koning van Arrakan, die aldoor van de Hollanders bijstand verwachtte [1]), moest tot zijn smart ondervinden, dat het hele jaar 1609 deze hulp uitbleef. Hij zond nu een gezant, Gytacor, met een ring als geschenk naar Masulipatam, om nogmaals de hulp van de Hollanders in te roepen. Veel neiging voelde men eigenlik niet meer voor een hernieuwde expeditie naar Arrakan. De eerste tocht was geschied door de drang van de omstandigheden, maar nu we aan de kust zelf vaste voet hadden, scheen herhaling ervan niet meer zo nodig. De koning van Arrakan scheen, toen hij ons dit nieuwe aanzoek liet doen, in een zeer hulpeloze en machteloze toestand te zijn geraakt, wat de Hollanders ook al niet aanokte tot de onderneming. Het enige, wat nog de moeite waard scheen, was Bengalen. Hiervandaan zou men levensmiddelen kunnen krijgen, voorts lak en schone witte lijnwaden; verder zou men ook de indigo uit het Noorden van Voor-Indië over Bengalen naar Noord-Koromandel kunnen voeren, een plan, waarover reeds vroeger gesproken is [2]).

Ten slotte ging men, ondanks de betrekkelik kleine voordeelen, die ervan te wachten stonden, toch tot een nieuwe bezending naar Arrakan over. Nadat Carolus de Lannoy ge-

---

Bourgonje, Paliacatta, 20 Nov. 1610, Kol. arch; Instruktie voor Carolus de Lannoy op zijn zending naar Kandia, Paliacatta, 21 Nov. 1610, Kol. arch.; Marcelis en Fontaine aan l'Hermite, Paliacatta, 23 Nov. 1610, Kol. arch.; Van Wesick en Schorer aan l'Hermite, Masulipatam, Nov. 1610, Kol. arch; Kopiebrief van Marcelis en Fontaine aan Van Wesick, Paliacatta, 8 Okt. 1610, Kol. arch.; Kopie-brief van Willem Janssen en Marcelis aan de keizer van Ceilon, Paliacatta, 14 Nov. 1610, Kol. arch.; twee kopieën van de brief van Willem Janssen en Marcelis aan de keizer van Ceilon, Paliacatta, 21 Nov. 1610, Kol. arch.

1) Vgl. p. 61.

2) Vgl. p. 60.

weigerd had, deze op zich te nemen, liet Jacob Dirksz. Cortenhoeff, assistent in Masulipatam, zich er voor vinden.

Hij vertrok de 11e September 1610 met nog drie andere Hollanders, ruim 1200 pagoden als cargasoen meenemende. Van Wesick, Willem Janssen en Antony Schorer gaven hem een instruktie mee, die buitengewoon voorzichtig gesteld was.

Hij moest verontschuldigingen maken, dat we zo lang verhinderd geweest waren, gevolg te geven aan de brieven om hulp, die Pieter Willemsz. meegekregen had, ook al door de plotselinge dood van Pieter Ysaacx. Nú was dan eindelik hij, Cortenhoeff, gekomen, om met zijn Majesteit te kontrakteren. Cortenhoeff moest vrije handel verzoeken in alle landen des konings, onder diens bescherming. Met het patent van zijn Prinselike Excellentie, dat hulp tegen de Spanjaarden en Portugezen beloofde (wat waarschijnlik tòch niet de moeite zou lonen), moest hij voorzichtig, al naar de omstandigheden zouden vereisen, handelen. Verder moest Cortenhoeff verklaren, dat, als het bestand „voortganck" nam, wij de koning niet zouden kunnen helpen; zo niet, dan was in elk geval de beslissing van de admiraals nodig, om ons hulp tegen De Brito te doen verlenen. Aan alle kanten hielden we ons dus vrij. Cortenhoeff moest ook de hoeveelheid rijst zien te innen, die de koning van Arrakan aan Pieter Willemsz. schuldig was gebleven [1]).

Een zending dus, die alles behalve met geestdrift ondernomen werd [2]).

---

1) Zie p. 60.

2) Vgl. over Arrakan: DANVERS, II, p. 140 v.; Van Wesick naar Bantam, Masulipatam, 15 Junie 1610, Kol. arch.; Van Wesick aan l'Hermite, Masulipatam, 20 Junie 1610, Kol. arch.; Kopie-brief van Marcelis en Fontaine aan

Met stijgende woede en onrust tegelijk moesten de Portugezen het aanzien, hoe ons gezag zich gaandeweg aan de kust van Koromandel uitbreidde, en hun vestigingen in Negapatam en St. Thomé dreigde te verstikken. We weten, hoe ze door hun intrigues onze onderhandelingen met de binnenlandse vorsten zochten te verstoren.

Ook gewapenderhand deden ze nog een poging, hun zo sterk verminderd gezag aan de kust te herstellen. Een aantal portugese schepen kwam de 29e Mei in het gezicht van Paliacatta. In plaats van sukses leverde deze onderneming hun echter schade en schande op: twee vaartuigen met Portugezen werden genomen, en de opvarenden gevangen gezet [1]).

Naar Masulipatam varende, hadden onze vijanden geen beter geluk: 7 Junie daar aangekomen, werden ze teleurgesteld in hun voornemen, de hollandse schepen het lossen en laden te beletten; deze hadden hun lading reeds in. Ze wilden toen het uitvaren van de geladen schepen verhinderen, maar de Hollanders bezetten de plaatsen, waar zij hun drinkwater vandaan moesten halen, namen twee van hun vaartuigen, en zetten drie Portugezen gevangen, zodat de vijand de 11e Junie onverrichter zake verdween [2]).

Hierna vernemen we nogmaals een bericht, trouwens onvolledig en onduidelik, over zeven fusten, die op de rede van

---

Van Wesick, Paliacatta, 8 Okt. 1610, Kol. arch.; Ravesteyn aan l'Hermite, Petapoelie, 2 Nov. 1610, Kol. arch.; Missive van l'Hermite aan de bewindhebbers te Amsterdam, Bantam, 10 Nov. 1610, Kol. arch. Een uittreksel bij De Jonge, Onuitgeg. stukken, p. 339 v.; Van Wesick en Schorer aan l'Hermite, Masulipatam, Nov. 1610, Kol. arch.; Twee kopieën van de instruktie voor Cortenhoeff als gezant naar Arrakan, Masulipatam, 1610, Kol. arch.

[1]) Marcelis aan Maertssen, Paliacatta, 31 Mei 1610, Kol. arch.

[2]) Van Wesick naar Bantam, Masulipatam, 15 Junie 1610, Kol. arch.

Paliacatta gekomen zouden zijn [1]). Geen wonder, dat de Portugezen al hun kracht zouden aanwenden, ons Paliacatta afhandig te maken. Daar ze in St. Thomé geen goede havenplaats hadden, was juist de rede van Paliacatta, met de rivier, die hier in zee stroomt, voor hun schepen zo uiterst geschikt [2]).

Hadden de Hollanders aldus getoond, de Portugezen aan te durven, we mogen ons toch wel afvragen, hoe ze het op den duur tegen deze en andere europese volken in Voor-Indië zouden kunnen uithouden, wanneer er geen hollandse schepen aan de kust waren, om hun prestige te versterken en hen te helpen.

Alles wees er op, dat, nu onze vestigingen reeds een zo groot deel van de kust omvatten, éénheid nodig was, om aan alle vijandelike elementen het hoofd te kunnen bieden, om zowel tegen de listen en de onbetrouwbaarheid van de inlanders als ook tegen de verbitterde konkurenten, de Portugezen, bestand zijn. Hoe nodig was het, dat één persoon werd aangesteld, om met sterke hand over alle vier vestigingen het bewind te voeren! Gelukkig, dat deze verandering niet lang meer op zich zou laten wachten.

In Bantam, waar men door de Cleyne Sonne en de Ternate bericht had ontvangen, hoe zich aan de kust onze invloedssfeer weer had uitgebreid, en hoe we er nog met velerlei moeiten te kampen hadden, zag men de dringende noodzakelikheid in, dat er één hoofd over alle plaatsen werd aangesteld, „om den incoop van de cleeden ende anders met beeter ordre te mogen derigeeren" [3]).

---

[1]) Kopie-brief van Marcelis en Fontaine aan Van Wesick, Vellor, 7 Sept. 1610, Kol. arch.

[2]) Marcelis en Fontaine aan l'Hermite, Paliacatta, 23 Nov. 1610, Kol. arch.

[3]) Missive van l'Hermite aan de bewindhebbers te Amsterdam, Bantam, 24 Nov. 1610, Kol. arch.

Ook was er aan de kust behoefte aan koopmanschappen. Nu was 1 Oktober 1610 Wemmer van Berchem, als bevelhebber van het jacht de Hasewindt, in Bantam gekomen, om daar de gewichtige tijding te brengen, dat te Antwerpen het twaalfjarig bestand was gesloten, dat buiten Europa een jaar na het tekenen van het traktaat zou aanvangen [1]).

Ten behoeve van onze handel aan de kust werd nu dit jacht naar Grissee gezonden, om vandaar een lading sandelhout te halen. 16 November kwam het terug in Bantam met 17 bhar van de verlangde handelswaar [2]).

Zo zou nu de Hasewindt, die ook Atjeh moest aandoen, naar Koromandel varen, om daar het bericht van het twaalfjarig bestand te brengen [3]), en tevens iemand aan te wijzen als hoofd over al onze faktorijen „ter custe".

Men achtte zich echter in Bantam niet volkomen gerechtigd, tot een zo gewichtig ambt zelfstandig iemand te verkiezen; liever wilde men eerst de komst van de goeverneur-generaal Pieter Both afwachten, van wie men dacht, dat hij spoedig in Bantam zou aankomen [4]). Tot 10 of 12 Desember uiterlik zou daarom het jacht op de komst van de goeverneur-generaal blijven wachten. Was deze dan nog niet gekomen, dan zou de brede raad in Bantam zélf een hoofd over Koromandel benoemen.

---

1) Vgl. DE JONGE, III, p. 109 en 114.

2) Kopie-resolutie van de raad in de loge te Bantam, 3 Okt. 1610, Kol. arch.; Kopie-missive van l'Hermite aan admiraal van Caerden, Bantam, 23 Okt. 1610, Kol. arch.; Missive van l'Hermite aan de bewindhebbers te Amsterdam, Bantam, 10 Nov. 1610, Kol. arch. Een uittreksel bij DE JONGE III, Onuitgeg. stukken, p. 339 v.; Missive van l'Hermite aan de bewindhebbers te Amsterdam, Bantam, 24 Nov. 1610, Kol. arch.

3) Vgl. de missive van 10 Nov. 1610, genoemd in noot 2.

4) Vgl. over de tocht van Both's vloot DE JONGE, III, p. 134 v.

Ieder lid van deze raad zou derhalve erover gaan denken, wie hem het geschiktst leek voor dit ambt [1]). 3 Desember 1610 werd door de brede raad met algemene stemmen Jan van Wesick gekozen, opperkoopman van Masulipatam en Petapoelie.

De raad van het jacht de Hasewindt moest hem zien te bewegen, als algemeen hoofd zijn verblijf aan de kust, dat al reeds zo lang geduurd had, nog te willen verlengen.

Hendrik van Westereenen zou meegaan, „om, metter tijt van de geleegenheyt van den lande en de negotie van de cleeden cuntschap hebbende, in plaetse van den voorschreven van Wesick gebruyckt te mogen worden," terwijl tevens Marcelis Michielsz. Boshouwer en Jan Gaeff als leggers op de kust zouden dienen. 42000 realen van achten zouden met het jacht voor de kust worden meegezonden. Wel was hier veel meer nodig, maar het jacht was niet weerbaar genoeg om tot iedere geldzending gebruikt te kunnen worden, zodat men er geen grotere som aan durfde toevertrouwen dan de genoemde, en daarbij nog 8000 realen, die voor Atjeh bestemd waren [2]).

Toen Van Westereenen nu ziek werd, wees de brede raad Joan de Labistrate aan, in plaats van hem met het jacht naar de kust te gaan [3]).

Nog kwam de goeverneur-generaal niet, en zo stelde de brede raad te Bantam uit eigen gezag een instruktie op voor de „Dierecteur van de negotie van de Custe van Coromandel en de andere plaetsen, daer omtrent geleegen" [4]).

---

1) Kopie-resolutie van de brede raad te Bantam, 26 Nov. 1610, Kol. arch.

2) Kopie-resolutie van de brede raad te Bantam, 3 Des. 1610, Kol. arch.

3) Kopie-resolutie van de brede raad te Bantam, 7 Des. 1610, Kol. arch.

4) 12 Des. 1610, een kopie hiervan in 't Kol. arch.

Deze luidde in hoofdzaak als volgt:

De bewindhebbers verlangden, dat een algemeen hoofd over Koromandel zou worden aangesteld, waartoe Jacob van Groenewegen of, als deze niet kon, Jacques l'Hermite de Jonge genomineerd was [1] [2]. Daar echter Van Groenewegen bij de moord op Banda was omgekomen [3], en l'Hermite in Bantam niet gemist kon worden, werd Van Wesick tot dit ambt benoemd [4]. Hij moest op Paliacatta resideren, en zich met de raad van het jacht een zodanige raad kiezen, als tijd en gelegenheid zouden toelaten.

Aan de goeverneur-generaal moest hij een memorie zenden, die inlichtingen gaf: 1° over de uitvoerbaarheid van het plan, door Van Soldt geopperd, om met kamelen van Masulipatam uit handel te drijven op Cambaya [5], en 2° over de vraag, hoe men het gemakkelikst de indigo uit de buurt van Lahore en Agra zou kunnen krijgen. Op de handelsmogelikheden in Bengalen moest goed gelet worden. Het kledensmokkelen vereiste scherp toezicht. Van degenen, die reeds aan de kust waren, moest nu eindelik één als afgezant naar Golconda worden afgevaardigd. In Petapoelie moest, zo deze faktorij nog niet geheel opgeheven kon worden, zo weinig mogelik volk in dienst blijven.

Behalve De Labistrate en de onderkoopman Boshouwer

---

[1]) Vgl. ook de kopie-brief uit Bantam aan Bourgonje, 12 Des. 1610, Kol. arch.

[2]) Dat *l'Hermite* bestemd was, eventueel de post van algemeen hoofd op Koromandel te vervullen, bewijst, hoe gewichtig deze vestiging toen reeds voor de Compagnie geweest moet zijn.

[3]) Vgl. DE JONGE, III, p. 98.

[4]) VALENTYN vergist zich dus, als hij Van Wesick reeds in 1609 laat optreden als hoofd van Koromandel, op Paliacatta p. (14 en 60).

[5]) Zie p. 43.

gingen nog twee assistenten mee [1]), die Van Wesick zou kunnen plaatsen, waar hij het nodig vond.

Behalve de instruktie werd nog een brief aan Van Wesick gezonden, waarin zijn flink gedrag bij de dood van Pieter Ysaacx werd geprezen, wat een reden mee geweest was voor zijn benoeming als „hooft ende continueel president over alle de cantooren ende plaetsen van de custe."

Met het jacht kwam, behalve de vermelde realen van achten en het sandelhout, als cargasoen nog een hoeveelheid porselein, aluin, speauter [2]) en enige lakenen en „carsayen" [3]) [4]).

Nog meer brieven kreeg de Hasewindt mee: behalve aan Aelbrecht Willemsz., koopman in Atjeh [5]), werden er ook aan Bourgonje en Marcelis gezonden, waarin dezen bericht kregen van de aanstelling van Van Wesick als hun superieur. Aan hem zouden ze in 't vervolg rekenplichtig zijn [6]).

Ook De Labistrate zelf kreeg een instruktie mee, die hem aanwees, in de plaats van Van Wesick te treden, in geval deze het hem aangeboden ambt niet wilde aanvaarden, of misschien overleden was.

In Tegenapatam vooral moest hij een scherp onderzoek in-

---

[1]) Een ervan is zeker de genoemde Jan Gaeff?

[2]) Vgl. VERWIJS en VERDAM: Middelnederlandsch woordenboek, s. v. Speauter: Een mengsel van lood, of ook messing, en tin; tin; misschien ook zink.

[3]) Kopie-brief uit Bantam aan Van Wesick, 13 Des. 1610, Kol. arch.

[4]) Een grof wollen stof, zie VERWIJS en VERDAM: Middelnederlandsch woordenboek s. v. Kersey.

[5]) Kopie-brief uit Bantam aan Aelbrecht Willemsz., 12 Des. 1610, Kol. arch.

[6]) Kopie-brief uit Bantam aan Bourgonje, 12 Des. 1610, Kol. arch.; Kopie-brief uit Bantam aan Marcelis, 12 Des. 1610, Kol. arch. We krijgen de indruk, dat, hoewel Van Wesick werd aangewezen, als hoofd van Koromandel naar Paliacatta te gaan, Marcelis toch ook op deze plaats gebleven is.

stellen naar de stand van zaken, daar er zoveel „disordre" geweest was. Als de onderkoopman Jacob Steyl daar enigszins gemist kon worden, mocht hij met het jacht terug komen, „ende iemant anders, die nuchteren ende bequaem is, in sijn plaetse gestelt werden" [1]).

Aldus werd de Hasewindt naar de kust afgevaardigd. Met recht mocht men hopen, dat de kolonie een tijdperk van bloei tegemoet zou gaan. Voor portugese overvallen zou men niet meer beducht behoeven te zijn, daar het bestand beide partijen verhinderde, anders dan langs vredelievende weg hun invloed uit te breiden.

Een krachtig centraal bestuur zou in de faktorijen de orde en eenheid brengen, die zo vaak ontbroken hadden.

Tot hoofdplaats was het veelbelovende Paliacatta verkozen, dat jaren lang de bestuurszetel van Koromandel zou blijven.

Wel zou het aantal nederzettingen aan de kust zich nog uitbreiden, maar toch kunnen we met recht zeggen, dat de eigenlike *stichtingsperiode* van ons gezag met de vestiging van het centraal bestuur te Paliacatta eindigt.

Van Wesick heeft het hem opgedragen ambt aanvaard, en dit bekleed tot in 1612. Wemmer van Berchem zou zijn opvolger zijn.

---

1) Kopie-instruktie voor Joan de Labistrate op zijn tocht naar Koromandel, Bantam, 12 Des. 1610, Kol. arch.

ZESDE HOOFDSTUK.

LEVEN EN BEDRIJF AAN DE KUST.

De vorige hoofdstukken behandelden de eigenlike geschiedenis van de hollandse vestigingen aan de kust, van de tochten van het jacht Delft tot aan de instelling van een centraal bestuur in Paliacatta. De voornaamste feiten aldus kennende, willen we ons oog richten op de aard van de vestiging in 't algemeen, op het leven aan de kust, en op het bedrijf, waaraan men zijn krachten besteedde, op de bezwaren ook, die zich hierbij voordeden.

Het is reeds gebleken, dat Koromandel voor de Compagnie van groot belang was door zijn betekenis voor het in stand houden van de specerijhandel in de Molukken, maar dat de eerste jaren van grote krachtsinspanning elders het lieten ontbreken aan voldoende machtsmiddelen, om er de handel krachtig te beschermen, ja, meer dan dat: dat er zelfs vaak geen schepen genoeg waren om de handel naar eis voort te zetten.

Dit geeft reeds vanzelf aan, van welke aard de nederlandse vestiging moest zijn. De inlandse vorsten en waardigheidsbekleders moesten vóór alles te vriend gehouden worden:

vernederingen moest men zich desnoods getroosten, zou de handel stand houden. Hoe geheel anders kwamen onze voorouders in Voor-Indië dan de Portugezen een eeuw geleden! Bij hen was de vestiging dadelik een machtskwestie, mede tot grotere roem van de portugese koningen, en ze hadden de middelen voorhanden, die macht te verkrijgen en te bewaren; bij de Hollanders niets hiervan: ze dachten er niet aan, zich met de politieke toestanden te bemoeien van de landen, waar ze kwamen: een stuk grond en een gebouw, voldoende, om handel te kunnen drijven, was hun genoeg [1]).

De inlanders, merkende, dat de Hollanders niet de macht zouden hebben, desnoods gewapenderhand tegen hen op te treden, trachtten nu zoveel voordeel van hen te trekken als ze konden. Ze deden, alsof het vertier, dat onze voorouders in hun landen brachten, generlei voordeel opleverde, en lieten zich de concessies, die ze hun verleenden, duur genoeg betalen. Het journaal van de reis van Paulus van Soldt vermeldt, dat het firman, in 1606 van de koning van Golconda verkregen [2]), op 3800 gulden aan onkosten was komen te staan [3]).

Onder allerlei voorwendsels wisten de goeverneurs aan geld te komen, en wanneer nieuwe ladingen handelswaren door de hollandse schepen werden gebracht, namen ze daarvan, zoveel als doenlik was, het beste dadelik voor zich in beslag, desnoods als voorwendsel gebruikende, dat het voor hun vorst was. Wat zouden de arme leggers aan de kust doen! Weigerden ze, toe te geven, dan kregen ze de machtige bestuurders tegen zich, en maakten ze zich daardoor alle geregelde handel

---

[1]) Vgl. R. W. FRAZER: British India, in The Story of the Nations. London & New-York 1896, p. 68.

[2]) Vgl. p. 42.

[3]) Vgl. p. 43.

zo goed als onmogelik; ze moesten daarom wel een politiek volgen van toegeven, van „schenckages", van „complumenten" en verzoeken, om toch vooral zorg te dragen, financiëel zo weinig mogelik schade te lijden. Dat hun de rol, die ze moesten spelen, vaak tegen de borst stuitte, is licht te begrijpen, en menigeen van hen zal wel eens met weemoed gedacht hebben aan de lauweren, die in een ander deel van Oost-Indië in de strijd te behalen waren, waar hij zelf, vergeten door iedereen, een bezwarenvol bestaan moest voeren, dat dageliks terugkerende ergernissen leverde. De toon van hun brieven is dan ook verre van vriendelik, wanneer over de inlanders aan de kust gesproken wordt, die „niet en soucken, alst vel over 't hooft te haelen", zegt Lodewijk Ysaacx [1]). Jan van Wesick noemt degenen, met wie in Petapoelie handel gedreven moest worden, „tsamen een hoop fylten" [2]). De listigheid van de kustbewoners schijnt in Indië berucht geweest te zijn, want ook Jacques l'Hermite getuigt van hen, dat het „een wonder subtil volck is, jae bijnaer alle natie te boven gaen, om yemandt te bedriegen" [3]). De Mohammedanen schijnen meer de haat van de Hollanders op zich geladen te hebben, dan de Hindoe's, die het onder het bewind van de eersten vaak zwaar genoeg te verantwoorden hadden; ook later beklaagt Gijsbert Heeck deze laatsten [4]), daar ze arm zijn, „en seer dienstbaar, moetende om 3 a 4 stuyvers den gantschen

---

[1]) Kopie-„Infformatie aengaende de negoetye op de Cust van Cormandil" enz., Kol. arch.

[2]) Van Wesick naar Masulipatam, 12 Junie 1608, Kopieboek van Petapoelie.

[3]) Kopie-missive van l'Hermite aan admiraal Verhoeff. Bantam, 19 November 1608, Kol. arch.

[4]) Journaal van Gijsbert Heeck (1654—1656), onder 3 Mei 1656. Rijks archief, gedrukte aanwinstenlijsten 1903. XV.

dach arbeyden", en hij prijst hun kunstvaardigheid: „dese natie (hoe wel swart van lichaem) werden van jongs aen genougsaem (in alles) geinstitueert, en perfect onderwesen, waer door vele van haer goede, natuurlijcke kennisse en grondige wetenschap bekomen".

Weinig macht konden de Hollanders natuurlik ook ontwikkelen tegen de Portugezen. Hun handel moest zich in het begin dáár neerzetten, waar dezen niet gevestigd waren. In het eerste hoofdstuk hebben we de aandacht er op gevestigd, dat Koromandel voor de Portugezen geen hoofdvestiging was, maar dat ze toch twee plaatsen, Negapatam en St. Thomé als steunpunten voor hun macht bezaten. En een informatie van Pieter Willemsz. aan de raad van Masulipatam en Petapoelie [1]) doet ons wel denken, dat ze ook inderdaad hun macht over de inlanders hebben laten gelden, daar hij toch spreekt van de „gagy", die de „Mooren van Musilipatan ende Chormandel" aan de portugese kapiteins moesten geven.

Evenzeer als tegenover de inlandse bestuurders was de Hollanders dus grote voorzichtigheid ten opzichte van de Portugezen aanbevolen. Natuurlik konden aanrakingen met hen niet altijd vermeden worden. Tekenend is het aantal woorden, voorkomende in de hollandse bronnen, die blijkbaar aan het portugees zijn ontleend; zo „*gentiven*" voor de Hindoe'se inwoners van de kuststreken; de wending „voor desen anders niet *offrecerende* [2])", aan het slot van brieven; „*gastes*" voor onkosten; terwijl we verder ook gesproken vinden van „*fetor*"

---

1) van 25 Mei 1608, geschreven in Masulipatam. DE JONGE, III, Onuitgeg. stukken, p. 287 v.

2) Om aan te duiden, dat er niets belangrijks meer valt mee te delen.

voor faktor [1]), en van de „*fortelese*" Tierepopelier [2]), gelijk ook in de tweede helft van de 17e eeuw Rijklof van Goens spreekt over „*bottikeros* of kleine winkeltjens" [3])[4]).

Aan een gewapend optreden tegen de Portugezen was voor de Nederlanders, gelijk we inzien, bezwaarlik te denken. Hoogstens konden de schepen, die zo nu en dan de faktorijen kwamen bezoeken, om de handel aldaar te onderhouden, eens enige schoten lossen op St. Thomé, of elders de Portugezen verontrusten. Van een blijvende bedreiging onzerzijds was, tenminste met de wapenen, nog geen sprake gedurende de jaren, die we hebben behandeld. Meer dan op aanvallen moesten de Hollanders op verdedigen bedacht zijn. En vooral moest er voor worden gezorgd, dat de vijanden het laden en lossen van handelswaren niet beletten. Willem Janssen schrijft dan ook aan l'Hermite [5]), dat, „zoo den treves ofte peys gheen voortghanck en hadde", het geraden was, tot dit doel twee vlakgaande schepen met twee jachten naar de kust van Koromandel te zenden [6]).

Hoewel het alzo niet vaak tot openlike vijandelikheden kwam, merken we toch telkens, hoe groot de haat was, welke de

---

1) Hans Marcelis aan Pieter Ysaacx, 17 Mei 1608, Kopieboek van Petapoelie.

2) Bourgonje aan Van Wesick, Tierepopelier, 7 April 1609, Kopieboek van Petapoelie.

3) Hoewel port. botiqueiro eig. betekent: winkel*houder*, en botica: winkel. De andere genoemde uitdrukkingen berusten respektivelik op port. gentio: heiden; offerecer: aanbieden; gasto: uitgave; feitor: faktor; fortaleza: vesting. Zie verder beneden het woord „folgeeren".

4) Kopie-memorie van Rijklof van Goens de jonge, goeverneur te Colombo, voor Pieter Verwer, opperkoopman en kommandant van Negapatam met omliggende kantoren, 3 Des. 1679. Rijks archief, aanwinsten 1879 no. LII 14.

5) Willem Janssen aan l'Hermite. Masulipatam, 18 Junie 1610, Kol. arch.

6) Vgl. ook p. 76 v.

beide europese volken elkander toedroegen. We wezen er reeds op, hoe een portugees barbier door de kapitein van de Portugezen te Tegenapatam zou zijn aangespoord, enige Hollanders door vergif om het leven te brengen [1]. Van een dergelijke poging zenden Pieter Ysaacx en Jan van Wesick aan admiraal Verhoeff bericht [2]: dat namelik de portugese kapitein van Masulipatam, in Golconda gevangen zijnde, alle mogelike middelen gebruikte, de Hollanders aan de kust te vergeven, „alsoo alhier op huyden uut de logie van Masulipatam tijdinghe gecomen van dito capiteyn van Golconda, daer beneffens vergifft, twelcke hij aen eenighe vrienden in Masulipatam gesonden heeft, daermede sij haer listicheyt sullen doen, omme ons te vergeven, dan verhoope, tot haer boos voornemen niet sullen comen, welck vergift met den brenger hoopen in handen te crijghen ende den gouverneur met den sabandaer in presentie van den raet te vertoonen, omme haerluyden sien te laeten, hoe schelmachtich haer wercken ende aenslaeghen int werck gestelt werden".

Men kan zich voorstellen, hoe onze leggers in hun vuistje lachten, wanneer de Portugezen zich eens een vernedering moesten laten welgevallen van de kant van de inlanders. Met hoeveel smaak vertelt Van Wesick [3]) over een portugees kapitein, die in Petapoelie in een palankijn deftig zijn intocht gedaan had, en aldaar in de bangsal „een snorckert" dacht te maken. Hij werd echter door de sabandar en anderen „begeckt", ja, wat meer was, „hebben haer voor seerovers en

---

[1]) Zie p. 96.

[2]) Pieter Ysaacx en Jan van Wesick aan admiraal Verhoeff. Petapoelie, 14 November 1608, Kol. arch.

[3]) Van Wesick naar Masulipatam, 25 November 1608, Kopieboek van Petapoelie.

dieven gescholden, waerinne ick seer folgeerden, [1]) tselve te hoeren, principalick, als hij began te snorcken, dat den sabandaer hem als dan stille hieten te spreken, seggende, hij met sijn roopen geen doen en hadde," ja elk woord, dat de kapitein sprak, werd met gelach begroet, „twelck mijns bedunckens," vervolgt Van Wesick „een recht apenspil geweest moet sijn, wenste tselve eens aengesien te hebben."

Kenmerkend voor de sterke handelsgeest van onze voorouders is het echter, dat ze, ondanks de haat, welke ze de Portugezen toedroegen, er toch zo nu en dan niet tegen op zagen, met hen in handelsrelaties te treden, als dit de belangen van de Compagnie kon bevorderen; zoals bijvoorbeeld Hans Marcelis aan l'Hermite bericht, dat men in Paliacatta wel papier aan de Portugezen zou kunnen verkopen. [2])

In het begin van het eerste hoofdstuk spraken we reeds over het eigenlike doel van de nederlandse vestiging op Koromandel: de lijnwaden van deze landen naar de Molukken te kunnen voeren. Voor-Indië telde drie grote gebieden van lijnwaadproductie, namelijk Guzeratte in het Noord-Westen, Bengalen in het Noord-Oosten, en de kust van Koromandel in het Zuiden. De katoenstoffen, in dit laatste gebied geproduceerd, werden deels alleen *geweven*, waarbij dan nog weer te onderscheiden is tussen het weven met *witte* en met *gekleurde* garens, deels ook *„geschilderd"*, zoals de oude Hollanders zeggen. Wat nu het „schilderen" betreft: aan de kust was een procédé inheems, dat zeer veel overeenkomst heeft

---

[1]) = mij verheugde (port. folgar).

[2]) Marcelis aan l'Hermite, Paliacatta, 30 Mei 1610, Kol. arch.; Vgl. ook: Van Wesick naar Masulipatam, 23 Maart 1609, Kopieboek van Petapoelie.

met het batiken, zoals dit tegenwoordig op Java in zwang is [1]). Enkele verschilpunten doen zich voor.

Zo verschilt het werktuigje, waarmee men het katoen met was bewerkte, enigszins van de javaanse tjanting, die een soort van tuitpotje is, waaruit het was op de kleedjes „geschonken" wordt. Op Koromandel gebruikte men een soort van trekpen, waarbij een daaromheen gewonden kluwen als reservoir moest dienen voor het was [2]). Verder wijzen we op het eigenaardige feit, dat, terwijl de javaanse batikindustrie speciaal vrouwenwerk is, in Koromandel het „wastekenen" en verwen, evenals ook het weven, in handen van mannen was. Gewichtiger is echter het volgende. De javaanse gebatikte kledingstukken worden aan beide zijden even zorgvuldig bewerkt, zodat, wanneer de ene kant een suffe, versleten indruk maakt, men ze eenvoudig heeft om te keren, om weer de indruk te krijgen van volkomen nieuwheid en frisheid. Niet aldus was de gewoonte aan de kust van Koromandel. Men beschilderde daar het doek aan één kant, waardoor een sneller maar natuurlik ook minder duurzaam resultaat werd verkregen. Konkurentie met de javaanse industrie kon het echter wenselik maken, de doeken, welke voor uitvoer naar onze indiese kantoren bestemd waren, aan twee kanten te batiken. Ook de bewerkingen, die het katoen onderging, vóór het eigenlike batiken een aanvang nam, verschillen enigszins met wat op Java gebeurt.

[1]) Vgl., ook over het volgende, G. P. ROUFFAER en Dr. H. H. JUYNBOLL: De batik-kunst in Nederlandsch-Indië en haar geschiedenis. Haarlem 1899 (aflevering I—IV verschenen). Verder ook: G. P. ROUFFAER: Vragen over de Zuid-Dekhan'sche (Tamiel'sche) Wasteekenkunst en verfkunst; vooral in verband met en in tegenstelling tot de op Java inheemsche. 1899.

[2]) Vgl. ook: AEGIDIUS DAALMANS: Indiaanse aanteikeningen, Kroniek Hist. Genootschap, 1868, p. 674 v.

Dit in het algemeen. De vraag is nu: welke inlichtingen over de lijnwaadproduktie en -handel aan de kust geven ons de bronnen, die we voor het histories overzicht nagegaan hebben? Veel wordt hierin gesproken over de geweven en „geschilderde" doeken, en vooral het kopieboek van Petapoelie [1]) levert talloze bijdragen op dit gebied. Maar, afgezien van de vaak onduidelike oudhollandse manier van uitdrukking, wanneer het deze handel betreft, krijgen we merendeels slechts onsamenhangende brokstukken, die ons nog geen geheel laten konstrueeren. Geen wonder, de brieven, in Indië over deze „negotie" geschreven, veronderstelden lezers, die een algemene kennis aangaande het lijnwaadvak bezaten, welke de tegenwoordige onderzoeker moet ontbreken.

Onder deze omstandigheden de verspreide gegevens tot een goed geheel te verwerken, zou een omvangrijke studie op zichzelf vorderen, en vereist een veel uitgebreider en dieper kennis van de oosterse lijnwaadproduktie in 't algemeen, dan waarover ik beschik. Zo leek het mij, in het bestek van mijn verhaal over de *vestiging* van de Hollanders aan de kust, het beste, een opsomming te geven van die variëteiten, waarvan uit de door mij geraadpleegde bronnen met vrij grote zekerheid bleek, dat ze aan de kust werden geproduceerd [2]), en me verder te bepalen tot het maken van de volgende opmerkingen.

Vooreerst wat betreft enkele van de meest voorkomende namen van lijnwaden. Herhaaldelik treffen we de z.g. *sarassa's* aan, ook met de volgende bijvoegingen: maleise-, javaanse sarassa's, sarasse's jappony, sarasse chere malayo [3]), en sarasse

[1]) Vgl. p. 10.

[2]) Zie aanhangsel.

[3]) Betekent hetzelfde als maleise sarassa's: mal. tjara Melaju = Maleier.

gebar [1]. De sarassa's waren gebatikte kleedjes [2], gebloemde sitsen [3]. We vinden, dat onderscheid gemaakt wordt tussen „sarasses chera Siam, ... op deene zijde geschildert, ... ende .... chera Maleyos, op beyde sijden geschildert" [4]. De maleise sarassa's, die De Bitter meenam, toen hij 13 Desember 1608 uit Tegenapatam zeil ging [5], hadden gemiddeld 27 fanum per stuk gekost, terwijl iets daarna de patsjeri [6] sarasse's jappony aldaar 56 fanum [7] kostte, en men er in Masulipatam 7 pagoden voor moest betalen [8]. Spoedig werden in het kantoor van Tierepopelier de maleise sarassa's nog tot lagere prijs gekocht, namelik voor 20 tot 18 fanum per stuk, terwijl men in Noord-Koromandel er aan Godia Soheyder 2 pagoden voor betaalde [9]; en de 31e Mei 1610 schreef Hans Marcelis aan de bewindhebbers van de kamer te Amsterdam [10], in Tierepopelier tijdens zijn residentie aldaar de maleise sarassa's zelfs voor 15 tot 18 fanum per stuk gekocht te hebben.

De *tapi's* (tapih is de javaanse naam voor een vrouwe-

trant. Alle kleedjes, die 2 vadem lang waren, en 5 span breed, heetten „tschermaleyas" (tjara Mělaju), zie ROUFFAER-JUYNBOLL, bijlage III, noot 30.

1) Vgl. aanhangsel s. v. Gebar's.

2) Vgl. ook ROUFFAER-JUYNBOLL, bijlage III, noot 30.

3) Vgl. ROUFFAER-JUYNBOLL, bijlage III, noot 163.

4) Kopie-missive van l'Hermite aan admiraal Van Caerden, Bantam, 23 Oktober 1610, Kol. arch.

5) Vgl. p. 88.

6) = 2 stuks. (Vgl. VALENTYN, p. 70).

7) 15 fanum per pagode gerekend.

8) Bourgonje aan Pieter Ysaacx, Tegenapatam, 12 Jan. 1609, Kopieboek van Petapoelie. Zie over muntswaarden beneden.

9) Bourgonje aan Pieter Ysaacx, Tierepopelier, 6 Febr. 1609, Kopieboek van Petapoelie.

10) Uit Paliacatta, Kol. arch.

bovenrok, een kleedje zonder naad) komen in verschillende soorten aan de kust voor: naast de tapi's zonder meer treffen we aldus aan: tape kitchil [1], tape grande [2], tape turia [3], tape kichte [4], en tape dragam [5]. In de memorie van 1603 over de toenmalige handel, die we reeds noemden in hoofdstuk II [6], komt ook de term tapi sĕrasah voor [7].

De prijs van de tape-kitchil was in Paliacatta ongeveer $^1/_3$ pagode per stuk, in Petapoelie was hij hoger, terwijl de tape grande ongeveer twee maal zoveel schijnt te hebben gekost als de tape kitchil [8].

Voorts treffen we herhaaldelik de *golongs* of cain [9] golongs aan. Kaïn gulung [10] betekent: roldoek, samengerold doek [11]. Deze kwalifikatie ging echter voor de cain golongs aan de kust niet op, maar toch lezen we in een schrijven uit Bantam, aan

1) Mal. kĕtjil = klein. .

2) Port. grande = groot. Ook de vorm tape besar komt voor (mal. bĕsar = groot).

3) Kwam ook voor te Dabhoel, als gebloemde sits met rode of groene grond (vgl. ROUFFAER-JUYNBOLL, bijlage III, noot 163). Port. turias = katoenstof uit Kamerijk.

4) Evenals kitchil een verbastering van kĕtjil?

5) Zie aanhangsel s. v. Dragam.

6) p. 29 en noot 4 aldaar.

7) Vgl. ook noot 163 van deze bijlage van ROUFFAER-JUYNBOLL.

8) Kopie-brief van Bourgonje c.s. aan Van Wesick, Tierepopolier, 26 Julie 1610, Kol. arch.; Kopiebrief van Marcelis en Fontaine aan Van Wesick, Paliacatta, 30 Julie 1610, Kol. arch.; Twee kopieën van de brief van Van Wesick en Ravesteyn aan Marcelis, Petapoelie, 21 Sept. 1610, Kol. arch.; Kopie-brief van Marcelis en Fontaine aan Van Wesick, Paliacatta, 8 Okt. 1610, Kol. arch.; Ravesteyn aan l'Hermite, Petapoelie, 2 Nov. 1610, Kol. arch.

9) Kaïn in het mal.: alle stof, waarvan kleren gemaakt worden.

10) Mal.

11) Zie ROUFFAER-JUYNBOLL, p. 156, noot 2.

't eind van 1610 naar Van Wesick gezonden, dat, zo er voortaan meer golongs in Petapoelie gemaakt werden, ze geróld moesten worden [1], terwijl ook aan Bourgonje op 't hart gedrukt werd, dat de cain golongs gerold behoorden te zijn en niet plat gevouwen, „want de Javanen hunluyden daer seer aen stooten" [2].

Deze doeken moeten over 't algemeen aan de kust gekleurd geweest zijn; of ze echter dadelik met gekleurd garen geweven werden, òf wel ná het weven geverfd, en volgens welk procédé, moet ik in 't midden laten.

De prijs van de golongs bedroeg in de beide kantoren van Zuid-Koromandel ongeveer $^3/_8$ pagode per stuk, terwijl men er in Noord-Koromandel, altans in de laatste tijd van de periode, die we behandeld hebben, meer dan een halve pagode voor moest betalen [3].

Percallen [4], die volgens een bericht uit Petapoelie gebruikt kunnen worden „tot beffen" en „tot broecken" [5], schijnen een soort van witte doeken geweest te zijn, die men op allerlei wijzen verfde. Letten we bijvoorbeeld op wat Van Wesick de

[1]) Kopie-brief uit Bantam aan Van Wesick, 12 Des. 1610, Kol. arch.

[2]) Kopie-Brief uit Bantam aan Bourgonje, 12 Des. 1610, Kol. arch.

[3]) Bourgonje en Marcelis naar Noord-Koromandel, Tierepopelier, 13 Jan. 1610, Kopieboek van Petapoelie; Marcelis aan de bewindhebbers van de kamer te Amsterdam, Paliacatta, 31 Mei 1610, Kol. arch.; Kopie-brief van Marcelis en Fontaine aan Van Wesick, Paliacatta, 8 Okt. 1610, Kol. arch.; Ravesteyn aan l'Hermite, Petapoelie 2 Nov. 1610, Kol. arch.; Missive van l'Hermite aan de bewindhebbers te Amsterdam, Bantam, 10 Nov. 1610, Kol. arch. Uittreksel bij De Jonge, III, Onuitgeg. stukken, p. 339 v.; Willem Janssen, Marcelis etc. aan Bourgonje, Paliacatta, 20 Nov. 1610, Kol. arch.

[4]) Fra. Percale, spa. Percal, ital. Percale of Percallo = witte katoenen stof.

[5]) Marcelis aan Pieter Ysaacx, 7 Junie 1608, Kopieboek van Petapoelie.

11e Oktober 1608 naar Masulipatam schrijft [1]: „U Edele dient voor advys, alhier aen de schilders gelanght hebben in alles 65 pat. [2]) percalle, ende [3]) $15\frac{1}{2}$ pat. japeny, 28 pat. druyven van 3 soorten, 9 pat. ovaelen, so met roden als groenen gront, 8 pat. crissen, 4 pat. agriam, 1 pat. saye japeny" [4].

We vragen ons af, in hoe ver de doeken, die men nodig had, betrokken konden worden op de faktorijen aan de kust, die men bezat. In de eerste jaren, toen alleen in Masulipatam en Petapoelie onze handel was gevestigd, ging het moeilik genoeg, aan de aanvragen, welke men kreeg, te voldoen, daar de beide faktorijen niet de beste plaatsen waren voor de produktie van de geverfde doeken. Gelukkig was het daarom, dat men in Petapoelie, vooral door de handel met Godia Soheyder, toch gelegenheid vond, de betere produkten van Zuid-Koromandel te betrekken. Deze middellike handel had echter zijn schaduwzijden: lezen we slechts in een „Instruktie van de cleeden, die op de custe van Choromandel ghemaeckt worden" (zonder dagtekening) [5], hoe „voor desen onse coopluyden in Petapouly door de mooren van Petapouly in Pelia-

[1]) Van Wesick naar Masulipatam, 11 Okt. 1608, Kopieboek van Petapoelie. Men zal opmerken, dat men, optellende, komt tot $65^1/_2$ en niet tot 65 patsjeri percallen. Dit foutje kan aan de kopiïst te wijten zijn.

[2]) = patsjeri.

[3]) Versta: en dat wel.

[4]) Vgl. over percallen behalve de twee aangehaalde plaatsen ook: Van Wesick naar Masulipatam, 13 Sept. 1608, Kopieboek van Petapoelie; Van Wesick naar Masulipatam, 3 Okt. 1608, Kopieboek van Petapoelie; Van Wesick naar Masulipatam, 2 Mei 1609, Kopieboek van Petapoelie; Ravesteyn naar Masulipatam, 30 Okt. 1609, Kopieboek van Petapoelie; van Wesick en Schorer naar Masulipatam, Bhagnagar 28 Nov. 1609 (er staat verkeerdelik 1610), Kopieboek van Petapoelie.

[5]) Kol. arch.

caty alle jaeren voor 4000 ofte 5000 pagoden in cleeden deden coopen, jae, moesten altijt 2000 ofte 3000 pagoden op de hant geven, ende ontfangen alsulcke cleeden, als de mooren haer brochten, tsij goet ofte quaet, ende weerden van de voorseide mooren altijt 20 ofte 25 persento gecargeert, soo dat men eygentlijken verstaen moet, dat Palicatte de prinsipaelste plaetse is, daer de beste cleeden werden gemaeckt, ende oock beter coop."

Toen we dan ook dat zeer begeerde handelspunt bezaten, waar tevens het bestuur over de kust gevestigd zou worden, moesten de kantoren in Noord-Koromandel wel veel van hun belangrijkheid voor de kleedjesindustrie verliezen. En zo blijft Masulipatam, de vroegere hoofdplaats en de oudste vestiging, alleen van belang voor de witte lijnwaden. Uitdrukkelik wordt dit ook gezegd in de instruktie, die Van Wesick als directeur van de kust kreeg [1]). Zo behielden door deze specialisering „Noord" en „Zuid" beide hun recht van bestaan.

Door de gehele Archipel en ook daar buiten waren de geweven en gebatikte doeken van Koromandel een gewild artikel: Sumatra, Java, „Mallaya" [2]), Patane, „Molucka" [3]), Banda, Borneo, Celebes, Solor, Boeroe, Siam, Pegu, Tanassery en Arrakan worden door Lodewijk Ysaacx genoemd als geschikte

[1]) Kopie-„Instructie voor den Directeur van de negotie van de Custe van Coromandel" etc., van de brede raad te Bantam, 12 Des. 1610, Kol. arch. Zie verder: Van Wesick naar Bantam, Masulipatam, 15 Junie 1610, Kol. arch.; twee kopieën van de brief van Van Wesick en Ravesteyn aan Marcelis, Petapoelie, 21 Sept. 1610, Kol. arch.; Kopie-brief van Marcelis en Fontaine aan Van Wesick, Paliacatta, 8 Okt. 1610, Kol. arch.; Ravesteyn aan l'Hermite, Petapoelie, 2 Nov. 1610, Kol. arch.

[2]) Malayo op Ternate.

[3]) = de Molukken.

afzetplaatsen [1]). Ook blijkt ons, dat van Bantam naar Amboina lijnwaden van Koromandel werden gezonden [2]). Maar de afzetmarkt hiervoor bleef niet tot Indië beperkt: een resolutie van de brede raad te Bantam van 3 Desember 1610 [3]) spreekt van „de cleeden ende andersints, die tegenwoordich van de Custe ontboden worden, soo voor de Molucques, Java ende het vaderlandt." Ook in ons land werden dus reeds de produkten van de koromandelse nijverheid gevraagd.

Het ambt van legger aan de kust leverde zoveel bezwaren en moeiten op, dat men zich kon afvragen, of het niet aanbevelenswaardig was, de lijnwaadhandel op de kust aan *partikulieren* over te laten, daar men immers niet kon verwachten, dat de door de Compagnie bezoldigde faktorijhouders, die meest zo spoedig mogelik weer wilden vertrekken, met inspanning van al hun krachten zich in het lastige lijnwaadbedrijf zouden inwerken. Matelief behandelt deze vraag in een „Discours op de handelinghe, die men in [4]) Oost India van wegen de vereenichde Compagnie zoude mogen drijven" [5]). Hij wijst er op, dat de Portugezen aan de kust de handel, behoudens een tol voor de koning van Portugal, vrij laten aan partikulieren, zodat deze daar hard moesten werken. Die prikkel misten de Hollanders, zodat ze vadsig werden; „in dese plaets is meer oorsaecke van swarichheyt als op alle andere plaetsen in India;

[1]) „Infformatie aengaende de negoetye op de Cust van Cormandil" enz., van Lodewijk Ysaacx Eyloff, Kol. arch.

[2]) Kopie-brief van l'Hermite aan Jasper Jansen, goeverneur op Amboina, Bantam, 10 Nov. 1610, Kol. arch.

[3]) Kopie-resolutie van de brede raad te Bantam, 3 Des. 1610, Kol. arch.

[4]) er staat: en.

[5]) 12 Nov. 1608? Een kopie hiervan in 't Kol. arch.

de reden sijn dese, dat het een wellustich lant is, daer veel debaucerije van vrouwen ende anders is, datter veel middel is, om bancquetten ende anders te houden, ende den grooten magnificq spelen, exempel aen ons commisen, die haer terstont in een stoel laeten draegen; de excuse, die daer toe dient, is het gebruyck van 't landt, ende men soude anders nyet geacht werden." Er werd bijna geen kontrole uitgeoefend op de inkoop van de goederen; de faktors, die iets op hun kerfstok hadden, konden niet gemakkelik gestraft worden, daar ze elk ogenblik in het binnenland konden weg komen. Moet nu daarom, zo gaat Matelief voort, de handel aan de kust geheel bewaard blijven voor de Compagnie, óf aan partikulieren komen, bijvoorbeeld als beloning voor trouwe dienaren van de O. I. C.? Deze zouden zich dan, wanneer het hun direkt eigen voordeel gold, veel beter voor het moeilike werk bekwamen. Maar hij aarzelt toch, deze maatregel rondweg aan te bevelen. De zwarigheid was, dat er in Indië tot nogtoe geen partikulieren waren met voldoende kapitaal, om zelfstandig dit bedrijf te ondernemen, dat tevens aan zo grote risico blootstond.

We hebben gezien, hoe de Hollanders moeite gedaan hebben, van het lijnwaadgebied van Koromandel uit ook met dat van Bengalen in aanraking te komen. Het scheen, dat vooral de witte lijnwaden uit deze streek „ongelijck dienstigher" zouden zijn voor 't vaderland dan die van Masulipatam [1]), vooral ook waarschijnlik wegens hun degelike kwaliteit [2]).

[1]) Missive van l'Hermite aan de bewindhebbers te Amsterdam, Bantam, 10 Nov. 1610, Kol. arch. Uittreksel bij DE JONGE III, Onuitgeg. stukken, p. 339 v. Vgl. verder: Informatie van Pieter Willemsz. aan de raad van Masulipatam en Petapoelie, Masulipatam, 25 Mei 1608. Bij DE JONGE, Onuitgeg. stukken, p. 287 v.; Kopie-brief uit Bantam aan Van Wesick, 12 Des. 1610, Kol. arch.

[2]) Vgl. VAN DIJK: Zes jaren uit het leven van Wemmer van Berchem, p. 32.

Ook met Guzeratte hielden de Nederlanders kontakt. Ze konden het zich hierbij gemakkelik maken, daar de Guzeratten zelf hun kleedjes naar Atjeh brachten, en men dus daar gemakkelik, als men maar te rechter tijd kwam, van hen kon kopen. Op de tocht naar Koromandel in het laatst van 1607 en het begin van 1608 kocht de bemanning van het schip de Eendracht, gelijk we gezien hebben [1]), „372 corge allerhande Guzeratse lijnwaden" te Atjeh [2]), en we zullen beneden zien, hoe de „Instructie van de coopmanschappen" [3]) eveneens wijst op het belang van de handel met de Guzeratten, en aanraadt, hiermede rekening te houden bij het bepalen van de tijd, waarop men, om naar Koromandel te varen, uit Bantam moest vertrekken.

Het ligt voor de hand, dat de grote handel, die de Hollanders in Indië dreven met de lijnwaden, wel geschikt was, naijver op te wekken. En het zijn de Chinezen, waarover Adriaen Corssen, bevelhebber van Tacomi, in het laatst van 1610 in dit opzicht klaagt [4]). Hij kan volstrekt niet meegaan met het denkbeeld van Van Caerden, dat men de handel van de Chinezen in de Molukken moet trekken. Weliswaar stemt hij toe, dat men de levensmiddelen, die zij brengen, daar zeer nodig heeft, maar „alle cattoenen cleeden werden bij haer gecontrefeyt en vervalscht, die sij met menichte in de Molouques brengen

[1]) Vgl. p. 63.

[2]) Vgl. Pieter Ysaacx aan l'Hermite, Masulipatam, 31 Mei 1608, Kol. arch.; Memorie van l'Hermite voor Willem Janssen en Arend Maertssen, Bantam, 15 Okt. 1609, Kol. arch.; Kopie-brief uit Bantam aan Aelbrecht Willemsz., koopman in Atjeh, 12 Des. 1610, Kol. arch.

[3]) Zie beneden.

[4]) DE JONGE, III, Onuitgeg. stukken, p. 267 v.

en goeden coop geven, waerdoor de handeling van cleeden hier geheel bedorven soude worden, nochtans achte, de Molouques de meeste cleeden van Coromandel verslinden, ende met groote winst vercocht werden, soodat mijns bedunckens beter ware, de Chinezen in de Molouques nyet te trecken, want alle de coopmanschap van cleeden door haer te nyet soude gaen. De Chynesen is een volck, die seer bedriechlijck sijn; want sij daer geen sonde aff en maecken, als sij haer connen wachten, van de wereltlycke overicheyt nyet gestraft te werden, van de reste maecken sij weynich swaricheyt; ich achte, conden sij den duyvel vangen, sij souden hem souten om te vercoopen."

Tot dusverre over de kleedjes. Deze waren wel verreweg het belangrijkste, wat we van de kust betrokken. Een paar van de materialen, die men voor de lijnwaadbereiding nodig had, namelik indigo en katoenen garen, werden ook afzonderlik geëxporteerd. Verder was in Masulipatam ijzer zowel als staal in overvloed te bekomen, zoals Lodewijk Ysaacx schrijft in zijn reeds genoemde informatie [1]).

Reeds hier en daar werd gesproken over wat de Nederlanders aan de kust van Koromandel importeerden, als tegenwicht voor de waren, die ze uitvoerden. Nu nog een paar algemene opmerkingen over het import aan de kust.

Dit bestond deels uit geld, deels uit koopmanschappen.

De munt, die we invoerden, was de reaal van achten, die in waarde iets beneden de pagode stond [2]).

---

[1]) p. 173, noot 1.

[2]) ± $1^1/_4$ reaal was een pagode, welke munt in 1606 in Noord-Koromandel 3 gulden gold. Zie de Informatie, genoemd op p. 173, noot 1.

Wat de koopmanschappen betreft, vele van deze waren vinden we overzichtelik, meest met de plaats van herkomst vermeld in een „Instructie van de coopmanschappen ende waeren, die men alle jaer van Bantem soude connen brenghen naer Achin, ende op de custe van Choramandel" [1]), terwijl verder ook herhaaldelik elders gegevens gevonden werden voor dit deel van onze kusthandel. We geven hier een opsomming van de voornaamste door de Hollanders ingevoerde waren, in hoofdzaak de volgorde in acht nemende, die ons door bovengemelde instruktie aan de hand wordt gedaan. In het algemeen wordt hierin opgemerkt, dat het voordelig is, om, op reis van Bantam naar de kust Atjeh aandoende, daar „de Gouseratse schepen . . . te beseylen", die „precis in Januario ofte het eerste van Februario" naar Guzeratte vertrekken. Aan de Guzeratten kon een deel van de meegebrachte koopmanschappen verkocht worden, tegen kontanten of guzeratse kleden en opium, welke waren een goede afzetmarkt vonden in de Molukken, Amboina en Banda. Ook kon men in Atjeh waren inkopen, die voor de kust van dienst konden zijn.

Zwavel, uit verschillende plaatsen afkomstig, was te Atjeh te koop [2]).

Kamfer, eveneens uit verschillende plaatsen, o.a. China [3]), en te Atjeh te koop.

Nagelen, uit de Molukken (Matsjian wordt ons o. a. opgegeven [4])), en Ambon.

---

[1]) Kol. arch. We zullen 't stuk niet steeds apart citeren.

[2]) Vgl. ook: Marcelis en Fontaine aan l'Hermite, Paliacatta, 23 Nov. 1610, Kol. arch.

[3]) Van Wesick aan Pieter Ysaacx, 3 Mei 1608, Kopieboek van Petapoelie.

[4]) Willem Janssen aan l'Hermite, Masulipatam, 20 Junie 1610, Kol. arch.

Notemuskaat, uit Banda.
Foelie, eveneens uit Banda.
Agelhout, uit Cochinchina.
Sandelhout, uit Timor en Solor [1]).
Speauter, [2]) uit Toutenaga [3]).
Klatergoud.
Vermiljoen, uit China.
Chinese zijdewaren, waaronder vooral damasten en armosijnen voorkomen.
Fluweel, uit China.
Laken.
„Carseyen" [4]).
Allerhande artikelen van *chinees porselein*.
Lak, uit China [5]).
Sissick, schildpadhoorn, dat uit Ceram komt [6]).
Aluin [7]).
Tintinago [8]), uit China afkomstig, gelijk we gezien hebben [9]).

---

[1]) Vgl. ook: 19e eeuw'se kopie van een memorie voor admiraal Matelief van de bewindhebbers, Kol. aanwinsten.
[2]) Over „speauter" vgl. p. 157, noot 2.
[3]) Wat wordt hieronder verstaan? Hier kan toch niet een vergissing voor *tintinago* zijn begaan?
[4]) Vgl. p. 157, noot 4.
[5]) Pieter Ysaacx aan l'Hermite, Masulipatam, 31 Mei 1608, Kol. arch.
[6]) Vgl.: Memorie van l'Hermite voor Willem Janssen en Arend Maertssen, Bantam 15 Okt. 1609, Kol. arch.; Kopie-missive van l'Hermite aan Van Caerden, Bantam, 23 Okt. 1610, Kol. arch.; De Jonge, III, Onuitgeg. stukken p. 163.
[7]) Van Wesick naar Bantam, Masulipatam, 15 Junie 1610, Kol arch.; Van Wesick en Schorer aan l'Hermite, Masulipatam, Nov. 1610, Kol arch.; Kopie-brief uit Bantam aan Van Wesick, 12 Des. 1610, Kol. arch.
[8]) Zie de tweede brief, genoemd in noot 7.
[9]) Vgl. p. 51, noot 5.

Muscus [1]).

Onder de opgenoemde waren was het sandelhout er wel een van de voornaamste. Dit hout komt van een kleine, altijd groene boom. Het is wit en geel, en belangrijk als reukhout en medicijn. De grootste betekenis heeft het voor het vasteland van Indië, waar het onmisbaar is bij alle godsdienstige ceremonieën; verder wordt het gebruikt voor de bereiding van parfum en geurige olie, alsook voor snijwerk [2]).

Wat de prijs van dit hout betreft: omstreeks het begin van 1609 werd het op het kantoor te Tegenapatam verkocht voor 205 pardau's [3]) de candy [4]) [5]), terwijl ons in November 1610 als in Masulipatam gemaakte prijs slechts 100 pagoden de candy genoemd wordt [1]). Van Wesick en Schorer melden daarbij ook, dat ze denken, dat het sandelhout, evenals andere waren, te Tegenapatam en Paliacatta meer zal kunnen gelden, alleen niet in zo grote kwantiteit verkocht kan worden.

Ook de specerij-invoer was van groot belang.

De notemuskaat gold in 1610 in Zuid-Koromandel ± 4 pardau's de man [6]), in Masulipatam wederom minder [7]); de nagelen werden vertierd à ± 22 pardau's de man [8]); de foelie

---

[1]) Van Wesick en Schorer aan l'Hermite, Masulipatam, Nov. 1610, Kol. arch.
[2]) Encyclopaedie van Nederlandsch-Indië, s. v. Sandelhout.
[3]) De pardau gold hier $^{2}/_{3}$ pagode.
[4]) ± 480 pond.
[5]) Bourgonje aan Pieter Ysaacx, Tegenapatam, 12 Jan. 1609, Kopieboek van Petapoelie.
[6]) $^{1}/_{20}$ candy.
[7]) Vgl.: Bourgonje aan Arend Maertssen, Tierepopelier, 24 Mei 1610, Kol. achief; Kopie-brief van Bourgonje c. s. aan Van Wesick, Tierepopelier, 26 Julie 1610, Kol. archief; Marcelis en Fontaine aan l'Hermite. Paliacatta, 23 Nov. 1610, Kol. archief; de brief genoemd, in noot 1.
[8]) Vgl. de eerste, derde en vierde brief, genoemd in noot 7.

à 18 pardau's [1]). Grote aftrek vond het chinees porselein, zowel „schafbacx" als „boterschotels, fruytschalen, cleyne copkens, warmoescoppen" en „middelbaere groote schotels". Daarbij dient men er wel op te letten, „dat alle dese boven geschreven soorten van porceleynen onder den bodem een blauw steppelken hebben, want sij daer seer naer sien" [2]).

Het schijnt wel, of in 't laatst van de periode, die we hebben nagegaan, meer dan vroeger de nadruk werd gelegd op de noodzakelikheid, om naast het geld vooral ook *koopmanschappen* aan de kust te brengen. Lodewijk Ysaacx Eyloff, Dirk van Leeuwen en Lucas Janssen schrijven op 15 Februarie 1608 [3]), dat er op de kust aan koopmanschappen alléén iets nodig is, „om het volck de mont te stoppen", en dat verder alle handel met kontanten moet geschieden. Geheel anders luidt het schrijven van Jan van Wesick naar Bantam van 15 Junie 1610 [4]). Hij wijst erop, dat er jaarliks een flinke bezending koopmanschappen in de kantoren van Golconda nodig is, als nagelen, noten, foelie, porselein, sandelhout en speauter. Dit was noodzakelik voor de Hollanders, om hun aanzien in deze streken te behouden, daar zij er enigszins als opvolgers van de Portugezen mochten gelden, die vroeger de inlanders van koopmanschappen hadden voorzien.

Wanneer we nu overgaan tot een korte beschouwing van het leven in de faktorijen aan de kust, dan kunnen we be-

---

1) Vgl. de twee laatste brieven, genoemd in noot 7, p. 179.
2) De „instructie", genoemd op p. 177 en noot 1 aldaar.
3) Brief van hen aan de admiraal van de O. I. C., uit Masulipatam. Bij De Jonge, Onuitgeg. stukken, p. 218v.
4) uit Masulipatam, Kol. arch.

ginnen met er op te wijzen, hoe noodzakelik het was, dat de verschillende kantoren onderling in voortdurende verstandhouding bleven, en ook, dat ze elkaar zo veel mogelik in hun moeilike strijd om het bestaan steunden. Deze onderlinge steun en samenwerking treedt ons vooral uit de bronnen tegemoet, zoals reeds opgemerkt [1]), bij de verhouding tussen de beide kantoren Masulipatam en Petapoelie, op geringe afstand van elkaar liggende, en dat wel in hetzelfde rijk. Enkele kleinigheden zijn hiervoor tekenend. Van Wesick zendt, als er op de faktorij Petapoelie geslacht is, samen met een brief een drietal varkensworsten naar Masulipatam [2]), later wederom twee potten arak [3]), de drank, die zo veel aan de kust door de Hollanders werd gebruikt. Van de andere kant richt het kantoor te Petapoelie aanvragen aan dat van Masulipatam, nu eens om „1½ pagoden .... aen gedroochde vis" [4]), dan eens om „½ pagode aen pattattes" [5]), later weer om wat beschuit [6]). En het bleef niet bij deze uitwisseling van levensmiddelen; in Petapoelie wordt goudsmidswerk verricht voor Masulipatam [7]), en als Van Wesick met een van zijn onderhorigen vrij wat te stellen heeft, daar deze het volk te veel slaat, en er voor een doeltreffende strafexekutie in Petapoelie „geen boyen noch slooten" voorhanden zijn, zendt hij hem naar Masulipatam, om daar onder het hogere gezag van Pieter Ysaacx wat strenger aangepakt te worden [8]).

---

1) Zie p. 68 v.
2) Van Wesick naar Masulipatam, 16 Maart 1609, Kopieboek van Petapoelie.
3) Van Wesick naar Masulipatam, 11 Aug. 1609, Kopieboek van Petapoelie.
4) Ravesteyn naar Masulipatam, 2 Des. 1609, Kopieboek van Petapoelie.
5) Ravesteyn aan Pieter Ysaacx, 7 Des. 1609, Kopieboek van Petapoelie.
6) Van Wesick aan Pieter Ysaacx, 13 Febr. 1610, Kopieboek van Petapoelie.
7) Van Wesick aan Pieter Ysaacx, 29 Nov. 1608, Kopieboek van Petapoelie.
8) Van Wesick aan Pieter Ysaacx, 9 Maart 1609, Kopieboek van Petapoelie.

Evenals elkander onderling moesten de kantoren natuurlik ook de hollandse schepen, die aan de kust kwamen, van allerlei zaken voorzien. Een aardige rekening is ons overgebleven van de „oncosten, door Pieter Claessen, assistent op het comptoor van Petapoly, voor het schip de Eendracht, als het verovert schip Nossa S^a^. d' Aguia gedaen" [1]), welke schepen respektivelik 11 en 9 Mei te Petapoelie waren aangekomen [2]).

Onder de geleverde waren vinden we:

88 varkens,	die samen kosten	26	pagoden	$11\frac{1}{4}$	fanum [3]).	
20 ossen,	„ „ „	15	„	13	„	.
77 bokken,	„ „ „	6	„	$1\frac{3}{4}$	„	.
125 hoenders,	„ „ „	1	„	14	„	.
31 dito 's,	„ „ „	0	„	8	„	.

Verder worden geleverd „limoenen", brandhout, stro voor de beesten aan boord, enz.

Hoe precies de verdeling van werkzaamheden was op de afzonderlike kantoren aan de kust, blijkt ons uit de bronnen voor de tijd, die wij behandelen, niet voldoende, maar in hoofdzaak zal de toestand wel reeds geweest zijn, gelijk Havart die beschrijft [4]).

Volgens hem handelt het „eerste opperhoofd" van een kantoor met de kooplieden, besteedt de lijnwaden aan, die zij moeten voldoen, ontvangt geld en heeft er het bestuur over; hij beantwoordt de brieven, en heeft het oppergezag over alles. De

1) 21 Mei, 1610, Kol. arch.

2) Willem Janssen, Pieter Ysaacx en Van Wesick aan Arend Maertssen, Petapoelie, 18 Mei 1610, Kol. arch.

3) Blijkens de volledige rekening wordt hier een pagode op 18 fanum berekend.

4) Deel II, p. 26.

„tweede persoon" houdt de negotie-boeken, maakt de fakturen van de lijnwaden, die verzonden worden, helpt deze bezichtigen, enz., terwijl de assistenten of schrijvers slechts hebben te gehoorzamen aan de bevelen van hun meerderen. De inlandse dienaren staan voornamelik onder het eerste opperhoofd, hoewel ook de tweede persoon hen mag gebieden.

Met de wetenschap van het bovenstaande begrijpen we nog beter, hoe Abraham Fontaine, na de wangedragingen van zijn superieur Hans Marcelis [1]) uitdrukkelik het recht verzekerd kreeg, dat Marcelis niets van zijn boeken en papieren voor hem verborgen mocht houden, daar immers hijzélf, Fontaine, volgens het bovenstaande degene was, die de negotie-boeken had te houden.

Hoe moest het geringe aantal leggers van de faktorijen zich in geval van nood verdedigen? Wanneer Portugezen of inlanders plotseling met een enigszins aanzienlik aantal mannen de loge's hadden bestormd, zouden deze waarschijnlik dadelik bezweken zijn. Had men maar, als centraal machtspunt van de hollandse vestigingen, een goed verdedigbaar fort gehad, dan zou men op de verschillende kantoren rustiger handel hebben mogen drijven. Het fort Geldria zou echter eerst later gebouwd worden, en tot zo lang was iedere loge er op aangewezen, zoveel mogelik voor zijn eigen veiligheid te zorgen. We zagen, hoe Tierepopelier in 1610 werd versterkt met drie ijzeren gotelingen en een half kartouw [2]). In November 1608 [3]) zendt Van Wesick het verzoek naar Masulipatam, aldaar voor de loge van Petapoelie onder andere twee musketten, een groot roer en

1) Zie p. 134 v.

2) Zie p. 118.

3) Van Wesick naar Masulipatam, 27 Nov. 1608, Kopieboek van Petapoelie.

een klein roer te willen laten maken. Ook waakhonden schijnen voor de veiligheidsdienst in de loge's hun rol gespeeld te hebben, altans de 12e Desember 1608 schrijft Van Wesick aan Pieter Ysaacx [1]: „U Edele believe onse rode hont mede te brengen, als onsen besten waeker sijnde".

En tegen de trouweloosheid van de inlanders was zeer zeker een goede waakdienst nodig. Tijdens afwezigheid van Van Wesick ontstond de 5e November 1609 brand in het pakhuis van de loge te Petapoelie, en, gelijk Van Ravesteyn de volgende dag aan Pieter Ysaacx schrijft, „Is naer ons aller opinie met handen daer in ghesteken, want het aent onderste vant dack, buyten op de straet, dat ment met de hant cost toereycken, eerst is begonnen; oock en is ghister avont voor den brant gansch gheen toortse voorbij gegaen; was recht boven daer ons boskruyt lach .... vermoeden, van de Portugijsche swarten ghedaen te wesen" [2]. De door de brand nodig geworden vertimmering kostte 16 pagoden en 7 of 8 fanum [3]. Een bewijs, hoezeer men de uiterste voorzichtigheid in acht moest nemen. „Het ronden wort bij ons alle nacht onderhouden, ende sal vorder niet op ghesloft worden", schrijft Ravesteyn de 26e November [4].

Tussen de verschillende kantoren aan de kust bestond een druk vervoer van brieven en goederen. Wat het verkeer over zee betreft, daarvoor bediende men zich van de z.g. „*masels*".

---

1) Kopieboek van Petapoelie.
2) Ravesteyn en Adolf Thomassen aan Pieter Ysaacx, 5 Nov. 1609, Kopieboek van Petapoelie; Ravesteyn aan Pieter Ysaacx, 6 Nov. 1609, Kopieboek van Petapoelie.
3) Ravesteyn aan Pieter Ysaacx, 30 Nov. 1609, Kopieboek van Petapoelie.
4) Ravesteyn aan Pieter Ysaacx, 26 Nov. 1609, Kopieboek van Petapoelie.

„Dese mossels," zo zegt een latere beschrijving [1], „sijn cordt en hoogh: van brede dun gesaghde plancken gemaekt, sonder spijkers, en maer met touwen door geboorde gaten stijf aen malkander gebonden, en dan met houtten pennen weder toe geslagen; voor de naden binden sij niet anders als stroo; en kunnen daer genoegh mee voort comen, doch moeten stadigh oosen, overmidts sij nimmer dicht varen."

Voor het aan elkander binden van de planken van de masels werd een zeer elasties soort touw gebruikt, het koïr-touw [2]. Op de Malediven en Lakkadiven werd dit koïr van de bastvezels van de kokosnoot geweven. Het werd dan tot scheepstouw verwerkt, en was daarom een belangrijk handelsartikel [3].

Ook maakte men gebruik van andere vaartuigen. Wanneer De Bitter in 1608 met de Arent en Valck de kantoren Masulipatam en Petapoelie zal bezoeken, zendt Hans Marcelis, bij afwezigheid van Jan van Wesick, een „*catte marou*" naar de schepen, om de weg te wijzen. Pieter van den Broecke noemt dit vaartuig [4]; hij spreekt van „een Cattemarouw (zijnde twee houten, aen malcander gebonden)."

Hoewel de *fusten* [5]) ons gewoonlik genoemd worden als de schepen van de Portugezen, vernemen we toch uit een van de brieven uit het kopieboek van Petapoelie [6], dat ook de Hollanders in deze loge een fust gebruiken.

---

1) Journaal van Gijsbert Heeck (1654—1656), onder 30 April 1656. Rijks archief, gedrukte aanwinstenlijsten 1903 XV. Vgl. verder HOBSON-JOBSON s. v. Mussoola, p. 602 v. Zie ook JAL: Glossaire nautique s. v. Chelingue.
2) „Kayar" (malayalam) = koord, touw. (Linschoten 1, p. 54 noot 2.)
3) Vgl. Tiele in de Gids: 1874, III, p. 234, en 1877, IV, p. 73.
4) Begin ende Voortgangh, dl. II, XVI, p. 77. Vgl. ook HOBSON-JOBSON s. v. Catamarán, p. 173.
5) Vgl. JAL: Glossaire nautique s. v. Fusta.
6) Hans Marcelis aan Pieter Ysaacx, 17 Mei 1608. Vgl. ook p. 75.

Voor het brievenverkeer over land van loge tot loge gebruikte men inlandse boden, *patamars* genaamd. Zo verzendt Bourgonje een brief, bestemd voor Arend Maertssen of Willem Janssen, met de patamar van Masulipatam, Venketi genaamd, welke daarvoor 20 fanum als loon bij vooruitbetaling ontvangt [1]). De bodendiensten, die de patamars voor de Nederlanders verrichtten, waren uiterst gewichtig, en vaak moeilik te volvoeren; zo kon het voorkomen, dat ze hun reis tien dagen moesten onderbreken wegens onveiligheid van de wegen [2]), en een groot gevaar was het natuurlik voor hen, dat ze door de Portugezen zouden opgehouden worden, en dezen zouden merken, dat ze voor de Hollanders bodendiensten verrichtten. 21 Junie 1609 vernemen de leggers in Petapoelie geruchten, dat hun patamar door de Portugezen doodgeslagen zou zijn [3]). We begrijpen dan ook, hoe de faktorijhouders wel gebruik maken van patamars, die in dienst staan van de Portugezen [4]), wanneer ze tenminste voor verraad menen gevrijwaard te kunnen zijn. Deze toch zouden niet licht de argwaan van onze vijanden opwekken. Ook van de boden, namens de inlanders gezonden, werd wel eens gebruik gemaakt: zo zenden Bourgonje en Marcelis 19 Maart 1609 uit Tierepopelier een brief aan Van Wesick met een bode van de sabandar van Petapoelie [5]).

---

[1]) Bourgonje aan Arend Maertssen of Willem Janssen, Tierepopelier, 8 Mei 1610, Kol. arch.

[2]) Van Wesick naar Masulipatam, 26 Maart 1609, Kopieboek van Petapoelie.

[3]) Van Wesick aan Pieter Ysaacx, 21 Junie 1609, Kopieboek van Petapoelie.

[4]) Pieter Ysaacx aan de heren, van wege de O. I. C. vergaderd in Tegenapatam, Masulipatam, 19 April 1610, Kol. arch.

[5]) Bourgonje en Marcelis aan Van Wesick, Tierepopelier, 19 Maart 1609, Kopieboek van Petapoelie.

Bizonder veel zorg moest worden besteed aan de reizen, door de Hollanders zelf te land ondernomen. Als Van Wesick in Oktober 1609 naar Golconda reist, om zich daar te verantwoorden [1]), neemt hij 400 pagoden als reisgeld mee. Hij dringt er op aan, dat voor Antony Schorer, die uit Masulipatam de tocht met hem mee zal maken, een andool [2]) zal worden meegenomen, en wijst in een schrijven naar Masulipatam, waar men dit niet van plan was, erop, dat toch hetzelfde decorum in acht zal moeten worden genomen als indertijd bij de reis van Paulus van Soldt en Pieter Willemsz., „in wiens graet wij ons boven [3]) van wegen ons natie moeten presenteren." Onder de verdere wenken, die hij in dit schrijven [4]) geeft, is ook deze, dat Schorer uit Masulipatam een musket mee moet nemen, terwijl deze ten slotte niet mag vergeten, tabak voor de reis mee te nemen, een artikel, zonder hetwelk Van Wesick het nu eenmaal niet best kon stellen [5]). Een koelie uit Masulipatam werd meegenomen, om berichten over de stand van zaken naar deze faktorij te kunnen zenden [6]).

Cornelis Jacobs (van) Breekvelt en Hans Bullard kregen op hun tocht naar de samoryn van Calicut [7]), gelijk we gezien hebben, 114 pagoden mee als reisgeld, terwijl hun twee Brahmanen, een tolk en twee koelies werden meegegeven. De tolk zou

---

[1]) Zie p. 105.

[2]) Andor of andol is een port. woord voor een draagstoel, wordt bij oudere portugese schrijvers voor een palankijn gebruikt. Zie HOBSON-JOBSON s. v. Andor.

[3]) „boven" = het binnenland, tegenover de lager gelegen kuststreek.

[4]) Van Wesick naar Masulipatam, 19 Okt. 1609, Kopieboek van Petapoelie.

[5]) Vgl. p. 70.

[6]) Van Wesick en Schorer naar Masulipatam, Bhagnagar, 11 Nov. 1609, Kopieboek van Petapoelie.

[7]) Zie p. 147 v.

behalve de kost drie realen van achten per maand verdienen, te betalen na afloop van de reis; de twee Brahmanen zouden 30 pardau's samen ontvangen als beloning voor de hele reis, de koelies elk een pagode per maand plus de kost. Een „wassen cleet" [1]) werd medegenomen tot bescherming van bagage en brieven [2]).

De leggers aan de kust moeten over 't algemeen wel een zeer weinig opgewekt bestaan gehad hebben. De lastige, moeilike handel, het ongunstige klimaat en de voortdurende onzekerheid, waarin men verkeerde ten opzichte van Portugezen en inlanders, werkten stellig er niet toe mee, hun het verblijf aan de kust aangenaam te maken, en we merken dan ook vrij algemeen bij hen het verlangen, deze streken weer zo spoedig mogelik te verlaten. Wellicht zouden ze, gehuwd zijnde, zich voor langere tijd in de faktorijen hebben neergezet, maar het zou eerst in het jaar 1627 zijn, dat er (volgens Valentyn [3]) vijf „Hollandse dogters" op Paliacatta kwamen, „die de E. Maatschappy met een bruydschat van 50 ryksdaalders (een zeldzame zaak toen) ten huwelyk aanbood". De leggers uit de eerste jaren echter, die nog niet van deze buitengewoon voordelige aanbieding konden profiteren, hadden meestal niet de bedoeling, zich lange tijd aan de kust op te houden. Deze bood toch, afgezien van de bezoldiging, veel meer lasten dan lusten. Wat moest men doen, om de tijd, die het werk overliet, te vullen? Uit Gol-

---

[1]) Vgl. Van Wesick naar Masulipatam, 2 Mei 1609, Kopieboek van Petapoelie: „het wasdoeck, so mijn barbier daer lestmael vergeten."

[2]) Bourgonje aan Arend Maertssen of Willem Janssen, Tierepopelier, 8 Mei 1610, Kol. arch.; Bourgonje aan Arend Maertssen, Tierepopelier, 24 Mei 1610, Kol. arch.

[3]) p. 61.

conda vroeg men om een rekenboek, om zich de tijd te korten, toen de onderhandelingen daar niet wilden vlotten [1]). In de kantoren van Golconda schijnt men zich verder van tijd tot tijd vermaakt te hebben met een „tycktack-bort" [2]). Wat dit spel betreft, zo weten we door Van Twist [3]), dat in Guzeratte „lustighe tecktack-borden ende schijven van yvoren been" gemaakt werden.

Verder hielp ook de tabak mee, om de eentonige uren te korten, zowel in de loge, wanneer er weinig te doen was [4]), als op reis [5]), en vaak zal men ook wel gegrepen hebben naar een gevaarliker middel, namelik de arak. Dat naar deze drank veel vraag was, blijkt wel hieruit, dat Van Wesick de 12e Junie 1608 in een schrijven naar Masulipatam, waar toen de arak alleen gefabriceerd werd, het volgende verzoek deed: „Soo UE den arackbrander missen mocht, hebbe hem aengesproecken, eenighe dagen herwarts te comen, omme ons de vernomde cunst te leeren" [6]). De kok in Petapoelie zou dan, als hij de „cunst" goed machtig was, zijn kantoor van de geestrijke drank kunnen voorzien [7]), die zeker ook wel met volle teugen genoten zal zijn bij feestelike gelegenheden, als het „affschieten" van de „vastelavont", waarover Van Wesick in 1610 schrijft [8]).

---

[1]) Zie p. 108.

[2]) Van Wesick naar Masulipatam, 11 Aug. 1609, Kopieboek van Petapoelie.

[3]) JOHAN VAN TWIST: Generaele Beschrijvinghe van Indien enz., Amsterdam 1651, p. 77. De hier volgende „schijven van yvoren been" horen zeker bij de „tecktack-borden"?

[4]) Vgl. p. 70.

[5]) Zie p. 187.

[6]) Van Wesick naar Masulipatam, 12 Junie 1608, Kopieboek van Petapoelie.

[7]) Van Wesick naar Masulipatam, 19 Junie 1608, Kopieboek van Petapoelie.

[8]) Van Wesick naar Masulipatam, 7 Maart 1610, Kopieboek van Petapoelie.

Maar tegenover enkele ogenblikken van genoegen, hoeveel bezwaren en verdrietelikheden! Het „swacke, infectueuse" klimaat, waarover we Van Wesick hebben horen klagen [1]), liet niet na, zijn schadelike werking op de Nederlanders te doen gevoelen. Herhaaldelik horen we van ziekte en ongesteldheid. En gelukkig degenen, die dan enige geneeskundige hulp in eigen loge konden krijgen. Uit Petapoelie moest Van Wesick echter naar Masulipatam schrijven om een barbier, die hem zou kunnen aderlaten, toen hij zich niet wel gevoelde [2]). Met de barbier Sijmon van Masulipatam moest men voorzichtig zijn: Pieter Ysaacx drukt van Wesick op 't hart, dat hem „den reuck van den arrack benomen moet werden", waarop Van Wesick terugschrijft, dat daar goed op gelet zal worden [3]).

Erger werd het, wanneer men geheel geen geneeskundige hulp krijgen kon, gelijk Bourgonje en Marcelis gebeurde, toen ze ziek waren, en geen barbier konden krijgen voor 't aderlaten [4]).

Het drinken van water scheen gevaarlik te zijn; Van Wesick verzoekt aan Pieter Ysaacx, arak te zenden, „also ons altans met water moten behelpen, daer van lichtelick de loop souden crijgen" [5]). Nog van andere ongesteldheden horen we spreken: Hans Marcelis heeft koorts [6]), Jacob Simonssen te Tierepo-

[1]) Zie p. 68.
[2]) Van Wesick naar Masulipatam, 12 Junie 1608, Kopieboek van Petapoelie.
[3]) Van Wesick aan Pieter Ysaacx, 26 Junie 1608, Kopieboek van Petapoelie.
[4]) Bourgonje aan Van Wesick, zeker uit Tierepopelier, 29 (!) Febr. 1609, Kopieboek van Petapoelie.
[5]) Van Wesick aan Pieter Ysaacx, 8 of 13 April, Kopieboek van Petapoelie; Vgl. ook: Van Wesick en Schorer naar Masulipatam, Bhagnagar, 12 Des. 1609, Kopieboek van Petapoelie.
[6]) Bourgonje en Marcelis aan Pieter Ysaacx en Van Wesick, zeker uit Tierepopelier, 17 Aug. 1609, Kopieboek van Petapoelie.

pelier is „niet wel te passe... van sijn keel" [1]), Bourgonje schrijft naar Masulipatam om „eenige messive [2])... voor tuyttinge der ooren", waarvan hij zeer veel last heeft, en dat hij tevergeefs beproefd heeft, zelf te genezen [3]), terwijl in dezelfde brief ook een recept tegen paardeziekten verzocht wordt, daar „een schoon paert" van de loge te Tierepopelier gestorven was, „alsoo verstaen, in Massulipatam seer goede messive te becomen".

En zo krijgen we een lange lijst van meer of minder ernstige kwalen. Eigenaardig is, dat ons herhaaldelik berichten opvallen over beenziekten. Reeds Linschoten geeft, al is 't ook met enige twijfel, het gangbare verhaal, dat de nakomelingen van hen, die de apostel Thomas om 't leven gebracht zouden hebben, ten eeuwigen dage hieraan kenbaar waren, dat één van hun beide benen zo dik was als een olifantspoot, terwijl het andere zijn gewone menselike omvang had [4]). Wel zeer onrechtvaardig, dat ook de Hollandse leggers door deze vloek zouden getroffen worden!

De ziekte, die we bedoelen [5]), kon zeer pijnlik zijn, zoals we merken uit een brief uit Petapoelie van 20 Desember 1608 [6]), waarin de hulp van de barbier van Masulipatam wordt ingeroepen „om het been van Willem Tuenis, dat weder op gebroken is, en seer dick begint te swellen, daer grote pijn aen lijdende". En niet alleen was de ziekte pijnlik, maar

[1]) Bourgonje aan Arend Maertssen of Willem Janssen, Tierepopelier, 8 Mei 1610, Kol. arch.
[2]) recept.
[3]) Kopie-brief van Bourgonje c.s. aan Van Wesick, Tierepopelier, 26 Julie 1610, Kol. arch.
[4]) dl. I, p. 61.
[5]) zeker die, welke onder de naam elephantiasis bekend staat.
[6]) Van Wesick naar Masulipatam, Kopieboek van Petapoelie.

ook gevaarlik. 22 November 1609 overleed te Tierepopelier de bootsman Hendrik Tjaartsen, „naer dat hij langen tijt met een paer dicke beenen gegaen hadde, ende wat raedt dat de barbiers daer toe deden, niet verdrijven conden". Drie dagen later bezweek de bootsman Evert Lamberts aldaar aan de zelfde ziekte [1]). Later nog zinspeelt Bourgonje aldus op hun dood: „Terwijlle wij hier residentie hebben gehouden, isser twee van onse duytsen gestorven, aen dicke beenen, twelck haer int lijff sleech, ende storven; 't waeren 2 bootsgesellen" [2]).

Het verblijf aan de kust was dus uit een gezondheidsoogpunt al verre van ongevaarlik. Ook was het brandgevaar niet gering te schatten, gelijk we gezien hebben [3]). Hoe grote omvang er een brand kon aannemen, leert ons een brief van Van Wesick aan Pieter Ysaacx van 6 Mei 1608 [4]), waarin de eerste vertelt, dat een brand te Petapoelie tussen de 200 en 300 huizen heeft vernield, waarbij gelukkig „door den harden lantwint, die daer was", de hollandse loge gespaard bleef.

Minder gevaarlik, maar toch ook zeer hinderlik voor de leggers konden de mieren zijn. Van Twist zegt hierover [5]): „Den Mieren en Motten zijnder so veel door geheel Indiën, ende soo schadelijcke, dat men gheen dinck, wat het oock zy, van eetbare spijse, Cleederen, Lijwaet ofte Papieren kan bewaren, ofte het is terstont vol duysende, dat het krielt". Geheel komt hiermee overeen de klacht van Bourgonje en

[1]) Bourgonje en Marcelis naar Noord-Koromandel, Tierepopelier, 13 Jan. 1610, Kopieboek van Petapoelie.

[2]) Bourgonje aan l'Hermite, Tierepopelier, Mei 1610, Kol. arch.

[3]) Zie p. 184.

[4]) Kopieboek van Petapoelie.

[5]) „Generaele Beschrijvinghe" p. 84.

Marcelis in Tierepopelier [1]), dat ze zodanig gekweld worden door „een slach van witte myeren, dat men geen goet voor haer en weet te bergen; al waer sie bij connen comen, maeckent ter schanden, want alles is haer gadynge; laecken, cledinge ende andere, boecken, pampieren, cousen, schoenen, ja, de kisten ende de deuren vant huys eeten sij op".

Waarlik, het leven van de leggers aan de kust was niet benijdbaar: een moeilike en lastige handel hadden ze te drijven, of beter nog: eerst te vestigen; met moeite moest men zich de toestemming daartoe verwerven van de inlandse vorsten, terwijl men steeds had te vrezen voor de intriges van de Portugezen. Kwamen dezen werkelik met enige macht van betekenis, dan had men weinig tegen hen kunnen beginnen, zonder de steun van een krachtig fort. Zeer bezwarende omstandigheden dus. Wanneer we hierbij nog rekenen de ongunstige invloed, die het klimaat op de Hollanders uitoefende, dan kan het ons werkelik niet verwonderen, dat we zo vaak het verzoek aantreffen, van de kust „gelicht" te mogen worden. De uitdrukking „verlossen", die voor dit laatste eveneens in gebruik is, kunnen we, hoewel het in 't algemeen de gewone term voor „weghalen van een of ander kantoor" zal zijn, hier dan ook gerust in letterlike zin opvatten.

Des te hoger moeten we de meer blijvende elementen aan de kust, en daaronder wel in de eerste plaats Jan van Wesick, waarderen, daar dezen genoegzame kennis en ervaring konden opdoen, om de nieuwelingen in te lichten en te leiden, zelf de eigenlike dragers te worden van de kusthandel, en zo, méér dan de anderen, de grond te leggen tot de voordelen, die de Compagnie in verloop van tijd uit Koromandel heeft weten te trekken.

[1]) Bourgonje en Marcelis naar Noord-Koromandel, Tierepopelier, 4 Sept. 1609, Kopieboek van Petapoelie.

AANHANGSEL.

NAAMLIJST VAN DE VERSCHILLENDE SOORTEN VAN KLEEDJES [1]).

1. Arrisoles [2]).
2. Betyle [3]).
3. Chinde [4]).
4. Chinde (tape) [5]).
5. Comitirs [6]).
6. Dongry [7]).

[1]) Vgl. p. 167.

[2]) Komt te Tierepopelier voor als naam voor blauwe en zwarte salalu's. (Vgl.: Bourgonje aan Pieter Ysaacx, Tierepopelier, 6 Febr. 1609, Kopieboek van Petapoelie; Bourgonje aan Van Wesick, Tierepopelier, 7 April 1609, Kopieboek van Petapoelie.) Zie onder Salalu's.

[3]) Beatilha is een port. naam voor sluier en sluiergaas (LINSCHOTEN I, p. 66, noot 1. Vgl. ook ROUFFAER-JUYNBOLL, p. 201).

[4]) „de chindes, soo door de schilders alhier gemaeckt (er staat: gemaeck) sullen werden" (Van Wesick naar Masulipatam, 25 Julie, 1608, Kopieboek van Petapoelie). Tjinde of patola is een *zijden* stof van voor-indiese herkomst (ROUFFAER-JUYNBOLL, p. 26).

[5]) Over tapi's zie pag. 168 v. Zie verder onder noot 4.

[6]) Comitirs met „vlammen ofte crissen" (Marcelis aan Pieter Ysaacx, 7 Junie 1608, Kopieboek van Petapoelie). Bij het schilderen van de comitirs werd wasbedekking gebruikt (Van Wesick naar Masulipatam, 11 Okt. 1608, Kopieboek van Petapoelie).

[7]) „A kind of coarse and inferior cotton cloth" (HOBSON-JOBSON, s. v. Dungaree, p. 330).

7. Dragam (tape) [1]).
8. Dragam maleyo.
9. Dragam salalom.
10. Dragams (laye de).
11. Duppitijs [2]).
12. Gebars [3]) [4]) [5]).
13. Gingams [6]).
14. Golongs [7]).
15. Golongs (cain) [7]).
16. Goudou (cain) [8]).
17. Jape.

[1]) Over tapi's zie p. 168 v. De Paliakat'se dragams (jav. děragěm) zijn geweven kleedjes, meest tweekleurig. (Zie ROUFFAER-JUYNBOLL, bijlage III, en daarvan ook noot 27, 30 en 163).

[2]) Te Petapoelie met druiven beschilderd (Marcelis aan Pieter Ysaacx, 7 Junie 1608, Kopieboek van Petapoelie). „dupetijs groff doeck aen tapes te laten schilderen" (Van Wesick aan Pieter Ysaacx, 20 Sept. 1608, Kopieboek van Petapoelie).

[3]) Zie ook onder Sarasse's.

[4]) Mal. gěbar moet oorspr. „een doek van dubbele breedte" hebben aangeduid (ROUFFAER-JUYNBOLL, bijlage III, noot 125).

[5]) Over 't *schilderen* van de gebars wordt gesproken in: Bourgonje aan Pieter Ysaacx, Tegenapatam, 12 Jan. 1609, Kopieboek van Petapoelie; Bourgonje aan Pieter Ysaacx, Tierepopelier, 6 Febr. 1609, Kopieboek van Petapoelie; Bourgonje aan Van Wesick (zeker uit Tierepopelier?), 29 (!) Febr. 1609, Kopieboek van Petapoelie; Van Wesick, naar Masulipatam, 13 Sept. 1608, Kopieboek van Petapoelie.

[6]) Jav. ginggang = soort van gestreept of geruit oost-indies lijnwaan. Vgl. HOBSON-JOBSON s.v. Gingham, p. 375 v.

[7]) Vgl. p. 169 v.

[8]) Wordt in een brief van Willem Janssen, Marcelis etc. aan Bourgonje (Paliacatta, 20 Nov. 1610, Kol. arch.) gekarakteriseerd als een „blau doeck met weerschijnen boorden."

18. Jape chere [1]) chinde [2]).
19. Laye (zie boven onder Dragams).
20. Mory's [3]).
21. Percallen [4]).
22. Peta's [5]).
23. Peta asul.
24. Peta frynghy [6]).
25. Peta laye de frynghy.
26. Peta mera [7]).
27. Sabockx.
28. Salalu [8]).
29. Salalu brancke.

---

[1]) Zie p. 167, noot 3.

[2]) Zie p. 194, noot 4.

[3]) Het woord mori, van voor-indiese oorsprong, heeft in den beginne òf koromandels, òf cambays katoen aangeduid. (ROUFFAER-JUYNBOLL, p. 67. Vgl. ook noot 1 aldaar). Vgl. verder bij ROUFFAER-JUYNBOLL bijlage III, ook noot 163 daarbij. Een brief van Bourgonje aan Van Wesick (geciteerd als derde brief onder noot 5 van p. 195 spreekt over 't *schildersloon*, dat men voor een mory betalen moest. Vgl. ook HOBSON-JOBSON, p. 707.

[4]) Vgl. p. 170 v.

[5]) Zijn dit de *patta's*, waarvan ROUFFAER-JUYNBOLL, bijlage III, spreekt? Vgl. ook noot 30, 31, 66 en 163 van deze bijlage.

[6]) „De peetafrangy, die de curryusste (versta: kurieuste) van alle de geweeven doecken sijn, de compannye dynstych in de Malluyckes" (Marcelis aan de bewindhebbers van de kamer te Amsterdam, Paliacatta, 31 Mei 1610, Kol. arch.)

[7]) Mal. merah: rood.

[8]) Vgl. ROUFFAER-JUYNBOLL, bijlage III en noot 163 daarbij over de zwarte en blauwe (geweven) salalu's uit Negapatam. Verder ook: de twee brieven, genoemd in noot 2 van pag. 194; Bourgonje en Marcelis naar Noord-Koromandel, Tierepopelier, 4 Sept. 1609, Kopieboek van Petapoelie; de „Instruktie van de cleeden", genoemd op p. 171.

30. Salampury [1]).
31. Sarasse's [2]).
32. Sarasse's (javaanse) [2]).
33. Sarasse's (maleise) [2]).
34. Sarasse chere malayo [2]).
35. Sarasse gebar [2]).
36. Sarasse's jappony [2]).
37. Tape's [3]) (zie ook onder Dragam).
38. Tape besar [3]).
39. Tape grande [3]).
40. Tape kichte [3]).
41. Tape kitchil [3]).
42. Tape turia [3]).

---

[1]) ROUFFAER-JUYNBOLL, bijlage III met noot 97 daarbij: komen uit Masulipatam. Er zijn witte en zwarte. De naam moet waarschijnlik afgeleid worden van de plaats Serampore, even benoorden Calcutta.

[2]) Vgl. p. 167 v.

[3]) Vgl. p. 168 v.

REGISTER VAN GERAADPLEEGDE WERKEN.

Atlas of India . . . . . whith an introduction by Sir **W. W. Hunter**. (Edinburgh en Londen, 1894).

Baldaeus (Ph.). Naauwkeurige Beschryvinge van Malabar en Choromandel, derzelver aangrenzende Ryken, en het machtige Eyland Ceylon. (Amsterdam, 1672).

Begin ende Voortgangh van de Vereenighde Nederlantsche Geoctroyeerde Oost-Indische Compagnie. Vervatende de voornaemste Reysen . . . . enz. (Amsterdam, 1646).

Chijs (J. A. van der). Geschiedenis der stichting van de Vereenigde O. I. Compagnie, enz. Tweede druk. (Leiden, 1857).

Danvers (Fr. Ch.). The Portuguese in India, being a history of the rise and decline of their Eastern Empire. (Londen, 1894).

Dijk (L. C. D. van). Zes jaren uit het leven van Wemmer van Berchem, gevolgd door iets over onze vroegste betrekkingen met Japan. (Amsterdam, 1858).

Encyclopaedie van Nederlandsch-Indië, samengesteld door **J. A. van der Lith, Joh. F. Snelleman**, e. a. ('s-Gravenhage—Leiden, 1896—1906).

Frazer (R. W.). British India (in: The Story of the Nations). (Londen en New York, 1896).

Gazetteer (The Imperial), zie HUNTER.

Geer (W. van). De opkomst van het Nederlandsch gezag over Ceilon. Eerste gedeelte. (Leiden, 1895).

Gribble (J. D. B.). A history of the Deccan. Vol. I. (Londen, 1896).

Havart (D.). Op- en ondergang van Cormandel, In zijn binnenste geheel open en ten toon gesteld. Waar in nauwkeurig verhandeld word, enz. (Amsterdam, 1693).

Heeres (J. E.). Corpus Diplomaticum Neerlando-Indicum. (Bijdragen tot de taal-, land- en volkenkunde van Nederlandsch-Indië, zevende volgreeks, derde deel, 's-Gravenhage, 1907).

Herzog (J. J.) en **A. Hauck**. Real-Encyklopädie für protestantische Theologie und Kirche. Derde druk. (Leipzig, 1896—1909).

Hobson—Jobson, zie YULE.

Hunter (W. W.). A history of British India. (Londen, 1899—1900).

Hunter (W. W.). The Imperial Gazetteer of India. New edition. (Oxford, 1907—1909).

Jal (A.). Glossaire nautique. (Parijs, 1848).

Jonge (J. K. J. de). De Opkomst van het Nederlandsch Gezag in Oost-Indië. Deel I—III. ('s-Gravenhage—Amsterdam, 1862—1865).

Klerk de Reus (G. C.). Geschichtlicher Ueberblick der administrativen, rechtlichen und finanziellen Entwicklung der Niederländisch-Ostindischen Compagnie. (Verhandelingen van het Bataviaasch genootschap van kunsten en wetenschappen, deel XLVII. Batavia—Solo en 's-Hage, 1894).

Lane—Poole (St.). Mediaeval India under Mohammedan rule (A. D. 712—1764). (Londen—New York, 1903).

Lannoy (C. de) et **H. Vander Linden**. Histoire de l'expansion coloniale des peuples européens. Portugal et Espagne (jusqu'au début du XIXe siècle). Portugal is hierin behandeld door DE LANNOY. (Brussel, 1907).

Linschoten (J. H. van). Itinerario Voyage ofte Schipvaert naar Oost ofte Portugaels Indien, uitgegeven door Prof. Dr. **H. Kern**. (Werken uitgegeven door de Linschoten-Vereeniging II, 's-Gravenhage, 1910).

Luzac (E.). Hollands Rijkdom. (Leiden, 1780—1783).

Pelet (P.). Atlas des Colonies Françaises. (Parijs, zonder jaartal).

Rees (O. van). Geschiedenis der Staathuishoudkunde in Nederland tot het einde der achttiende eeuw. Deel II. (Utrecht, 1868).

Rouffaer (G. P.). Vragen over de Zuid-Dekhan'sche (Tamiel'sche) Was-teekenkunst en verfkunst; vooral in verband met en in tegenstelling tot de op Java inheemsche. (1899).

Rouffaer (G. P.) en **H. H. Juynboll**. De batik-kunst in Nederlandsch-Indië en haar geschiedenis. Aflevering I—IV verschenen. (Haarlem, 1899).

Saalfeld (F.). Geschichte des portugiesischen Kolonialwesens in Ostindien. (Göttingen, 1810).

Savary des Bruslons (J.). Dictionnaire universel de commerce etc. (Kopenhagen, 1759—1765).

Staring (W. C. H.). De binnen- en buitenlandsche maten, gewichten, munten, enz. Vierde druk. (Schoonhoven, 1902).

Talboys Wheeler, zie WHEELER.

Tiele (P. A.). De volgende, één geheel vormende Gids-artikelen:
De Portugeezen op weg naar Indië. (1873, III, p. 177 v.).
Het Oosten vóór de komst der Portugeezen. (1874, III, p. 193 v.).
De Vestiging der Portugeezen in Indië. 1498—1506. (1875, III, p. 177 v.).
Affonso d'Albuquerque in het Oosten. 1507—1515. (1876, III, p. 377 v.).
De Portugeezen in het Oosten. De Opvolgers van Affonso d'Albuquerque. 1515—1529. (1877, IV, p. 35 v.).

Nuno da Cunha in het Oosten. 1529—1539. (1879, III, p. 236 v.).

Tiele (P. A.). Mémoire bibliographique sur les journaux des navigateurs néerlandais. (Amsterdam, 1867).

Troostenburg de Bruijn (C. A. L. van). Biographisch woordenboek van Oost-Indische predikanten. (Nijmegen, 1893).

Twist (Johan van). Generaele Beschrijvinghe van Indien enz. (Amsterdam, 1651). (Komt ook voor in: Begin ende Voortgangh; zie aldaar).

Valentyn (Fr.). Oud en Nieuw Oost-Indiën. V[e] deel, I[e] stuk. (Dordrecht—Amsterdam, 1726).

Verhaal (Historiesch — van het Begin, Voortgang en Teegenwoordigen Staat der Koophandel van de Generaale Nederlandsche Geoctroyeerde Oost-Indische Compagnie. (Arnhem, 1768—1772). (In 1792 zijn de onverkocht gebleven exemplaren opnieuw in de handel gebracht onder de titel: Geschiedenis van het Begin, den Voortgang en den Tegenwoordigen Staat van den Koophandel en de Bezittingen der Generaale Nederlandsche Geoctroyeerde Oost-Indische Compagnie. Amsterdam, 1792).

Verwijs (E.) en **J. Verdam**. Middelnederlandsch woordenboek. ('s-Gravenhage, 1885 enz.).

Veth (P. J.) Ontdekkers en onderzoekers. (Leiden, 1884).

Weber (H.). La compagnie française des Indes (1604—1875). (Parijs, 1904).

Wetzer und **Welte's** Kirchenlexikon oder Encyclopädie der katholischen Theologie und ihrer Hülfswissenschaften. 2[e] druk. (Freiburg i. Br., 1882—1901).

Wheeler (J. **Talboys**). The history of India from the earliest ages. (Londen, 1867—1881).

Yule (H.) and **A. C. Burnell**. Hobson-Jobson. A Glossary of colloquial Anglo-Indian words and phrases, and of kindred terms. New edition, edited by **William Crooke**. (Londen, 1903).

Zimmermann (A.). Die Europäischen Kolonien. (Berlijn, 1896—1903).
I. Die Kolonialpolitik Portugals und Spaniens.
II, III. „ „ Grossbrittanniens.
IV „ „ Frankreichs.
V „ „ der Niederländer.

REGISTER
VAN PERSOONS-, PLAATS- EN SCHEEPSNAMEN.

DE SCHEEPSNAMEN ZIJN TUSSEN AANHALINGSTEKENS GEDRUKT.

Achter-Indië 24.
Adriaenssen (Cornelis) 88.
Afrika 21, 22.
Agra 60, 156.
Ahmedabad Bidar, zie Bidar.
Ahmednagar 14, 15, 17, 18.
Ahmed Sjah 13, 14.
Akbar 17, 18.
Ala-oed-Din 12.
Ala-oed-Din Hasan Kangoh 13.
Alboquerque (Affonso d') 20.
Alenbeek (Jan Cornelissen) 135.
Aleppo 60.
Ali Adil Sjah 16.
Almeida (Francisco de) 20.
Amboina, zie Ambon.
Ambon 28, 31, 173, 177.
Amsterdam 6, 56, 134, 141, 168.
„Amsterdam" 28.
„Amsterdam" 52.
Antwerpen 154.
„Arent" 79, 80, 81, 82, 85, 101, 102, 185.
Armagon 75.
Arrakan 23, 24, 57, 58, 59, 60, 61, 64, 75, 83, 110, 111, 150, 151, 172.
Assalan 34, 35, 36.
Astapa 145.
Atjeh 28, 30, 32, 33, 35, 52, 56, 59, 63, 110, 112, 143, 154, 155, 157, 175, 177.
Averipaeque 131, 132.
Baber 17.
Baldaeus (Philippus) 4.
Bali 31.
Banda 31, 66, 111, 156, 172, 177, 178.
Bantam 3, 10, 28, 30, 33, 35, 43, 51, 52, 56, 62, 63, 65, 70, 110, 111. 138, 139, 143, 144, 145, 146, 147, 149, 153, 154. 155, 156, 169, 173. 175, 177, 180.
Barra Malek Koeli Koetb-oel-Moelk 14, 16.
Bastiaensz (Cornelis) 28.
Battikaloa 112 (vgl. noot 2).
Bemedela Sondian 98.
Bengalen 18, 20, 23, 51, 57, 58, 59, 74, 110, 111, 112, 150, 156, 165, 174
Berar 14, 15, 17, 18.
Berchem (Wemmer van) 7, 154, 158.
Bhagnagar 18.
Bidar 14, 15, 17.
Bidzjapoer 14, 15, 16.
Bidzjnagar 13, 15, 16, 17, 18, 24.
Bitter (Jacob de) 79, 80, 81, 82, 83, 84, 87, 88. 91, 98, 111, 115, 168, 185.
Boerhanpoer 14.
Boeroe 172.
Bogaertson (Jan) 39. 42.
Bonvaert 111.
Borneo 172.
Boshouwer (Marcelis Michielsz.) 155, 156.
Both (Pieter) 154.
Bourgonje (Pieter Gerritsz.) 79, 82, 85, 86, 87, 88, 91, 92, 93, 94, 96, 97, 99, 100, 101, 115, 116, 118, 128, 133, 134, 141, 145, 157, 170, 186, 190, 191, 192.

Brantsz. (Jan) 42.
Breekvelt (Cornelis Jacobs van) 147, 187.
Brevelt (Cornelis Adriaenssen van) 79.
Brito (Filippe de— e Nicote) 58, 151.
Brits-Indië 8.
Broecke (Pieter van den) 185.
Brouwer (Hendrik) 1.
Bullard (Hans) 147, 187.
Buys (Pieter Gillessen (?)) 149.
Cabral 21.
Caerden (Van) 31, 175.
Calar 112.
Calicut 19, 30, 32, 33, 146, 147, 187.
Camaldy (Mir) 105.
Cambaya 32, 43, 60, 156.
Cananor 30.
Caneri paque 124.
Carivier 84.
Carnatica 18, 95, 120, 121, 123, 127.
Cavecantoure 132.
Cedebedy (Myr) 56.
Ceilon 4, 20, 23, 24, 31, 63, 102, 103, 110, 112, 113, 127, 128, 148, 149.
Celebes 172.
Centraal-Indië 15.
Ceram 178.
Chaul 14.
China 23, 177, 178.
Chittagong 60.
Christoppen Aya (Naïk) 117.
„Cleyne Sonne" 110 112, 125, 137, 143, 147, 148, 153.
„Cleyn Middelborgh" 110, 136, 140, 149.
Cloeck (Hendrik Hendrikszoon) 134, 135.
Cochin 23, 32, 76, 99, 147.
Cochinchina 178.
Colombo 9, 20.
Comorin (Kaap) 23.
Condema 126.
Condivery, zie Kondavir.
Conimor 80, 82, 83.
Corbet (Philips) 133.
Cornelisz. (Willem) 28.
Corrientes (Kaap) 23.
Corssen (Adriaen) 175.
Cortenhoeff (Jacob Dirksz.) 151.
Cottiaer 113.
Covelong 129 (zie noot 2).
Cunemor, zie Conimor.
Dam (Pieter van) 5.
Danvers (F. C.) 8.
Daulatabad 12, 13, 14.
Dekkhan 12, 13, 15, 18.
„Delft" 3, 27, 28, 29, 30, 33, 34, 35, 36, 42, 159.
Delhi 12, 17, 18, 60.
Dewagiri 12.
Deynsen (David van) 67.
„Dordrecht" 28.
„Duyfke" 28, 30.
Dijk (L. C. D. van) 7.
Dzjemsjid Koeli 16.
„Eendracht" 62. 65, 66, 67, 69, 70, 72, 77, 81, 88, 110, 112, 115, 137, 140, 182.
„Enckhuysen" 28, 33.
Engeland 2, 25.
Europa 1, 2, 59, 154.
Eyloff (Lodewijk Ysaacx) 48, 49, 52, 53, 54, 55, 57, 64, 67, 78, 103, 161, 172, 176, 180.
Eyloff (Pieter Ysaacx) 29, 35, 36, 42, 48, 50, 52, 55, 59, 61, 62, 63, 64, 65, 67, 68, 69, 70, 76, 77, 79, 81, 82, 83, 86, 87, 94, 96, 100, 101, 102, 111, 114, 137, 138, 139, 151, 157, 164, 181, 184, 190, 192.
Filips II 22.
Fontaine (Abraham) 118, 121, 124, 125 130, 131, 132, 134, 135, 183.
Frankrijk 26.
Gaeff (Jan) 155.
Gale (Punto di) 110.
Gama (Vasco da) 19.
Ganges 60.
Geervliet 4.
„Gelderlandt" 28.
Geldria 183.
Gerritss (Leenaert) 135.
Gerritsz. (Jan) 41.
Gerritsz. (Pieter — Bourgonje), zie Bourgonje (Pieter Gerritsz.).
„Geunieerde Provincien" 28.
Ghazna 11.
Gingier 19, 24, 80, 85, 86, 89, 95, 96, 97, 98, 118, 119, 121, 122, 127, 128, 129, 133.
Goa 14, 15, 20, 21, 22, 25, 30, 32, 75, 79.
Goede Hoop (Kaap de) 30.
Goens (Rijklof van) 163.
Golconda 5, 10, 13, 14, 15, 17, 18, 24, 34, 35, 38, 40, 41, 43, 44, 45, 46, 54, 57, 60, 74, 76, 78, 80, 83, 84, 86, 91, 93, 97, 101, 104, 105, 106, 108, 109, 127, 139, 142, 156, 160, 164, 180, 187, 188, 189.

Grissee 154.
Groenewegen (Jacob van) 156.
„Groote Sonne" 50, 51, 52, 53, 62, 114.
Guardafui (Kaap) 23.
Guzeratte 14, 21, 33, 63, 165, 175, 177, 189.
Gytacor 150.
Haag (den) 9.
Haen (Burger Jacopssen) 133.
Hagen (Steven van der) 26, 30, 31, 32, 33, 39, 57, 146.
Haiderabad 12, 18.
„Hasewindt" 154, 155, 157, 158.
Havart (Daniel) 4, 182.
Heeck (Gijsbert) 161.
Heeres (J. E.) 9.
Hermite (Jacques l'— de Jonge) 28, 69, 77, 79, 90, 110, 112, 125, 129, 147, 156, 161, 163, 165.
Hesselssen (Jan) 88.
Heyder, zie Soheyder en Soheyder (Godia).
Heyndricx (Roelof) 39.
Hippon 25.
Hitoe 28.
Hoesain Nizam Sjah 17.
„Hof van Hollant" 28.
Holland 2, 111, 112.
„Hoorn" 28.
Houten (Hans van) 88.
Hunter (W. W.) 8, 22, 25.
Ibrahim Berid Sjah 17.
Ibrahim Koetb Sjah 16, 17, 18.
Imad-oel-Moelk 14.
Indië 1, 3, 8, 9, 12, 15, 20, 21, 22, 24, 25, 27, 28, 29, 30, 33, 43, 111, 120, 161, 167, 173, 174, 175, 179, 192.
Ismael Adil Sjah 15.
Jacatra 144, 145.
Jacobs (Cornelis) 91, 92, 94, 100.
Jafnapatam 4, 99.
Janssen (Lucas) 53, 56, 57, 64, 66, 67, 71, 88, 180.
Janssen (Willem) 110, 112, 113, 132, 135, 136, 140, 149, 151, 163, 186.
Jansson (Tobias) 35.
Java 8, 166, 172, 173.
Jelis (Pieter — van Ravesteyn), zie Ravesteyn (Pieter Jelis van).
Joesoef Adil Sjah 14, 15.
Jonge (J. K. J. de) 7, 8, 9, 79.
Kalbarga 14, 15, 16.
Kandia 31, 97, 98, 102, 112, 113, 127, 128, 148, 149.
Kasim Berid 14.
Klaassen (Pieter) 68, 70, 105, 182.
Koetb-oel-Moelk, zie Barra Malek Koeli-Koetb-oel-Moelk.
Kondapalli 41.
Kondavir 74.
Kopenhagen 26.
Krisjna 15, 16, 17.
Labistrate (Joan de) 155, 156, 157.
Lafer 32.
Lahore 156.
Lakkadiven 185.
Lamberts (Evert) 192.
Lannoy (De) 9.
Lannoy (Carolus de) 112, 113, 148, 149, 150.
Leeuwen (Dirk van) 35, 39, 42, 50, 52, 56, 64, 66, 67, 71, 88, 180.
Lingena 128, 129, 131, 135.
Linschoten (Jan Huygen van) 191.
Lodewycx (Guilliam) 29.
Madras 12, 17.
Madras Presidency 3.
Maertssen (Arend) 110, 112, 113, 115, 116, 118, 121, 122, 124, 125, 148, 149, 186.
Mahmoed van Ghazna 11.
Maisoer 16.
Malabar 4, 16, 19, 20, 23, 25, 32, 33, 57.
Malakka 23, 30, 31, 52.
Malayo 172.
Malediven 185.
Malek Ahmed 14.
Malwa 14.
Marcelis (Hans) 29, 50, 65, 73, 81, 82, 87, 118, 125, 126, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 140, 141, 157, 165, 168, 183, 185, 186, 190, 193.
Martssens (Jan) 36.
Masulipatam 10, 14, 29, 34, 35, 36, 38, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 55, 56, 57, 58, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 74, 75, 76, 77, 79, 80, 81, 82, 84, 86, 90, 93, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 111, 125, 129, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 148, 150, 151, 152, 155, 156, 162, 164, 168, 171, 172, 174, 176, 179, 181, 183, 185, 186, 187, 189, 190, 191.
Matecalo, zie Battikaloa.

Matelief (Cornelis) 48, 51, 52, 60, 76, 173, 174.
Matsjian 177.
Maurits (prins) 33. 113, 116.
„Medenblick" 28.
Melcnap (Jan Claessen) 42.
Meliapoer, zie St. Thomé.
Mirsumela 41, 46, 74, 105, 106, 107, 108, 142.
Moerad 18.
Moertaza Nizam Sjah 17.
Mohammed II 14.
Mohammed Koeli 18, 34, 106.
Mohammed Toeghlak Sjah 12.
Molukken 1, 2, 21, 43, 45, 52, 159, 165, 172 (zie noot 3), 173, 175, 176, 177.
Monomotapa 23.
Motinaick 98.
Mozambique 30.
Mustafa 38.
Namaige 103, 107.
Narasimha 15.
Narpraga 130, 131, 132.
Narsapoer, zie Narsipoer.
Narsinga, zie Narasimha; zie Bidzjnagar.
Narsipoer 76.
Neck (Marten Tielmanssen van) 36, 37.
Nederland 33.
Negapatam 4, 9, 23, 29, 63, 76, 94, 95, 96, 99, 152, 162.
Nicote, zie Brito (Filippe de —e Nicote).
Nizampatam, zie Petapoelie.
Noord-Koromandel 73, 96, 100, 101, 109, 111, 137, 142, 143, 150, 168, 170, 172.
„Nossa Singnora d'Aguia" 112, 182.
Obbe Radzja 130, 132.
Oost-Ghats 3.
Oost-Indië 2, 161, 173.
Orissa 12, 18.
Ormoes 24.
Paliacatta 29, 37, 38, 63, 72, 75, 83, 100, 119, 120, 121, 122, 123, 125, 126, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 136, 139, 140, 149, 152, 153, 156, 158, 159, 165, 169, 171, 172, 179, 188.
Patane 31, 79, 172.
Paty 123.
Pegu 23, 57, 58, 59, 83, 172.
Pennakonda 17.
Perzië 22.
Petapoelie of Nizampatam 10, 38, 40, 42, 45, 46, 49, 50, 52, 56, 57, 60, 64, 65, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 102, 103, 105, 106, 107, 108, 111, 121, 136, 137, 138, 139, 141, 142, 144, 155, 156, 161, 162, 164, 167, 169, 170, 171, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 189, 190, 191, 192.
Porto Novo 117, 128.
Portugal 9, 11, 19, 20, 21, 22, 32, 58, 173.
Pyleppa 103, 106, 107.
Rama Radzja 17.
Ravesteyn (Pieter Jelis van) 73, 79, 82, 93, 105, 109, 138, 143, 184.
Ro (Jacop Ghelijnsen van) 135, 149.
Rooboll (Gerrit Hendrickssen) 51.
Ruyll (Jan Gerritsz.) 57, 59.
Salim-Sjah 58.
Sappoen (Tys) 39.
Sataour 132.
Schorer (Antony) 105, 151, 179, 187.
Sebastiaan (koning van Portugal) 22.
Seneratadazyn 113.
Siam 60, 168, 172.
Sideppa 40, 41, 44, 104.
Simonssen (Jacob — Steyl), zie Steyl (Jacob Simonssen).
Sinwasena 123.
Siriam 58, 59.
Sofala 21, 30.
Soheyder 71, 105.
Soheyder (Godia) 56, 64, 71, 83, 100, 104 (vgl. noot 4), 105, 121, 168, 171.
Soldt (Paulus van) 3, 35, 36, 37, 39, 40, 41, 43, 45, 55, 103, 156, 160, 187.
Solor 172, 178.
Sousa (Salvador Ribeirs de Sousa) 58.
Spanje 22.
Spilbergh 31.
Steyl (Jacob Simonssen) 133, 158, 190.
St. Jago 58, 59.
St. Thomé of Meliapoer 8, 9, 19, 23, 24, 29, 36, 38, 63, 76, 94, 95, 96, 99, 100, 111, 112, 113, 130, 152, 153, 162, 163.
Sumatra 172.
Suratte 32, 60, 67.
Sijmon 190.
Tacomi 175.
Talikot 17.

Tanassery 172.
Tandzjoer 19, 24, 99, 127, 145.
Tegenapatam 80, 82, 83, 84, 85, 86, 88, 89, 90, 91, 92, 94, 95, 96, 97, 98, 110, 111, 112, 114, 116, 117, 118, 127, 128, 129, 141, 149, 157, 164, 168, 179.
Telingana, zie Warangal.
„Ternate" 137, 143, 144, 148, 153.
Teyde (Antoni de) 36, 37.
Thomas 24, 191.
Thomassen (Adolf) 106, 138.
Thomassen (Rutger) 88.
Tierepopelier 10, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 114, 115, 116, 117, 118, 121, 122, 133, 134, 141, 144, 145, 146, 147, 148, 163, 168, 183, 186, 190, 191, 192, 193.
Tiere Wingelaye 115.
Timmermans (Daniel) 35.
Timoerlenk 17.
Timor 178.
Tindamandalam 116.
Tjaartsen (Hendrik) 192.
Toengabhadra 13, 15, 16.
Toutenaga 178.
Trimelipatam 99, 145, 146.
Trincomali 113.
Tsjandragiri 17.
Tuenis (Willem) 191.
Twist (Van) 189, 192.
„Valck" 79, 80, 81, 82, 85, 101, 102, 185.
Valentyn (François) 6, 7, 188.
Vellor 17, 19, 24, 122, 124, 126, 130, 131, 132, 133, 134.
Venetië 60.
Venketi 186.
Verhoeff (Pieter Willemss.) 79, 81, 87, 88, 146, 147, 164.
Verschoor (Jan Willemsz.) 28.
Vindhya 18.
Vinka Wepatyrayer Alou Paty 123.
Vivere (Olivier de) 52.
Vlissingen (Jan van) 28, 36.
Voor-Indië 1, 8, 11, 13, 15, 16, 18, 19, 20, 21, 23, 24, 25, 30, 31, 43, 45, 46, 66, 76, 150, 153, 160, 165.
Warangal 12, 13.
Warkijn (Pieter) 39.
Warwijck (Wijbrand van) 27, 31.
Weber (Henry) 8.
Weert (De) 31.
Wesick (Jan van) 10, 65, 67, 68, 69, 70, 71, 73, 74, 75, 76, 77, 79, 82, 83, 84, 93, 94, 96, 100, 101, 102, 105, 106, 108, 111, 114, 128, 131, 133, 135, 137, 138, 139, 142, 143, 145, 151, 155, 156, 157, 158, 161, 164, 165, 170, 172, 179, 180, 181, 183, 184, 185, 186, 187, 189, 190, 192, 193.
Westereenen (Hendrik van) 155.
„West-Vrieslant" 28.
Willemss (Aeldert), zie Wyllemss (Aeldert).
Willemsz. (Aelbrecht) 110, 143, 157.
Willemsz. (Pieter) 36, 40, 41, 57, 59, 60, 62, 151, 162, 187.
Wingelaye (Tiere), zie Tiere Wingelaye.
„Witte Leeuw" 52.
Wolff (De) 32.
Wyllems (Aeldert) 135.
Xaverius (Franciscus) 21.
Ysaacx (Lodewijk), zie Eyloff (Lodewijk Ysaacx).
Ysaacx (Pieter), zie Eyloff (Pieter Ysaacx).
IJsbrants (Jacob) 39.
„Zeelant" 28, 33.
Zuid-Koromandel 94, 98, 101, 110, 170, 171, 179.
Zuid-Oost-Afrika 21.

STELLINGEN.

I.

TAINE onderschat in zijn „Ancien Régime" de toename van welvaart bij de derde stand in Frankrijk sedert het midden van de 18e eeuw.

II.

Op het derde schetskaartje van GRIBBLE's „History of the Deccan", dl. I, is de ligging van de voor-indiese rijken niet juist weergegeven.

III.

De memorie afgedrukt bij DE JONGE: De Opkomst van het Nederlandsch Gezag in Oost-Indië, III, p. 307 v., is reeds ruim vier maanden vroeger in Indië ontvangen, dan het opschrift vermeldt (t. a. p.).

IV.

Bücher's rekonstruktie van de „wirtschaftliche Urzustand" is onmethodies. (K. BÜCHER: Die Entstehung der Volkswirtschaft, 7e druk, Tübingen, 1910).

—

V.

Wat 't „Historiesch Verhaal" I, p. 508—511 geeft over de verrichtingen van de Hollanders aan de kust van Koromandel, is onjuist.

VI.

Ten onrechte geeft LUZAC (Hollands Rijkdom III, Bijlaagen, p. 66, noot) de voorstelling, alsof de religiebepalingen, voorkomende in de kontrakten, door de Nederlanders aan de kust van Koromandel gesloten, voornamelik te hunnen behoeve zouden zijn opgenomen.

VII.

De voorstelling van Mr. S. MULLER FZN. in „Onze Eeuw" 1908, I, p. 1 v. en 193 v. omtrent Van Buchell's bijgelovigheid en omtrent de heksenvervolgingen in Nederland omstreeks het einde van de 16e eeuw is te donker gekleurd.

VIII.

Pieter van Dam's beschrijving van de kust van Koromandel berust voor een groot gedeelte op het werk van HAVART.

IX.

De opmerkingen van F. PAULSEN in zijn „Geschichte des gelehrten Unterrichts auf den Deutschen Schulen und Universitäten" enz., over het karakter van de middeleeuwen zijn onjuist.

—

X.

De onjuiste voorstelling, dat de Hollanders in 1606 van Masulipatam uit een hofreis naar „Bisnagar" gedaan zouden hebben (zo in „Begin ende Voortgangh", bij VALENTYN en bij DE JONGE), berust op naamverwarring met Bhagnagar.

XI.

Met het Middelnederlandsch Woordenboek VI, 1607, is in STOKE VIII, vs. 769, de lezing *roec*, die de lezing is van twee hss., te verkiezen boven *roet*, maar op andere gronden, dan daar ter plaatse worden aangevoerd.

XII.

In STOKE VIII, vs. 676 schuilt niet de moeilikheid, die HUYDECOPER er in ziet.

XIII.

Bij het onderwijs in de nederlandse letterkunde aan de universiteiten dienen ook de door Nederlanders in 't latijn geschreven werken, die een litterair karakter dragen, besproken te worden.

XIV.

Het voorkomen van dubbele vormen in de „Nederlandse Woordelijst" door Dr. R. A. KOLLEWIJN enz. is te betreuren.

XV.

Meier Helmbrecht, ed. PANZER, vs. 1082: de lezing *ander niemen* in hs. A is te verkiezen boven die van hs. B (*anders niemen*).

—

XVI.

De uit het latijn en grieks door het germaans ontleende woorden met *i*, gevolgd door dubbele nasaal of nasaal + consonant, komen niet in aanmerking voor de tijdsbepaling van de overgang van *e* tot *i* in het germaans.

XVII.

Bij het gymnasiaal en middelbaar onderwijs dienen de leraren in moderne talen de letterkundige produkten uit een zelfde periode zoveel mogelik gelijktijdig te behandelen.

XVIII.

Het algemene karakter van een bepaalde litteraire stroming worde slechts behandeld door die leraar, welke de taal doceert van het land, waar die stroming ontstaan of het sterkst geweest is.

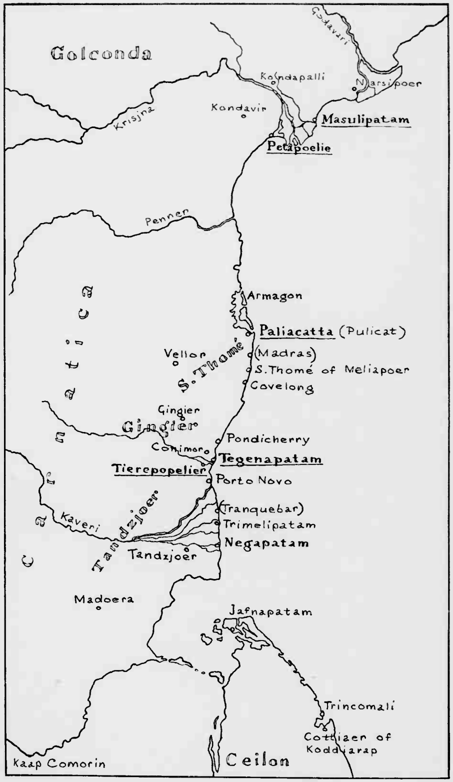
Golconda
Godavari
Kondapalli
Narsipoer
Kondavir
Krisjna
Masulipatam
Petapoelie
Penner
Armagon
Paliacatta (Pulicat)
Vellor
(Madras)
S. Thomé of Meliapoer
Covelong
S. Thomé
Carnatica
Gingier
Gingier
Pondicherry
Conimoro
Tegenapatam
Tierepopelier
Porto Novo
Tandzjoer
Kaveri
(Tranquebar)
Trimelipatam
Negapatam
Tandzjoer
Madoera
Jafnapatam
Trincomali
Cottiazen of
Koddiarap
Ceilon
Kaap Comorin

VERBETERING.

p. 23, regel 9: Meliapoer, *lees:* Negapatam.

MSH 27208

END OF TITLE